

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**EBÛ HÂTİM er-RÂZÎ'YE GÖRE HZ. MUHAMMED'İN
PEYGAMBERLİK DELİLLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zülkif ÖZER

**Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Kelam**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Süleyman AKKUŞ

KASIM-2015

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

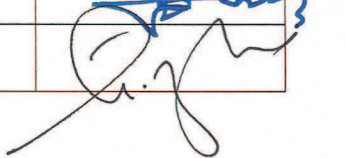
EBÛ HÂTİM er-RÂZÎ'YE GÖRE HZ. MUHAMMED'İN
PEYGAMBERLİK DELİLLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zülkif ÖZER

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Kelam

“Bu tez 27.11.2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. Süleyman AKKUŞ	Başarılı	
Prof. Dr. Mustafa AKÇAY	Başarısız	
Yrd. Doç. Dr. Rıdvan ÖZDİNÇ		

ÖNSÖZ

Peygamberlere iman konusu İslam dininin ve diğer ilahi dinlerin temel iman esasları arasında yer alır. Peygamberlik müessesesi ile birlikte ilahi emir ve yasaklar insanlara bildirilmiştir. Bununla birlikte tarih boyunca nübüvvet konusu çokça tartışılan konulardan birisi olmuştur.

Ebû Hâtim er-Râzî tarafından H.III asırda nübüvveti inkâr edenlere karşı bir reddiye olarak genelde nübüvveti, özelde ise Hz. Muhammed(s.a.v)'in nübüvvetini ispat etmeyi amaçlayan *A'lamü'n-nübüvve* isimli bir eser kaleme alınmıştır. Biz bu çalışmamızda Ebû Hâtim er-Râzî'nin *A'lamü'n-nübüvve* isimli eserinde Hz. Muhammed(s.a.v)'in nübüvvetini ispat eden delillerini ve bu delilleri ele alış tarzını ele almaya, zaman zaman da İslam Kelâm düşünce geleneğinde konuyla ilgili eserlerde yer alan görüşlerle mukayesesini yapmaya çalıştık.

Tezimizde esas aldığımız müellif hususunda karışıklığa meydan vermemek için ilgili yerlerde Ebû Hâtim er-Râzî, Zekeriyya er-Râzî, Fahreddin er-Râzî isimleri açıkça beyan edilmiştir. Ancak tekrardan kaçınmak ve Ebû Hâtim er-Râzî olduğu açıkça bilinen yerlerde ise sadece “er-Râzî” kısaltması kullanılmıştır.

Bu çalışmamızda bilgi ve deneyimleriyle bizlere hiçbir zaman desteğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Süleyman AKKUŞbaşa olmak üzere Yüksek Lisans eğitim ders dönemindeki kıymetli hocalarımız, Prof. Dr. Mustafa AKÇAY, Prof. Dr. H. İbrahim BULUT ve Prof. Dr. Ramazan BİÇER'e, yine tez yazım sürecindeki yardımları ile Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim görevlisi Hayati SAKALLIOĞLU'na ve yardımlarını her zaman yanımda bulduğum değerli hocalarım, ailem ve arkadaşlarıma teşekkürlerimi bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	v
ÖZET	vii
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM I: EBÛ HÂTİM er-Râzî’NİN HAYATI VE ESERLERİ	3
1.1. Hayatı	3
1.2. Yaşadığı Sosyo-Kültürel Ortam	5
1.3. İlmî Kişiliği ve Eserleri	8
1.3.1. A ‘lâmü’n-nübüvve	9
1.3.2. Kitâbu’z-zîne	16
1.3.3. el-İslâh	16
1.3.4. el-Câmi	17
1.3.5. er-Rec’a...	17
BÖLÜM II: A’LÂMÜ’N-NÜBÜVVE’DE İSPAT-I NÜBÜVVETLE İLGİLİ KAVRAMLAR	18
2.1. Delâil	18
2.2. A’lâm-A’lâmât	19
2.3. Mucize.....	20
2.4. Şemail.....	21
2.5. Hilye.....	23
2.6. Beşâiru’n-Nübüvve	24
2.7.Hatim er-Râzî’ nin Nübüvvetin Gerekliği ile İlgili Genel Görüşleri.....	25

BÖLÜM III: A'LÂMUN-NÜBÜVVE'DE HZ. MUHAMMED'İN PEYGAMBERLİĞİNİN DELİLLERİ	27
3.1. Hz. Muhammed (S.A.V)'İN Hilyesi, Şemali Ve Nesebi'nin Delil Oluşu.....	27
3.1.1. Şemali'nin Delaleti.....	27
3.1.1.1. Sıdkı (Doğruluğu) ve Güvenilirliği.....	27
3.1.1.2. Cömertliği	29
3.1.1.3. Alçak Gönüllülüğü ve Affediciliği.....	29
3.1.1.4. Cesareti.....	32
3.1.1.5. Vakar ve Ciddiyeti	33
3.1.1.6. Vefası	34
3.1.1.7. Tevazu'u.....	36
3.1.2. Hilyesi'nin Delaleti	37
3.1.3. Nesebi'nin Delaleti	39
3.2. Semavi Kitaplarda Hz. Muhammed'in Peygamberliğine İşaretler	41
3.2.1. Tevrat'taki İşaretler.....	43
3.2.2. İncil'deki İşaretler	47
3.2.3. Zebûrdaki İşaretler.....	51
3.2.4. Semavi Kitaplardaki Diğer İşaretler	52
3.3. İslâm Kaynaklarında Hz. Muhammed'in Peygamberliğiyle İlgili Olaylar.....	54
3.3.1. Delâilu'n-nübüvve Kapsamındaki Olaylar	55
3.3.1.1. Hz. Muhammed'in Doğum Öncesi Ve Doğum Esnasındaki Olayların Peygamberliğine İşaret Etmesi.....	55
3.3.2. A'lamu'n-Nübüvve Kapsamındaki Olaylar.....	57
3.3.2.1. Bazı Hayvanların Hz. Muhammed'in Nübüvvetini Haber Vermesi	57
3.3.2.2. Peygamberliği Dönemindeki Olayların Hz. Muhammed'in Peygamberliğine Delil Olması	59

3.3.2.3. Hz. Muhammed'in Hayattayken Haber Verdiği Gaybî Haberlerin Peygamberliğine Delil Olması	61
3.3.2.4. Hz. Muhammed'in Haber Verdiği Gaybî Haberlerin Vefatından Sonra Gerçekleşip Peygamberliğine Delil Olması.....	63
3.3.2.5. Az Miktardaki Yiyeceğin Çok Kişiyeye Yetmesi... ..	65
3.3.2.6. Az Miktardaki İçeceğin Çok Kişiyeye Yetmesi	66
3.3.2.7. Hz. Muhammed'in Dualarının Kabul Edilmesinin Peygamberliğine Delil Olması	67
3.3.2.8. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed'in Dili İle Haber Verilen Olayların Gerçekleşmesi	69
3.4. Kur'an-ı Kerim'in Hz. Muhammed'in Peygamberliğine Delâlet Eden Mucize Olması	77
3.4.1. Bir Benzerinin Meydana Getirilemeyeşi.....	81
3.4.2. Üslubunun Kendine Özgü Olması.....	83
3.4.2.1. Kur'an İfadelerinin Bir Sihirbaz Sözü Olmaması.....	88
3.4.2.2. Kur'an İfadelerinin Bir Şair Sözü Olmaması.....	91
3.4.2.3. Kur'an İfadelerinin Bir Kâhin Sözü Olmaması	94
3.4.3. Konularının Zenginliği	97
3.4.4. İnsanlara Etkisi	101
3.4.5. Gaybi Olaylardan Haber Vermesi	111
3.4.5.1. Geçmiş Ümmetlerden.....	111
3.4.5.2. Gelecekle İlgili Haberler.....	112
SONUÇ.....	118
KAYNAKÇA	123
ÖZGEÇMİŞ.....	131

KISALTMALAR

(a.s)	: Aleyhi's-Selam
(cc)	:Celle celaluhû
(r.a)	:Radiyahallahu Anh
(s.a.v)	:Sallallahu Aleyhi Vesellem
AÜİF	:Ankara üniversitesi İlahiyat Fakültesi
b.	:Bin
bkz.	:Bakınız
c.	:Cilt
çev.	:Çeviren.
DEÜ	:Dokuz Eylül Üniversitesi
DİA	:Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.	:Hicri
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	:Hazreti
İA	:İslam Ansiklopedisi
Krş.	:Karşılaştır
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
nşr.	:Neşreden
ö.	:Ölüm
s.	:Sayfa
tah.	:Tahkik eden
trc.	:Tercüme eden
t.s.	:Tarihsiz

t.y. :Tarih yok

Yay. :Yayınları

yy. :Yüzyıl

Tezin Başlığı:Ebû Hâtim er-Râzî'ye Göre Hz. Muhammed'in Peygamberlik Delilleri

Tezin Yazarı: Zülkif ÖZER

Danışman: Doç. Dr. Süleyman AKKUŞ

Kabul Tarihi:27/11/2015

Sayfa Sayısı:vii (ön kısım) +131(tez)

Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Bilim Dalı: Kelam

Peygamberlere iman konusu bütün ilahi dinlerin temel iman esasları arasında yer almıştır. Ve Peygamberlik müessesesi ile birlikte ilahi emir ve yasaklar insanlara bildirilmiştir. Bununla birlikte tarih boyunca nübüvvet konusu çokça tartışılan konulardan birisi olmuştur.

Ebû Hâtim er-Râzî tarafından H.III asırda nübüvveti inkâr edenlere karşı bir reddiye olarak genelde nübüvveti, özelde ise Hz. Muhammed(s.a.v)'in nübüvvetini ispat etmeyi amaçlayan *A'lamü'n-nübüvve* isimli bir eser kaleme alınmıştır. Biz bu çalışmamızda, Ebû Hâtim er-Râzî'nin *A'lamü'n-nübüvve* isimli eserinde Hz. Muhammed(s.a.v)'in nübüvvetini ispat eden delillerini ve bu delilleri değerlendirmelerini konu edinmeye, zaman zaman da İslam Kelâm düşüncesi geleneğinde konuyla ilgili eserlerde yer alan görüşlerle mukayesesini yapmaya çalıştık.

Çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Ebû Hâtim er-Râzî'nin hayatı ve *A'lamü'n-nübüvve* isimli eseri başta olmak üzere diğer eserleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde ise nübüvvet konusu incelenirken sıkça karşılaşılan kavram ve tanımlar hakkında genel hatları ile bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde ise Ebû Hâtim er-Râzî'nin Hz. Muhammed(s.a.v)'in peygamberliğini ispat etmek için kullanmış olduğu deliller ortaya konulmuş ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler:Ebû Hâtim er-Râzî, Zekeriyya er-Râzî, Mucize, *A'lamü'n-nübüvve*, Peygamberlik

Title of Thesis: According to Abu Hatim al-Razi Prophet Muhammad's Prophetic Evidences	
The Name of the Writer: Zülkif ÖZER	Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Süleyman AKKUŞ
Date of Ratification: 27/11/2015	Page Count: vii (pre text) + 131(main body)
Department: Basic Islamology Field: Kalam	
<p>Faith in prophets is among the main faith basics of all divine religions. And divine orders and prohibitions have been transferred to people through prophecy. However, the issue of prophecy has been one of the most discussed matters throughout the history.</p> <p>Having been aimed to prove the prophecy in general and the prophecy of Prophet Mohammad in particular, a work titled “<i>A’lamü’n-nübüvve</i> “ was written, by Ebû Hâtim er-Râzî in the third century of the hegira as a rebuttal against those who denied prophecy. In this study, we have tried to mention the evidence that proves the prophecy of Prophet Mohammad and the evaluations of this evidence in “<i>A’lamü’n-nübüvve</i>” by Ebû Hâtim er-Râzî’nin; and to compare them with views in works related to the subject and the Islam-Kalam point of view.</p> <p>Our study consists of three main sections. In the first section, there is brief information about the life of Ebû Hâtim er-Râzî and notably his work named <i>A’lamu’n-nübüvve</i>” and his other works. In the second section, prophecy is analyzed and there is information on frequently-cited notions and definitions in general terms. In the third section, the evidence used by Ebû Hâtim er-Râzî to prove the prophecy of Prophet Mohammad is suggested and evaluations have been made.</p>	
Key words: Abû Hâtim al- Râzî, Zakariyya ar-Râzî, miracle, <i>A’lâm al-nubuvva</i> , Prophethood	

GİRİŞ

I-Araştırmanın Amacı

“Ebû Hâtim Er-Râzî’ye Göre Hz. Muhammed’in Peygamberlik Delilleri” başlığı altında yapmış olduğumuz bu çalışma, H. III-IV. asırlarda yaşamış olan Ebû Hâtim Er-Râzî’nin hayatı, eserleri ve *A’lâmün-nübüvve* isimli eserindeki Hz. Muhammed (s.a.v)’in nübüvvetini ispat etmede kullanmış olduğu aklî ve naklî delilleri ortaya koymayı amaçlamıştır.

II-Araştırmanın Önemi

İslam dininin temel inanç esaslarından olan nübüvvet konusu ilk dönem kelam kitaplarında çok fazla yer almasa da, daha sonraki dönemlerde iç ve dış sebeplerin tesiriyle genişçe yer almıştır. Nübüvvet meselesi ile ilgili İslam dünyasında zaman içerisinde değişik mezheplerin görüşleri etrafında araştırmalar-tartışmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar ve tartışmalar neticesinde her bir mezhep farklı temellere dayalı olarak kendi nübüvvet anlayışını ortaya koymuştur.

Geçmiş dönemlerde aklî gerekçeler ileri sürerek nübüvvet müessesesine karşı çıkan Ebû Zekeriyâ er-Râzî’ye (ö. 313/913), İsmailî bir daî olan Ebû Hâtim er-Râzî’nin (ö.322/934) *A’lâmün-nübüvve* isimli eserindeki reddiyeleri araştırmamızın konusunu oluşturmaktadır. Müellif, eserinde genelde nübüvvet, özelde ise Hz. Muhammed(s.a.v)’in nübüvvetinin ispatlanması konularında aklî ve naklî deliller ortaya koyarak, bu konulardaki eleştirilere tatmin edici cevaplar vermiştir.

Çalışmada geçmişte peygamberlik düşüncesine karşı ileri sürülen karşıt düşüncelerin hangi temele ve gerekçeye dayalı olarak ortaya konulduğuna dair argümanaların bugün için de geçerliliğini sürdürdüğü iddialarını karşılaştırmak araştırmamız açısından önemlidir. Zira her düşüncenin geçmişe dayalı arka planlarla desteklendiğini, kendisini güçlü hissettirme adına tarihi köklere yaslanmaya çalıştığı bilinen bir husustur. Bu açıdan geçmişi bilmeden geleceğe yön verme iddiasında güçlü delillendirmelerde bulunmak imkansızdır. Bu çerçevede çalışmamızın nübüvvet ve Ebû Hâtim er-Râzî ile ilgili bundan sonra yapılacak olan çalışmalara katkı sağlayacağını umut ediyoruz.

III-Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamızdaki yöntem teorik bir temele dayanmaktadır. Bu doğrultuda yazılmış eserler, makaleler ve buna dair belirtilen görüşlerin okuyup yorumlanması, karşılaştırılması ve bu konuda üzerinde görüşlerine çalıştığımız müellifin kanatlarını değerlendirme şeklinde olmuştur. Konu ile ilgili eleştiriler, müellifin görüşleri, değişik kelimeler, siyer, tefsir ve hadis kitaplarından istifade edilerek irdelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde müellifi daha iyi tanıyabilmek adına EbûHâtim er-Râzî'nin hayatı ve çalışmamıza konu olan *A'lamu'n-nübüvve* isimli eseri başta olmak üzere diğer eserleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde ise nübüvvet konusu incelenirken sıkça karşılaşılan kavram ve tanımların lugavî ve ıstılahî anlamları üzerinde durulmuş, bu kavram ve terimlerin anlamları hakkında genel hatları ile bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde ise Ebû Hâtim er-Râzî'nin Hz. Muhammed(s.a.v)'in peygamberliğini ispat etmek için kullanmış olduğu deliller ortaya konulmuştur. Bu bölümde Hz. Peygamberin şemali, hilyesi, nesebi, daha önce nazil olan semavi kitaplarda peygamber olarak gönderileceğinin müjdelenmesi ele alınmıştır. Bu doğrultuda İslamî kaynaklarda geçen ve Hz. Peygamberin peygamberliğine delalet eden haberler ve olaylar, Kur'an'ın i'cazı, Hz. Peygamberin nübüvvetine dair Ebû Hâtim er-Râzî'ninin görüşleri karşılaştırılmış, değerlendirme yönüne gidilmiştir.

BÖLÜM I: EBÛ HÂTİM er-RÂZÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1.Hayati

Tam adı Ebû Hâtım Ahmed b. Hamdân b. Ahmed er-Râzî el-Versinanî'dir. Doğum yeri ve tarihi hakkında yeterli bir bilgi yoktur. Taşındığı Râzî nisbesiyle birlikte Farsça'yı da iyi bildiği için Fars asıllı olduğunu söyleyenler vardır. Arap olduğunun ileri sürenler olsa da bu ihtimal zayıftır. III.(IX) yüzyılın ikinci yarısında dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. H. 297 yılından önce Bağdat'ta bulunduğu bilinmektedir. Arap dili, hadis ve ahlakî ilimlerdeki öğrenimini de burada yapmış olduğu sanılmaktadır. Buradan Kuzey Afrika'ya geçerek mehdiliğini ilan eden Ubeydullah el-Mehdi ile görüşmüş onun tesiriyle İsmâilî fikirleri benimsemiştir.¹ Daha sonra başta Rey olmak üzere, Taberistan, Cürcân, İsfahan, Deylem ve Azerbaycan bölgelerinde siyasî ve dinî faaliyetlerde bulunmuştur.² Ebû Hâtım er-Râzî'nin, Nizamülmülk(ö.485)'ün Bâtınîler'in Rey bölgesi lideri olarak tanıttığı Gıyas'ın yeğenlerinden Ebû Ca'fer'in oğlu olması muhtemeldir. Yine Nizamülmülk'ün belirttiğine göre Bâtınîlilerin Rey bölgesi lideri Gıyâs'ın halefi olan Ca'fer'in hastalanmasından sonra er-Râzî, İsmâiliyye'nin Rey liderliğine yükselmiştir.³ er-Râzî, bir taraftan Rey idarecilerinin İsmâiliyye saflarına katılmaları için çaba sarf ederken diğer taraftan da İsfahan, Taberistan, Cürcân ve Azerbaycan gibi civar beldelere dâiler göndererek mezhebin geniş bir çevreye yayılması için çalışmalar yapmıştır. İrtibat kurduğu ve birlikte çalıştığı dâiler arasında Ebü'l-Kâsım İsâ b. Mûsâ, Ebû Müslim b. Hammâd el-Mavsılî, Nahşebî nisbesiyle bilinen Muhammed b. Ahmed en-Nesefî el-Pezdevî gibi kişiler sayılabilir. Nübüvvet konusundaki Ebû Bekir Muhammed b. Zekeriyya er-Râzî (ö.313/925) ile yapmış olduğu münazaralarının yanı sıra etkileyici hitabeti ve ilginç iddiaları sayesinde Rey emiri Ahmed b. Ali ile Herat emiri Hüseyin b. Ali el-Mervezî'nin İsmâiliyye'ye intisap etmelerini sağlamıştır. Deylem'de başlangıçta Esfâr b. Şîreveyh ve Merdâvic b. Ziyâr ile görüşerek desteklerini alsa da yakın gelecekte ilâhî kuvvetle teyit edilmiş bir imamın ortaya çıkacağını söyledikten sonra sözünü ettiği tarihte böyle bir kişinin zuhur etmemesi üzerine öldürülmesine karar verilmiştir. Bu gelişmelerden sonra Azerbaycan Valisi Müflih'e

¹ Yusuf Şevki Yavuz, "Ebû Hâtım er-Râzî", **DİA**, İstanbul: 1994, c.X, s.148.

² Yavuz, s.148; Farhad Daftary, **Muhâlif İslâmın 1400 yılı İsmâililer**, çev. Ercüment Özkaya, I. Baskı Ankara: Rastlantı Yay., 2001, s. 204.

³ Yavuz, s.148; Daftary, s. 153.

sığınmak için Deylem'den gizlice çıkmış; ancak Azerbaycan'a giderken 322/934 yılında yolda ölmüştür.⁴

Ebû Hâtim er-Râzî hakkında farklı iddialar vardır. Bazıları onu Muhammed b. Ahmed en-Neseî en-Nahşebî (h.331) ile birlikte siyasi faaliyetleri yanında İsmâiliyye doktrinini sistemleştirip yayan önemli bir şahsiyet olarak görürken, Abdülkâhir el-Bağdâdî (ö.429/1037), İbn Rizam (ö. h. IV. yy. ilk yarısı), İbn Hacer (ö. 852/1449) gibi âlimler onu bâtinî, zındık, dehrî ve mülhid olarak nitelendirmişlerdir.⁵Bazı filozofların inkârcı tavrına karşı nübüvvet müessesesini başarılı bir şekilde savunması ve “Ehlü's-sünne ve'l-cemaa” tabirine, ashabın Hz. Peygambere gösterdiği bağlılık gibi “bir imama bağlanıp çevresinde toplananlar” anlamını yüklemekle de olsa⁶ sahip çıkmasıyla çağdaş bazı yazarlarca devrin idarecilerinden korktuğu için gerçek inancını gizleyen ve Ehl-i Sünnet'e yakın bir çizgi takip eden mutedil bir Şîi olarak kabul ederler. Ancak bu mana isabetli değildir. Çünkü bu terimin “akaid meselelerinde akılcılığı benimseyen Mu'tezile ve Cehmiyye karşısında itikadî esasları Kur'an ve Sünnet'e bağlı kalarak benimseyenler” anlamına geldiği tartışmasız kabul edilen bir husustur.⁷ Yine İbn Hacer'in belirttiği gibi gençlik yıllarında çok sayıda hadis dinleyip bunlara önem veren ve bu sayede mutedil çizgide görünen bir kişi oluşunun⁸ Ehl-i Sünnet'e yakın sayılmasında etkisi olduğu düşünülebilir.⁹ Ancak bu görüşlere rağmen Ebû Hâtim er-Râzî'nin Muhammed en-Neseî en-Nahşebî ve Ebû Ya'kup es-Sicistânî ile birlikte siyasî faaliyetlerin yanı sıra İsmailiyye doktrinini sistemleştirip yayan bir İsmâilî dâisi olduğunu söylemek daha isabetli olacaktır.¹⁰ Ebû Ya'kup es-Sicistânî, Hamîdüddîn el-

⁴ Yavuz, s. 148; Daftary, s. 153, 204.

⁵er-Râzî, Ebû Hâtim, *Kitâbu'z-zîne*(nşr. Abdullah Sellûm es-Semerrâî), el-Gulûv ve'l-firaku'l-Gâliyye fi'l-hadâreti'l-İslâmiyye içinde), Bağdad: 1982, naşirin girişi, s. 170; Mülhid: “lahd” kökünden ism-i fâil kalıbındadır. Anlam itibarıyla sözlükte, haktan ayrılmak ve sapmak demektir. Dinden çıkma sonucunu doğuracak inanç ve görüşleri savunmak anlamında felsefî bir terim olan ilhad; İslâm kültüründe, İslâm dışı sapık, inkârcı görüş ve yönelişleri ifade eden geniş bir kapsama sahiptir. Bazen, bu anlamda *zındıklık* tabiri de kullanılmıştır. Allah'ın varlığı ve birliği, iman esasları, dini zaruretlere ve kutsal değerler konusunda inkârcı, bunları hafife alıcı veya saygısızca tavırlar sergileyen kişilere *mülhid* denir. (Karagöz, İsmail, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, “İlhâd”, Ankara:DİB Yay., 2010, s. 309). Fakat bizim çalışmamızda başvurmuş olduğumuz eserin (Alamu'n-nübüvve) giriş bölümünü kaleme alan Goerge Tarabişî, Hatim er-Râzî'nin, Zekerriyya er-Râzî'yi mülhid olarak nitelemesinin nedeni olarak ulûhiyyeti kabul edip, nübüvveti inkâr etmesi olduğunu, eserin yazılmış olduğu dönemlerde ‘mulhid’ teriminin de bu anlamda kullanıldığını ifade eder. (er-Râzî, *A'lâmü'n-nübüvve*, s. 10).

⁶er-Râzî, Ebû Hâtim, *Kitâbu'z-zîne*, (Naşirin girişi)s. 252-254.

⁷ Yavuz, s. 149.

⁸ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, Kahire:Daru'l-Kitabi'l-İslamiyye, c. I, s. 164.

⁹ Yavuz, s. 149.

¹⁰ Yavuz, s. 149; Daftary, s. 268.

Kirmânî, Hüseyin el-Hemedânî, Mustafa Gâlip gibi eski ve yeni yazarlar da bu görüştedir.¹¹

1.2. Yaşadığı Sosyo-Kültürel Ortam

İslam dünyasının h.I-III/m.VII-IX asırlarının tarihi yakından incelendiği zaman, siyasi, askeri başarılarla birlikte önemli dini, ilmi, fikri ve hatta sosyal gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. Özellikle, gerçekleşen fetihlerle farklı kültür ve medeniyetlerle karşılaşma, yapılan tercüme vb. dinamikler sonucu oluşan entelektüel birikimlerle İslam dünyasında ilmi ve felsefi faaliyetler başlamış ve değişik sahalarda pek çok eser ortaya çıkmıştır. Bu dönemlerde Müslümanlar, bir yandan İslami bilimlerin hemen hemen hepsinin temel kaynaklarını ve metodolojisini oluştururken, diğer yandan hem kendi ve hem de eski kültür ve medeniyetlerin ilmi, felsefi ve kültürel mirasından yararlanarak akli ve tabii bilimlerde de önemli gelişmeler sağlamışlardır. Gerek bu faaliyet ve gelişmelerin ve gerekse daha başka faktörlerin etkisi ve katkısıyla İslam dünyasında meydana gelen dinamizm sayesinde, Müslümanlar arasında çeşitli itikadi-ameli mezhep ve düşünce ekolleri doğmuştur. Bunlara paralel olarak da pek tabiidir ki, birçok siyasi, askeri, idari, iktisadi, sosyal ve ilmi kurum vücut bulmuş ve dolayısıyla kültürel ve medeni yükseliş gerçekleşmiştir. Muhtemelen bunu dikkate alan kimi tarihçiler, İslam tarihinin h.II-III/m.VIII-IX, -hatta siyasi-dini bölünmelere rağmen- h.IV/m.X. asırlarını tanımlarken, genellikle “İslam Rönesansı’nın gerçekleşme dönemi”, “İslam’ın miğfer çağı”, “İslam Rönesansı”, “Yüksek Halifelik Dönemi”, “İslam’ın Klasik dönemi” ifadeler kullanmışlardır. Öte yandan bazı tarihçiler de, Şii Büveyhiler ile İsmaili-Şii Fatımiler’in, h.IV/m.X. yüzyıldaki siyasi ve askeri başarılarından ötürü, bu asrı, İslam tarihinde “Şii yüzyılı ”olarak tanımlamışlardır.¹²

Hatim er-Râzî’nin yaşamış olduğu h. III. Yüzyıl’ın ikinci yarısı ile IV. Yüzyılın ilk yarısı İslam dünyasında meydana gelen siyasal parçalanmalar ve sosyal karışıklıklar nedeniyle oldukça hareketli geçmiştir. Hükümdarların sarayları, maddi ve manevi kültürün teşviki konusunda çok önemli roller oynamışlar, İslam kültürü çağdaşı olan batı kültüründen, kentlerin büyümesiyle, aynı zamanda kağıt üretimiyle yakından ilgili, geniş çapta sosyal bir dağılım özelliği bakımından farklılık göstermiştir. Dünyanın her tarafında bütün bilim dallarıyla ilgili önemli el yazmalar arattırılmış ve çoğaltmak için

¹¹er-Râzî, *Kitâbu’z-zîne*, naşirin girişi s. 235; İbn Nedim, **el-Fihrist**, (thk. İbrahim Ramazan), Darü’l-Marife, 1994, I, 188.

¹² Genç, Süleyman, H.v/M. XI. Asırda Ehl-İ Sünnet’İN Yeniden Yükselişi: Süreç, Kurum Ve Şahsiyetler Üzerine Bir İnceleme, **D.E.Ü.İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: XXV, İzmir 2007, ss.272-273.

gayret gösterilmiştir.¹³ Özellikle Abbasi halifesi el-Me'mun döneminde(198-218/813-833) kurulan Beytu'l-hikme aracılığıyla Bizans ve fethedilen diğer yerlerden getirilen Yunanca eserler terceme edilmiş, sadece tercemelerle yetinilmemiş, Astronomi, Matematik, Coğrafya, Tıp, Botanik, Tarih ve Felsefe gibi alanlarda yeni çalışmalara imza atılmıştır. Bu kurumun faaliyetleri bilim adamlarının çalışmalarının kolaylaşmasında ve organize olmasında büyük yarar sağlamıştır.¹⁴

H. IV. asırda Abbasi hilafetinin zayıflaması ve Şii Büveyhi padişahların ortaya çıkması ile Şia düşüncesi devlet yönetiminde etkili bir duruma gelmişti. Böylece Şii düşüncelerin tebliği aşikar bir şekilde yapılmıştır. Bunun sayesinde Arap Yarımadasındaki büyük şehirlerin bir çoğunda olduğu gibi Kufe, Basra, Trablus, Halep, Bahreyn ve Umman gibi bölgelerde de Şii düşünce yoğunluk kazanmıştı. Zaten (296/527)'de İsmailiye mezhebinin tabilerinden olan Fatimîler Mısır'ı ele geçirmişler ve geniş çapta bir saltanat kurmuşlardır.¹⁵

Er-Râzî'nin yaşamış olduğu dönemdeki sosyal yapıda kuramsal hukuk ve günlük hayattaki uygulamalarda kişiyle cemaat, bireyle mü'min topluluk arasında hiçbir aracı organ tanınmamış ve bütün mü'minler yasa karşısında eşit kabul edilmiştir. Yalnız Hz. Peygamberin ailesinden olanlara belli bir soyluluk atfedilmiştir. Ancak maddi yaşama koşulları bu soylu sınıf için bir farklılık göstermemiş, bu insanlar sadece Mekke ve Medine'de çoğu kez yönetici statüsünde görev almışlardır.

İslam fetihlerinin genişlemesi ile birlikte farklı kültür ve medeniyetlerden insanlar İslam topraklarında yaşamlarını devam ettirdiklerinden şehirlerde ayrı halklar için ayrı mahalleler oluşturulmuştur. Bununla birlikte farklı inançta olan insanlara karşı Müslümanları bu inançlardan koruma adına- belirli kıyafetlerde dolaşmaları, Müslümanlardan daha yüksek evler yapmamaları, Müslümanların bindiği cins atlara binmemeleri gibi birtakım farklı uygulamalar da olmuştur.

Diğer taraftan İslam toplumunda oluşan mezhepler arasında tartışmalar meydana gelmiş, bu tartışmalar çoğu zaman silahla hasmane bir duygu içerisinde değil, özgür bir düşünce alışverişi şeklinde olmuştur.¹⁶

İslam dünyasında Arap fetihleri ile birlikte daha önce kentsel yerleşim bulunmayan birçok yer(Abbasilerle Bağdat, İdrisilerle Fas, Fatimilerle Kahire gibi) şehir haline

¹³ Cahen, Claude, **İslamiyet**, çev. Esat Mermi Erendol, 2. Basım, Ankara: Bilgi Yay., 2000, c.I, s.252.

¹⁴ Sezgin, Fuad, **İslamda Bilim ve Teknik**, çev. Abdurrahman Aliy, 2. Basım, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı,2007, c.I, s. 10-24.

¹⁵ Tabatabâî, Allame M. Hüseyin, **Tüm Boyutlarıyla İslam'da Şia**, çev. Kadir Akaras, Abbas Akyüz, 4. Baskı, İstanbul:Kevser yay., ts., s.64-65.

¹⁶ Cahen, s. 131-136.

gelmiştir. Bu yeni kurulmuş kentlerde belirli halk gruplarına belirli mahalleler ayrılmıştı. Halk ya da oymak grupları, askeri birlikler veya “kata’i” sahibi müslümanlar için ayrı semtler oluşturulmuştur. Kent halkı içerisinde ahalî, askerler, yönetimi temsil eden yönetim yazmanları ve saray görevlileri gibi birtakım sosyal tabakalar vardı.¹⁷

Edebiyat alanında Nesir, Nazım’dan daha yaygındı. Nazım bir taraftan Emevî döneminin şiirini devam ettirirken, bir taraftan da yeniliklere yönelerek yeni temalar aramaktaydı. Nesir ise Emevî döneminin sonunda ortaya çıkmış, özellikle yabancı kültürlerden yapılan tercemelerle edebî eserler İslam toplumuna aktarılmıştır.

Fetihler ve tercemeler yoluyla tanışılan Grek bilim ve felsefesi İslam dünyasını da etkilemiştir. Ancak İslam düşünürleri bu antik düşüncenin bazı görüşlerinin İslam inançlarıyla bağdaşmadığını fark etmişlerdir. Edebiyat ve diğer bilimlerin İslam dünyasına girmesi, sadece yüksek düşünce temsilcilerinin görüşlerinin değil, halka ait birçok şekillerin ve tasarımların da alınmasına etki etmiştir.¹⁸

İsmailî harekette dönüm noktası olan bir zamanda yaşayan ve bu disiplinin şekillenmesinde çok önemli katkıları olan er-Râzî’nin yaşamış olduğu h. III. yüzyılın sonları ile IV. yüzyılın başlarında İsmailîler, Şii İslamiyetin en önemli hareketini temsil etmişler ve İslam dünyasında çok büyük kargaşalara neden olmuşlardır. Uzun süre onların tarihi ve öğretileri kapalı kalmıştır. Bu düşünceden adeta nefret eden ve sonunda hemen hepsini yok eden Sunniler, onlardan kalan bütün izleri silmek için ellerinden geleni yapmışlar; bu yüzden uzun zaman sadece onların düşmanlarının tanıklıkları ile yetinilmiştir. Ancak son zamanlardaki çalışmalar İsmailî kitapları gün yüzüne çıkarmaya başlamıştır. Bununla birlikte m.IX. Yüzyılın son çeyreğinde birden bire çok güçlü bir din propagandacılığı ve siyasal etkinlik halinde ortaya çıkışından önceki döneme ait hiçbir sağlam belgeye sahip değiliz. Hatta böyle bir grubun daha önceden varlığı konusunda kesin bilgi olmadığı gibi, hareketin önceden ortaya çıkıp sonradan Cafer es-Sadık’ın oğlu İsmail’e dayandırılma yoluna gidilip gidilmediği konusu da netliğini kazanmış değildir.¹⁹

¹⁷ Cahen, s.153-157.

¹⁸ Cahen, s.120-126.

¹⁹ Cahen, s. 201-202.

1.3.İlmî Kişiliği ve Eserleri

Hâtim er-Râzî'nin doğum yeri ve tarihi hakkında fazla bilgi olmadığı gibi onun h.297 yılından önceki hayatı ile ilgili bilgiler de yeterli değildir. Ancak bu tarihten önce Bağdat'ta bulunduğu bilindiğinden öğrenimini de burada yapmış olduğu düşünülmektedir. Kendisi Arap dili, hadis ve ahlak ilimlerinde önemli bir kişi olduktan sonra Kuzey Afrika'ya giderek orada mehdiliğini ilan eden Ubeydullah el-Mehdî'nin tesiriyle İsmailî fikirleri benimsemiştir. H.297 yılında Fatimî devletinin kurululuşuna kadar geçen sürede İsmailî hareketin ne zaman ortaya çıktığı ve hangi aşamalardan geçtiği tam olarak aydınlatılamamıştır. Bu erken döneme ait muteber kaynakların çok az olması, İsmailî tarih ve öğretilerin aydınlatılmasında bizlere yeterince imkan tanımamaktadır.²⁰ Dolayısıyla İsmailî disiplinin en önemli dailerinden, hatta öğretinin sistemleştirilmesinde büyük etkiye sahip olan Hâtim er-Râzî'nin bu tarihten önceki hayatı hakkında bilgilerimiz de oldukça sınırlıdır. Belki de bu hareket ve liderleri hakkında h.3. asrın ortalarından hemen sonrasına kadar bilgilerin kısıtlı oluşu ve yeterince olmayışının sebebi, tek ve dinamik bir hareket meydana getirmek için kendi aralarındaki gizli ve sürekli bir faaliyet içerisinde olmalarıdır.²¹

Klasik Fatimî dönemi olarak adlandırılan dönemde Fatimî halifeleri İslam alemindeki tüm İsmailîler tarafından meşru imamlar olarak kabul edilmişlerdir. Bu dönemde İsmailîlik siyasî, ekonomik ve edebiyat alanlarında altın çağını yaşamıştır. Bu dönemde İsmailî müellifler kelim, felsefe, fıkıh ve diğer zahirî ve batınî ilim sahalarında birçok eser yazmışlar, İsmailî daveti sadece Fatimîlerin hâkimiyeti altında olan yerlerde değil, Hindistan ve Maveraünnehir bölgelerinde de yaymışlardır. er-Râzî de kendisi gibi bir İsmailî daîsi olan Muhammed Ahmed en-Nesefî ile birlikte İran'ın farklı bölgelerinde birçok yöneticiyi ve halkı davalarına katmışlardır.²²

Ebû Hâtim er-Râzî'nin kaynaklarda zikredilen beş eseri mevcut olup bunlardan üçü günümüze ulaşabilmiştir. Bu eserler şunlardır:

²⁰ Tan, Muzaffer, Erken Dönem İsmaililik ve Temel Görüşleri, **EKEV Akademi Dergisi**, Yıl:13, Sayı:39(Bahar 2009), s.74.

²¹ Tan, s.77; Daftary, s.261.

²² Tan, *Tarihsel Süreçte İsmaililik Ve Yaşadığı Fakhlaşmalar*, s.118-119.

1.2.1. A 'lâmün-nübüvve

Ebû Hâtim er-Râzî'nin, Ebû Bekir Muhammed b. Zekeriyya er-Râzî (h. 313/925)²³ arasında peygamberlik konusuyla ilgili olarak yapılan münazaraları ihtiva eden eseridir. Ebû Hâtim er-Râzî bu eserinde münazara yaptığı kişinin ismini zikretmez, ancak bu kişiyi “mülhid” diye niteler. Yazma nüshaların birinci sayfaları kaybolmuş olduğundan Ebû Hâtim er-Râzî'nin münazara etmiş olduğu kişinin ismi bu eserinde zikredilmez.²⁴ Ancak “mülhid” diye nitelemiş olduğu kişi ile belli dönemlerde aynı şehirlerde (Rey ve Bağdat) yaşamlarını sürdürmeleri,²⁵ ayrıca nübüvveti inkâr etmesi²⁶ ve nübüvvet müessesesini reddeden eserler yazması dikkate alındığında sözü edilen “mülhid”in filozof Zekeriyya er-Râzî olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca, Hamîdüddin Kirmânî'nin (h. 411/1020) nübüvvet konusunda Ebû Hâtim er-Râzî ile Rey şehrinde bulunan kişinin Muhammed Zekeriyya er-Râzî olduğunu ve Ebû Hâtim er-Râzî'nin *A 'lâmün-nübüvve*'de onun peygamberlik müessesine yönelttiği felsefî itirazları reddettiğini açıkça belirtmesi de²⁷ konuyla ilgili tereddütleri tamamen giderici mahiyettedir.²⁸

Burada Ebû Hâtim er-Râzî'nin *A 'lâmün-nübüvve* isimli eserini tel'lif etmesine sebep olarak gösterilen Ebû Bekir Muhammed b. Zekeriyya er-Râzî hakkında da birkaç cümle ile bilgi verilmesinin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Ebû Bekir Muhammed b. Zekeriyya er-Râzî, hekim-filozof tipinin en başarılı temsilcisi olup, Bîrûnî'nin tespitine göre h.251 (865) yılında Rey'de dünyaya gelmiştir.²⁹ Batılıların Rhazes dedikleri er-Râzî, gençlik dönemlerinde felsefe ve edebiyatla ilgilenen, şiir yazan, ud çalıp şarkı söyleyen, sakalı bıyığı çıktıktan sonra, “Artık musîki ile uğraşmak yakışık almaz” diyerek bundan vazgeçen ilginç bir şahsiyettir.³⁰ Hayatı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Hipokrat ve Câlînûs'tan (Galen) sonra tıp ilmine yaptığı

²³ Kraus, P. ve Pines, S., “Râzî”, *İA*, MEB Yay., 1997, IX, 642.

²⁴ er-Râzî, *A 'lâmü'n-nübüvve*, s. 9; Kutluer, İlhan, *Akl ve İtikad*, II. Baskı, İstanbul: İz Yay., 1998, s. 24(31. Dipnot).

²⁵ Kraus, P. ve Pines, S., s. 642; Yavuz, s. 148.

²⁶ Kraus, P. ve Pines, S., s. 644.

²⁷ el-Kirmânî, Hamîdüddin, *el-Akvâlü'z-zehebiyye*, (nşr. Salah es-Savî), Tahran: 1397/1977, s. 9-14; krş. Hodgson, Marshall G.S, *İslam'ın Serüveni*, (trc. Alp Eker, Mutlu Bozkurt, Birol Çetinkaya, Ahmet Demirhan, Fethi Gedikli, Ahmet Güler, Metin Karabaşoğlu, Muhammed Seviker, Ali Varlı, Taner C. Yıldırım), İstanbul: İz Yay. 1995, c. I, s. 401.

²⁸ Yavuz, “A 'lâmün-nübüvve”, *DİA*, İstanbul: 1989, c. II, 337; Kaya, Mahmut, “Ebû Bekir er-Râzî ile Ebû Hâtim er-Râzî Arasında Geçen Tartışma” *İslam Tetkikleri Dergisi*, IX, İstanbul: 1995, s. 53.

²⁹ Bîrûnî, *Fihrist-i Kitabhây-ı Râzî ve Namhâ-yi Kitabha-yi Bîrûnî*, (nşr. Mehdî Muhakkık), Tahran: Danişgah-ı Tahran, 1366, s. 4.

³⁰ İbn Cülcül, *Tabakâtü'l-etibbâ*, (nşr. Fuad Seyyid), Kahire: 1955, s. 77.

önemli katkılardan dolayı “Arapların Galeni” ünvanı ile anılır. Kuyumculukla ilgilenirken bu meslek ona kimyaya karşı bir merak uyandırmış, kurduğu laboratuvarında kimya deneyleri yaparken ortaya çıkan gaz ve buharlar sebebiyle gözleri rahatsızlaşmış, bu rahatsızlık hayatı boyunca devam etmiştir.³¹ Bîrûnî’ye göre Râzî’nin kimyadan sonra tıbbaya yönelmesinin asıl sebebi gözlerindeki rahatsızlıktır.³²

Zekeriyye er-Râzî, tıp sahasında yaptığı muazzam çalışmalarla büyük bir üne kavuşmuş, ancak aynı zamanda materyalist düşüncenin önemli bir temsilcisi kabul edilmiş ve nübüvvet karşıtları arasında sayılmış bir kişidir. Onun peygamberlik hakkındaki fikirlerini ne yazık ki kendi eserlerinden öğrenme imkânı yoktur.³³ Ancak kaleme almış olduğu, *et-Tıbbu’r-rûhânî* isimli eserinde, vahye kıyasla akli öne çıkarıcı yaklaşımından istidlal edilerek nübüvveti kabul etmediği ileri sürülmüştür.³⁴ Bunun yanında yine ona ait olan *Fî nakdi’l-adyân* isimli eserinde, peygamberlere, şeriatlara, mucize ve doğmalara sadece ilmî ve felsefî hikmet yararına karşı çıktığı söylenir.³⁵ İbn Meymûn et-Kurtubî kaleme almış olduğu *Delâletu’l-Hairîn* isimli eserinde Zekeriyya er-Râzî’nin ilahiyat sahasında hezeyanlarla ve büyük bilgisizliklerle dolu meşhur bir kitabının (*İlmu’l-İlahî*) olduğunu söyler. Bu eseri Arapça’ya terceme eden İbn Tıbbun da “Zekeriyya er-Râzî’nin te’lif etmiş olduğu *İlmu’l- İlahî* isimli eseri faydasız (din sahasında) bir kitaptır. Çünkü er-Râzî sadece bir hekimdir” der. Zekeriyya er-Râzî’nin bu eserine İslam dünyasında zamanının Bağdat mutezile ekolünün lideri olarak kabul edilen Ebû’l-Kasım el Belhî(ö.319), Ebû Nasr el-Farabî(ö.339), İbn Heysem el-Basrî(ö.430), İbn Hazm el-Endulusî(ö.456), İbn Rıdvan el-Mısırî(ö.460) gibi birçok bilgin reddiyeler yazmışlar ancak bunlardan hiçbirisi günümüze kadar ulaşmamıştır.³⁶ Ebû Hâtim er-Râzî’nin içinde kimliğini zikretmeksizin nübüvveti reddeden birisiyle tartıştığı *A’lamü’n-nübüvve* adlı eseri de bu görüşü desteklemektedir.³⁷

Zekeriyye er-Râzî’nin din anlayışındaki görüşlerini Hatim er-Râzî’nin *A’lamü’n-nübüvve* isimli eserindeki bilgilerden şöyle özetleyebiliriz: Allah’ın kullarına vermiş olduğu akıl gücü ve adalet duygusu sayesinde insan, peygamberin ya da herhangi bir

³¹ Beyhakî, Zamiriuddin, **Tetimme Sıvanu’l-Hikme** (tahkik ve ta’lik: Refik Acem), Beyrut: Darul-fikri lübnani, 1994, s. 34-35.

³² Bîrûnî, s. 4.

³³ Ahatlı, Erdinç, **Peygamberlik ve Hz. Muhammed’in Peygamberliği**, Ankara: DİB Yay., 2007. s. 49.

³⁴ Bedevî, Abdurrahmân, **Min târîhi’l-ilhâd**, 2. Baskı, Kahire: 1993, s. 165-167; Krş. el-Kirmânî, s. 20-32.

³⁵ Gardet, Louis, Hicrî 330 Yılından Önce İslam’da Din ve Felsefe,(çev. Mustafa Sait Yazıcıoğlu), **Ankara Üniv. İlahiyat Fak. İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi**, Ankara: 1982, s. 346.

³⁶ er-Râzî, s. 7, 9.

³⁷ Ahatlı, s. 49.

ruhanînin aracılığına gerek kalmadan kendi yolunu kendisi bulabilir. İyiyi kötüden, yararlıyı zararlıdan, güzeli çirkinden, doğruyu yanlıştan, haklıyı haksızdan ayırt eden tek ölçü akıl ve adalettir. Mutlak hikmet, adalet ve merhamet sahibi olan Allah'ın insanlar arasından peygamber veya ruhanî bir şahsiyeti üstün niteliklerle donatarak imtiyazlı kılması ve insanlara yol gösterici olarak göndermesi O'nun hikmet, adalet ve merhametiyle bağdaşmayan bir durumdur. İnsanlar akıl ve diğer yetenekleriyle eşit seviyede yaratılmıştır. Bu nedenle üstün niteliklerle donatılmış imtiyazlı birisinin varlığı bu eşitliği bozar. Yine insanlık tarihi boyunca ortaya çıkmış savaşların başlıca sebebi din farklılığıdır. O halde peygamberler insanları felakete sürüklemektedir. Mucize ile kehanet ve Kur'an'da iddia edilen icazın da sanat değeri yüksek bir şiirden farkı yoktur. İnsanların bir dine bağlanma sebebi taklit ve geleneğe saygıdır.³⁸

Zekeriyya er-Râzî, din felsefesinde temel olarak ortaya koyduğu rasyonalist öncüllerden hareketle, İslam inancında en mühim bilgi kaynağı olan vahiy kavramıyla, peygamberlerin Allah ile insan arasındaki aracılık rollerini bütünüyle reddetmiş bulunuyordu ki, bu sebeple o, hemen hemen ittifakla ve daima bir inkârcı olarak görülmüştür.³⁹ Özellikle kaleme almış olduğu *Meharîku'l-enbiyâ* isimli eserindeki görüşleri nedeniyle Arap-İslam Kültürü'nde yalnızlığa itilmiş, adeta karantinaya alınmıştır.⁴⁰

Zekeriyya er-Râzî'nin kendi hazırladığı eser listesi günümüze ulaşmamış olsa da İbn Nedîm 167, İbn Ebî Usaybia 238, Bîrûnî 184, Mahmûd Necmâbâdî 272 eserinin olduğunu ifade ederler. Günümüze kadar ulaşan eserlerinden başlıcalar şunlardır: *et-Tıbbü'r-rûhânî*, *es-Sîretü'l-felsefiyye*, *Ahlâku't-tabib*, *el-Hâvî*, *Kitâbü's-şükük 'alâ Câlînûs*, *Makâle fî emârâti'l-ikbâl ve'd-devle*, *et-Tıbbü'l-Manşûrî*, *İlmu'l-İlahî*, *Meharîku'l-enbiya*,⁴¹

Hâtim er-Râzî'nin *Alamu'n-nubuvve* isimli eseri Zekeriyya er-Râzî'nin din ve peygamberlik görüşlerine karşı münazara metoduyla bir reddiye niteliğindedir. Bu münazara esnasında Zekeriyya er-Râzî'nin görüşlerini tam olarak eserinde zikretmemiştir. Fakat yine Zekeriyya er-Râzî'ye ait olan *Meharîku'l-enbiyâ* isimli eserindeki görüşlerinin bir kısmının korunmasını sağlamıştır. Buna ilaveten de Rey

³⁸er-Râzî, s. 15-20.

³⁹ Taylan, Necip, **İslam Düşüncesinde Din Felsefeleri**, İstanbul: İFAV, 1994, s. 69.

⁴⁰er-Râzî, s. 10.

⁴¹ Kaya, Mahmut, Ebû Bekir Râzî, **DİA**, İstanbul: 2007, XXXIV, s. 484-485; er-Râzî, s. 7.

emirlerinin birisinin evinde yapılan bu sözlü münazarada onun sözlerine ve görüşlerine de yer vermiştir.⁴²

Çalışmamıza konu olan Hatim er-Râzî'nin *A'lâmu'n-nübüvve* isimli eserin birinci sayfası kaybolmuştur. Bu nedenle kitabın kime reddiye niteliğinde yazıldığı konusunda kesin bilgiye ulaşamıyoruz. Ancak müellifin, eserinde çok fazla zikretmiş olduğu 'mülhid'in Zekerriyya er-Râzî olduğunda şüphe yoktur. Yine eserin birinci sayfasının kaybolmasından dolayı kitabın ve yazarının ismi konusunda bir şüphe oluşmuştur. Kitabın müellifinin ismi görünürde Ebû Hatim er-Râzî'dir. Ancak bu Râzî, İsmailî daî Ebû Ebû Hâtim er-Râzî midir? Konu hakkında şüpheye yol açan hususlardan birisi İbn Nedim(ö.385)'in, İsmailî musannifleri arasında Ebû Hâtim er-Râzî'yi sayarken, onun kitapları arasında *A'lâmü'n-nübüvve*'den bahsetmemesidir. Bir diğer husus ise Abdülkâdir el-Bağdadî(ö.420)'nin *el-Fark beyne'l-firak* isimli eserinde Deylem bölgesinde yetişen İsmailî daîlerden bahsederken bu kişiyi Ebû Hâtim el-Bâtinî olarak zikretmiş olmasıdır. Bu şüpheleri ortadan kaldırmak için metin okuması yapılması gerekir. Metin gözden geçirildiğinde bu kitabın müellifinin Şia fırkalarından bir fırkaya mensup bir kişi tarafından yazıldığını görürüz. Fakat eserde müellifin İsmailî olduğuna dair bir karine de yoktur.⁴³

Eserin birinci baskısı çok az miktarda yapılmış ve *el-Câmiatu'l-felsefiyyetü'l-iraniyyetü'l-melikiyye* tarafından tedavülden kaldırılmıştır. Bu ilk baskıya uygun bir şekilde Tahran'daki Mecmuatu Asarı'l fikri'l İsmailiyye'de H.1397 tarihinde Salah es-Savî ve Ğulam Rıza Avanî tahkikleri ile tekrar yapılmıştır. İstinsahlar da bu üç nüshadan yapılmıştır. Bu üç nüshanın iki tanesi Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde mevcut olup, 1325 ve 1379 yıllarında basılmıştır. Üçüncü ve en eski nüsha ise San'a'daki el-Camiül-Kebir'deki H. 1144 yılı basımlı nüshasıdır. Bu üç nüshadan da V. İvanov, B. Krause, F. Sezgin bahseder. Ayrıca Fuat Sezgin Bombay'daki Mektebetü'l-beheretü'l-İsmailiyye'de başka bir nüshanın var olduğundan bahseder. Bu bilgilere göre oradaki nüshanın da mukaddimesinin bulunmadığı anlaşılmaktadır.⁴⁴

Biz çalışmamızda h.1397 yılında Salah es-Sâvî ve Gulam Rıza A'vanî tarafından Tahran Üniversitesi kütüphanesindeki iki yazma nüsha ile San'a'daki Câmiu'l-kebîr nüshası esas alınarak Mecmûatu asar'il-fikri'l ismailî kapsamında Tahran'da birinci

⁴²er-Râzî, s. 9.

⁴³er-Râzi, s. 9-12.

⁴⁴er-Râzi, s. 11-12.

baskısı sınırlı sayıda yapılan ve bugün tedavülde bulunmayan kitabın, 2003 yılında Beyrut'ta Daru's-Sâkî ile el-Müessesetu'l- Arabiyye li't-tahdîsi'l-fikrî tarafından müştereken yayınlanan ve Corc et-Tarabişî'nin giriş yazısıyla yayınlanan yeni neşrinin birinci baskısını esas aldık. Fakat biz her ne kadar çalışmamızda bu eserin yeni neşrini (Beyrut) kullansak da eserin Salah es-Sâvî ve Gulam Rıza A'vanî tarafından hazırlanan eski neşrinden de (Tahran) imkanlar ölçüsünde istifade etmeye çalıştık.

er-Râzî'nin *A'lâmü'n-nübüvve* isimli eseri her biri ayrı birer bölüm kabul edilebilecek olan yedi babdan oluşur, her bab da kendi içinde çeşitli fasıllara ayrılır.

Kitabın birinci bölümünün ilk faslında filozof Zekeriyya er-Râzî ile Ebû Hâtim er-Râzî arasında geçen ve dolayısıyla kitabın ana fikrini de içeren bir münazaranın özeti vardır. Bu fasılda Zekeriyya er-Râzî'nin ileri sürdüğü görüşlere göre, Allah'ın kulları içerisinden bir zümreyi seçip onları diğerlerinden üstün tutması, insanları bu zümreye muhtaç kılması, insanları mü'min kâfir gibi gruplara ayırması, bunun sonucunda da insanların birbirleriyle savaşmaları ve bazılarının helak olmaları mâkul değildir. Akla ve hikmete uygun olan Allah'ın dünya ve ahirette neyin faydalı, neyin zararlı olduğuna dair bilgilerin tamamını bütün kullarına ilham yoluyla bildirmesidir. Böylece insanlar ayrılığa düşmezler ve helak olmaktan kurtulurlar. Aslında Allah'ın kullarına verdiği akıl gücü bütün problemleri çözmek için yeterlidir. Ancak insanların çoğu akıllı, bilgi üretmek yerine bir meslek kazanmak için kullanmışlar ve bu sebeple söz konusu güç her insanda aynı seviyede ortaya çıkmamıştır.⁴⁵ Bu iddialara karşı Hâtim er-Râzî özetle şu yanıtları vermiştir: Hangi zümreden olursa olsun bütün insanlar öğrenmek için bir başkasına muhtaçtır ve herkes sahip olduğu bilgileri kendisinden önce yaşayanlara borçludur. İnsanların kabiliyetleri farklı farklıdır. Bir kısmı çok zeki, akıllı, bir kısmı vasat akla ve zekaya sahip iken bir kısmı ahmak veya geri zekalıdır. Bu nedenle herkesin anlama ve öğrenme kabiliyeti birbirlerinden farklıdır. Zeka seviyesinin üstün olan kişilerin anladıklarını vasat veya geri zekalı olan kişilerin anlayamaması bunun bir göstergesidir. Bunun ötesinde aynı mesleğe sahip olan kişilerin bile kabiliyetleri birbirinden farklıdır. Tüm bunlar insanları öğrenmek için birbirlerine muhtaç olarak yaratıldıklarını ortaya koymaktadır. Bütün topluluklarda bir öğrenen bir de öğretene sınıf bulunmaktadır. Her insan mutlaka kendisinden önceki bir insanın öğrencisi olmuş, birisini örnek almıştır. Öyleyse insanların bir kısmının diğerlerinden üstün olması ve doğuştan farklı kabiliyetlerde yaratılmış olmaları sebebiyle birinin diğerine muhtaç olmaları zorunludur. Allah hikmetine uygun olarak kullarına yemek, içmek, evlenmek,

⁴⁵er-Râzî, s. 15-20.

çoğalmak gibi tabii ihtiyaçları ile ilgili bilgileri kendilerine doğuştan vermiş; buna karşılık onları imtihan etmek, ilahi emir ve yasaklara kendi iradeleriyle uyanlara karşılığını vermek için bir kısmını diğerlerine öğretici ve yol gösterici olarak seçmiş, böylece insanları diğer canlılardan ayırmıştır. Aksi takdirde insanların hayvanlardan farkları kalmazdı. Netice olarak, Allah'ın farklı kabiliyet ve seviyede yarattığı insanların bir kısmına rehberlik görevini vermesi ve akıl yoluyla kendilerine öğretmesi aklen mümkündür.⁴⁶ Bu bölümün diğer fasıllarında nefis, madde, zaman ve mekanın ezeliyeti iddiaları ele alınarak çürütülmektedir.⁴⁷

Eserin ikinci bölümü sekiz fasıldan oluşur. Bu bölümde Zekeriyye er-Razî'nin dinin taklitçiliği teşvik edip düşünmeye engel olduğu, dînî metinlerin birbirleriyle çeliştiği, din sâliklerinin kendi inançlarını başkalarına kaba kuvvet kullanarak kabul ettirmeye çalıştıkları iddiaları yer almakta ve müellif tarafından bunların her birine cevaplar verilmektedir.⁴⁸

Üçüncü bölüm ise, peygamberlerin çelişik fikirler telkin ettiği şeklindeki iddiayı ihtiva eden beş fasıldan oluşur. Müellif tarafından bu iddialara verilen yanıtlarda dinlerin aslında birbiriyle çelişen fikirler ihtiva etmediği, ancak Tevrat, İncil ve Kur'an'daki bazı remiz ve darb-ı mesellerin taşıdığı incelikleri iyi bilmenin gerekliliği bildirilmekte ve buna karşılık felsefedeki çelişik görüşlere işaret edilmektedir.⁴⁹

Dördüncü bölümde altı fasıl vardır. Bu bölümde eski Yunan filozofları olan Sokrat, Eflatun ve Aristo dahil olmak üzere filozofların birbiriyle çelişen değişik tanrı ve âlem telakkilerini benimsedikleri belirtilerek esas çelişkinin filozoflar arasında mevcut olduğu anlatılır ve birbirini tasdik eden peygamberlere uymanın sadece akla güvenerek çelişik fikirler öne süren filozoflara uymaktan daha tutarlı olduğu, en yakın çevresinde olup bitenleri bile kavramaktan aciz kalan insan aklının madde ve gayb alemine ait bilgileri kuşatamayacağı noktasına dikkat çekilir. Yine bu bölümde, temel konular açısından peygamberlerin öğretileri arasında farklılıklar bulunduğu iddiası üzerinde ayrıntılı olarak durulur ve aynı konuda birbiriyle çelişen hükümlerin dinlere sonradan sokulduğu, Mecusîlik, Yahudilik ve Hıristiyanlık'tan verilen örneklerle anlatılır. İhtilafı

⁴⁶er-Râzi, s. 15-20.

⁴⁷er-Râzi, s. 21-36.

⁴⁸er-Râzi, s. 39-62.

⁴⁹er-Râzi, s. 65-103.

gibi görünen bazı konuları ise Hz. İsa'nın öldürülüp öldürülmediği meselesinde olduğu gibi nasların yanlış anlaşılmasından ileri geldiği ifade edilir.⁵⁰

Beşinci bölüm de beş fasıldan oluşur. Bu bölümde savaşların sebebinin dinî ihtilaflar olduğu iddiasına karşılık müellif, savaşların daha çok iktisadî ve coğrafî sebeplere dayandığını savunur. Bu bölümde kitabın da yazılma nedenlerinden birisi olan Hz. Muhammed(s.a.v)'in nübüvvetine ve gösterdiği mucizelere yapılan itirazlar da cevaplandırılır. Ayrıca mucize ile sihrin ve Kur'an ile diğer edebî metinlerin benzer şeyler olduğu tenkit edilir. Kur'an'dan önce indirilmiş olan Tevrat ve İncil'de Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderileceğine işaret eden deliller iktibas edilir. Cahiliye Arap şair ve kâhinlerinin Hz. Peygamberin nübüvvetine dair verdikleri haberlerden bahsedilir. Daha sonra Hz. Peygamberin doğumu sırasında meydana gelen ve onun peygamber olacağına işaret eden âmetlerle nübüvvetten sonra gösterdiği mucizelerden söz edilir.⁵¹

Hz. Muhammed(s.a.v)'in nübüvvetinin delillerinden birisi olan Kur'an'ın ele alınıp incelendiği altıncı bölüm tek bir fasıldır. Bu bölümde öncelikle Kur'an'ın bir benzerinin meydana getirilemediği, ileride de bunun mümkün olamayacağı çeşitli mukayeseler yapılarak ispat edilmeye çalışılır. Daha sonra Kur'an'ın tutarlı bir itikadî ve ahlâkî sisteme sahip olduğu, insanın kafası ve gönlünü huzura erdirdiği, cemiyette nizamı sağlayıp çeşitli kötülüklerin önüne geçtiği, iyiliği emredip kötülüğü yasakladığı, toplumu mutlu kılacak ve onu ayakta tutacak bir sistemi ortaya koyduğu, okuma yazma bilmeyen(ümmî) bir insanın tebliğiyle meydana gelmiş olmasına rağmen insanlığı kucaklayan bir kaynak olduğu gibi hususlar onun ilahî kaynağa dayanmasının delilleri olarak gösterilir.⁵²

Kitabın son bölümü olan ve dört fasıldan oluşan yedinci bölümde, insanların kainatla ilgili bütün bilgilerini filozoflara borçlu oldukları, peygamberlerin bu konularda hiçbir şey öğretmediği iddiası bahis konusu edilir. Bu iddia asılsız kabul edilerek filozoflar dahil insanların her alanda sahip oldukları bilgilerin kaynağını peygamberlerin teşkil ettiği hususu çeşitli örneklerle ispat edilmeye çalışılır ve konuyla ilgili değişik ilimlerden örnekler verilerek karşılıklı tartışma sürdürülür.⁵³

⁵⁰er-Râzi, s. 107-137.

⁵¹er-Râzi, s. 141-169.

⁵²er-Râzi, s. 173-203.

⁵³er-Râzi, s. 207-238.

1.2.2. Kitâbü'z-zîne

Müellifin kaleme almış olduğu bu eser Kur'an-ı Kerim'de, hadislerde yer alan ve fukahannın kullanmış olduğu şerhe ve beyana ihtiyaç duyulan yaklaşık 400 terim, yazıldığı dönemin şartları dikkate alınarak Câhiliye ve İslâmî devirdeki anlamları eski Arap şiirine dayanılarak açıklanmış, bir kısmı ise mezhepler konusuna ayrılmıştır. Eser daha sonraki dönemlerde bu terimlerle ilgili çalışmalar yapan araştırmacılar için bir dayanak olmuştur. Kitap uzun asırlar kaybolduktan sonra farklı kütüphanelerdeki yazma nüshaları esas alınarak tahkikli neşri Hüseyin el-Hemedânî tarafından yayınlanmış(Kahire 1957-1958), daha sonra sadece mezheplere dair kısmını Abdullah Sellûm es-Sâmerrâî tahkik ederek *el-Guluv ve'l-firaku'l-Galiyye* adlı eserinin ekinde (Bağdat 1982) neşretmiştir. Eser iki ciltten oluşmakta olup birinci cilt Arap dilinin, şiirin faziletleri ile İslâmî terimler ve manaları ihtiva ederken ikinci cilt Allah'ın isim ve sıfatlarından, kaza-kader, arş, melek,dünya ve ahiret, insan ve cin, şeytan ve sıfatları, cennet, cehennem, günah ve sevab gibi terimlerin açıklamasını içermektedir.⁵⁴

1.2.3. el-İslâh

İsmailiyye'nin en eski kaynağı olarak kabul edilir. Ebû Hâtim er-Râzî, Muhammed en-Nesefî en-Nahşebî'nin *Kitâbu'l-Mahsûl* adındaki eserindeki görüşlerine itiraz ederek bu eserini yazmış,*Mahsûl*'de savunulan ibahilik ve şeriata aykırı birtakım hususlarını reddetmiştir. Er-Râzî, hiçbir bâtının zâhir olmadan tahakkuk edemeyeceğini ve bundan ötürü de şeriata olan gereksinimin inkâr edilemeyeceğini defalarca vurgulamıştır. Ayrıca Nesefî'nin Muhammed b. İsmail'den itibaren şeriata iptal edildiği bir çağın başladığı fikrini batıl sayarak, İsmaililiğin devirler (edvâr) nazariyesinde de birtakım değişiklikler yapmış oldu. Ona göre nâtıklardan her birinin devrinin sona ermesiyle, bu devrin yedinci imamının sonraki devirin nâtıkı olarak zuhur etmesine kadarki gaybeti sürecince bir fetret/ara dönemi mevcuttu ve bu dönemde imamların gaybeti sırasında on iki lâhik sorumluydu. Ve bunlardan birisi o devrin gaib yedinci imamının halifesiydi. Ebû Hâtim'in bu yeni nazariyesine göre söz konusu fetret dönemi Muhammed b. İsmail'den itibaren başlamıştı; fakat İslam ve şariat dönemi Muhammed b. İsmail'in

⁵⁴er-Râzî, *Kitâbü'z-zînefil kelimâtü'l-islamiyyeti'l-arabiyye*, s. 10-15; Yavuz, "Ebû Hâtim er-Râzî", *DİA*, s. 149.

Kâim Mehdi ve yedinci nâtik olarak ortaya çıkmasına kadar devam edecekti.Bu eser Hasan Minûçihîr tarafından Tahran’da yayımlanmıştır⁵⁵

1.2.4. el-Câmî

Fıkha dair olup günümüze ulaşip ulaşmadığı bilinmemektedir.⁵⁶

1.2.5. er-Rec’a

Keysaniyye’nin ortaya attığı rec’at fikrini reddetmek gayesiyle yazıldığı müellifi tarafından belirtilmektedir.⁵⁷

⁵⁵el-Uceynî, İsmâil b. Abdürresûl, **Fehresetü'l-kütüb ve'r-resâil**, (nşr. Alinakî Münzevî), Tahran: 1344 hş./1966, s. 294; Daftary, s. 268; Tan, *Tarihsel Süreçte İsmaililik Ve Yaşadığı Fakhlaşmalar*, s.119-120.

⁵⁶ İbn Nedim, s. 268.

⁵⁷er-Râzî, *Kitabü'z-zîne*, s. 312.

BÖLÜM II: A ‘LÂMÛ’N-NÜBÛVVE’DE İSPAT-I NÜBÛVVE İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

2.1. Delâil

Delâil kelimesi, “bir kişiyi bir nesneye doğru yolu gösterip kılavuzluk etmek, sözün gösterdiği mâna ve işaret” anlamlarına gelen “delâle” kelimesinin çoğuludur.⁵⁸ Delâil, peygamberlik manasındaki nübüvvet kelimesine isim tamlaması olunca, “onun doğruluğuna delil olan, gerçek peygamber olduğunu ispat eden alâmet ve işaret” anlamını ifade eder.⁵⁹ Daha geniş anlamıyla, peygamberin gösterdiği veya peygamberliğine alâmet olmak üzere kendisi dışında meydana gelen tabiatüstü olayları konu edinen, peygamberin getirdiği ilkeleri ilmî tahlillere tabi tutarak bunların ilahî kaynaklı olduğunu, dolayısıyla o peygamberin de hak peygamber olduğunu ispatlamayı amaçlayan eserleri ihtiva eder. Peygamberlerin gösterdikleri tabiatüstü olaylar, benzerlerini getirme açısından muhataplarını aciz bıraktıkları için mucize, nübüvveti kanıtladıkları için de delil-delâil diye adlandırılmışlardır. Peygamber olacak kişinin doğumu sırasında veya nübüvvetle görevlendirilmesi esnasında meydana gelen harikulade olaylar nübüvvetin delillerinden sayılmakla birlikte mucize olarak isimlendirilmezler.⁶⁰ Ebû Hâtim er-Râzî’ye göre de, delâil kapsamına giren hadiseler peygamberlerin kendileri dışında gerçekleşen hadiseler olup, onların nübüvvetlerini ispat ederler. Bu hadiselere mucize ismi verilmez. Bu tür hadiselerin geçmiş kutsal kitaplar olan Tevrat, İncil ve diğer dinlerin kutsal kitaplarında bulunması, Hz. Muhammed(s.a.v)’in nübüvvetini haber vermesi, Kisra olayı, bazı hayvanların O’nun geleceğine dair ifadeleri buna örnek verilebilir. Bunların tamamı Hz. Muhammed(s.a.v)’in şahsı dışında gerçekleşen hadiseler olup, O’nun nübüvvetine birer işaretlerdir. Onun için bunlara mucize değil, delail ismi verilmektedir. Başkalarının bir benzerini getirmekten aciz olduğu şeyler mucize; peygamberin kendi dışında kaynaklanan ve direkt bir müdahalesinin olmadığı hususlar delâildir. Ebû Hâtim’in görüşlerine dayalı olarak her mucize bir delâil iken, her delâil bir mucize

⁵⁸ İbn Fâris, **Mu’cemü mekâyis’l-luğa**, tah. Abdüsselam Muhammed Harun, Beyrut: Daru’l-Ceyl, c.II, s. 259; İbn Manzûr, **Lisânü’l-arab**, Beyrut: Daru Sadr, c.XI, s. 248-249; Asım Efendi, **el-okyanusu’-basit fi tercemeti’l-kamusu’l-muhit**, Haz. Mustafa Koç, Eyüp Tanrıverdi, I. Baskı, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014, c. 5, s. 4489.

⁵⁹ Ahatlı, s. 78.

⁶⁰ Yavuz, Yusuf Şevki, “Delailü’n-Nübüvve”, **DİA**, İstanbul: 1994, c. IX, s. 115.

değildir, diyebiliriz. Bu tür olaylara “deliller” manasında olmak üzere “âyat” ve “şevahid” adını da vermektedir. Yine o, bu iki türe giren olayların tamamına “a’lâm” ismini vermektedir.⁶¹

İslam âlimleri, mutlak olarak nübüvvet müessesesini ve özellikle Hz. Peygamber(s.a.v)’in nübüvvetini ispatlamak amacıyla bu tür eserlere “a’lâmün-nübüvve” yanında “delâilün-nübüvve” adını vermek suretiyle hem bizzat peygamberlerce gösterilen mucizeleri, hem de kendileri dışında meydana gelen harikulade olayları delâil kapsamına almışlardır.⁶² Delâil eserleri, peygamberliğin gerekliliğini aklî deliller getirmeksizin sadece rivayet bilgileriyle kanıtlamaya çalışır.⁶³ Yapılan tespitlere göre “delâilü’n-nübüvve” ismini eserine ad olarak kullanan ilk müellif Humeydî ismiyle bilinen Abdullah b. Zübeyr el-Mekkî’dir (ö.219/834).⁶⁴

2.2. A’lâm-A’lâmât

“A’lâm”, iz, sınır, belirti, alâmet anlamlarındaki “alem”in çoğuludur.⁶⁵ “A’lâm”, delâil gibi, mutlak olarak nübüvveti veya özellikle Hz. Peygamber(s.a.v)’in nübüvvetini ispatlamak için yazılan eserlerin genel adlarından birisidir. Kronojik olarak “a’lâm” isimli eserler delâil ismiyle yazılan eserlerden önce yazılmaya başlanmıştır.⁶⁶

Ebû Hâtim er-Râzî, “a’lâm”, “âyat”, “şevâhid” ve “delâil” kavramlarını müteradif olarak kabul etmektedir.⁶⁷ Bu kavramlar mucizelerden farklıdır. Hz. Peygamber(s.a.v)’in parmaklarından su kaynaması gibi durumlar mucize, önceki peygamberler tarafından geleceğinin müjdenmesi, doğumu esnasında yeryüzünden meydana gelen bazı olaylar ve benzerleri delâil yani a’lâm olmaktadır. Bu hadiselerin nübüvvet öncesi veya sonrası olması arasında bir fark yoktur. “A’lâm” tabirini genellikle kelâmî tarzda eser veren müellifler kullanmışlardır. Bu tür eserler hem Hz. Peygamber(s.a.v)’in nübüvvetiyle ilgili rivayetleri derlemekte ve hem de nübüvveti

⁶¹er-Râzî, s. 148.

⁶² Yavuz, s. 115.

⁶³ Ahatlı, s. 82.

⁶⁴ Kâtip Çelebi, **Keşfu’z-zunûn**, Beyrut: Darü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1413/1992, c. II, s. 1418.

⁶⁵ İbn Fâris, IV, 109; İbn Manzûr, XII, 418-419; Âsım Efendi, VI, 5122.

⁶⁶ Ahatlı, s. 79.

⁶⁷er-Râzî, s. 147.

ispatlayıcı felsefî ve aklî izahları kapsamaktadır.⁶⁸ A'lâmün-nübüvve ismiyle bilinen en eski eser ise Abbasî halifesi Me'mun'a (ö. 218/833) ait olanıdır.⁶⁹

2.3. Mucize

Mu'cize, sözlükte “bir şeye güç yetirememek, bir şeyden geri kalmak, yapamamak” gibi anlamlara gelen “acz” kökünden türeyen mûciz'in isim şeklidir. Mûciz, fiilin if'al kalıbının ism-i fail sigasıdır ve “bir şeyi yapmaktan aciz bırakan, karşı konulmaz, harikulade, insanın güç yetiremeyeceğini ortaya çıkararak” demektir. Kelimenin sonunda mübalağa için getirilen “te” eklenerek “mucize” şeklinde kullanılır. Mu'cizenin çoğulu “mucizât”tır.⁷⁰

Terim olarak pek çok tarifi olan Mucize'yi Mâtürîdî (ö. 333/944) “Peygamberin elinde ortaya çıkan ve benzeri bir öğrenim yoluyla meydana getirilemeyen olay⁷¹”, diye tanımlamıştır. Kâdî Abdülcebbar'a (ö. 415/1025) göre ise mucize “Allah tarafından yaratılan, nübüvvet iddiasında bulunan kişinin doğruluğunu göstermeyi amaçlayan ve nitelikleri bakımından insanları benzerini getirmekten âciz bırakan olağan üstü hadisedir⁷²”. Nureddin es-Sâbûnî (ö.580/1184) ise şöyle tarif etmiştir: “İnkâr edenlere meydan okuduğu bir sırada nübüvvet iddia eden kişinin elinde, tabiat kanunlarına aykırı olan hadisenin, benzerini getirmekten inkârcıları aciz bırakacak tarzda vuku bulmasıdır”.⁷³ Ebû Hâtim er-Râzî de mucizeyi, “peygamberlerin elinde meydana gelen ve onlardan başkasının benzerini yapamadığı şeydir” diye tarif eder.⁷⁴ Teknik anlamıyla mu'cize, Hz. Peygamber(s.a.v)'in hissî/maddî mucizeleri ile gaybî haberlerine hasredilmiştir. Dolayısıyla mu'cize, delâil ve a'lamdan daha dar bir kavramdır. Her mu'cize, delâil ve a'lam; fakat her delâil ve a'alam, mu'cize değildir.⁷⁵ Ebûl-Muîn en-Nesefî (ö.508/1115) de mu'cizenin meydan okuma (tehadî) ile birlikte dünyada vuku

⁶⁸ Ahatlı, s. 81-82.

⁶⁹ İbnü'n-Nedim, s. 168.

⁷⁰ M.F. Abdülbâki, **el-Mu'cemu'l-müfehres**, Kahire: Darul hadis, 1364, s. 446; İsfehâni, Ebû'l-Kâsım el-Hüseyn İbn Muhammed Ragıb, **el-Müfradât elfazı'l-Kur'ân**, tah. Safvan Adnan Davudî, Daru'l-kalem (Dimeşk)-Daru's-samiye(Beyrut), I. Baskı, 1992/1412, s. 547-548; İbn Manzur, V, 369-373; Tehânevî, **Keşşafü Istilahati'l-Funun**, Beyrut: Daru Sadır, c. III, s. 975; Âsım Efendi, c. III, s. 2497-2499.

⁷¹ el-Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Mâtürîdî Semerkandî, **Kitabüt-tevhid Tercemesi**, trc. Bekir Topaloğlu, Ankara: İsam Yay., 2009, s. 222-223.

⁷² Kâdî Abdülcebbar, **el-Muğnî**, Thk. Mahmud -Abdülhalim; Hüseyin-Taha; Metkur-İbrahim; Dünya-Süleyman, Darü'l-Mısriyye, 1385/1975, c. XV, s. 199.

⁷³ Sabûnî, Nureddin Ahmed b. Mahmud, **el-Bidâye fi usûli'd-dîn** (nşr. Bekir Topaloğlu), Dimeşk: 1399/1979, s. 46.

⁷⁴ er-Râzî, s. 148.

⁷⁵ Ahatlı, s. 83.

bulan harikulade bir vakıa olması özelliğine dikkat çeker.⁷⁶ Batı dünyasında da kabul edilmiş şekliyle mucize, bilinen tabii sebeplere bağlanamayan ve tabiat kanunlarıyla açıklanamayan, dolayısıyla tabiat kanunlarına muhalif, neticede ilâhî bir müdahaleyle açıklanan bir olaydır.⁷⁷ Yine, “mucize, tabiat kanunlarının bir bozulmasıdır”⁷⁸ ve “... kullanılan imkân/vasıtaların tab’ii gücünü aşan bir olaydır”⁷⁹ diye tarif edilmiştir.

Mu’cizenin, nübüvvetini ileri süren kişinin doğruluğunu ispatlayabilmesi için bazı özellikleri üzerinde durulur. Bunlardan birisi, kanıt olarak gösterilen harikulade olayın karışıklığa sebebiyet vermemesi için bizzat iddia sahibinin doğruluğuna işaret edecek tarzda meydana gelmesidir. Diğer özellikler olarak da ya doğrudan yahut dolaylı biçimde ilâhî bir fiil olması, olağanüstü bir şekilde zuhur etmesi, peygamberlik iddiası ve tehatti ile birlikte vuku bulması zikredilir. Peygamberin güvenilirliğini zedeleyecek bir şüphe taşımaması ve nübüvvet iddiasının ardından gerçekleşmesi de diğer özelliklerdendir.⁸⁰ Mucize türü eserlere şunları örnek verebiliriz. Bakıllânî, *el-Beyân*, Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, İbn Teymiyye, *el-Mucizât ve’l-kerâmât*, İbrahim Edirneli, *Mucizât-ı Nebeviyye*.⁸¹

2.4. Şemâil

“Şemâil” kelimesi bir çok manalara sahip olan ‘şimâl’ kelimesinin çoğulu olup, bu manalar içerisinde “karakter, kişilik, huy, tabiat, iyi, hoş ve seçkin hususiyetler, tavır ve davranışlar” manaları da vardır.⁸² İslam âlimleri de kelimeyi bu lügat manasından alıp onu bir şahsın hayatının özelliklerini anlatan bir tabir haline, zamanla da sadece Hz. Muhammed(s.a.v) için kullanır hale getirmişlerdir. Bu anlamda “şemâil” kelimesini ilk kullanan hadisçi Tirmîzî (ö. 279/892) olduğu anlaşılmaktadır.⁸³

Hiz. Muhammed(s.a.v)’in hayatı kadar tarihte hiçbir kimsenin yaşamı çok ayrıntılı bir şekilde incelenmiş değildir. O’nun beşerî ve imtiyazlı bir insan gibi yaşamaktan

⁷⁶en-Nesefî, Ebü'l-Muin Meymun b. Muhammed b. Muhammed el-Hanefî, *Tebîrâtü'l-edille fî usulî'd-din* thk. Hüseyin Atay, Şaban Ali Düzgün, Ankara: DİB Yay., 2003, c. II, s. 29, 33.

⁷⁷M. Larousse, “Mucize”, İstanbul:Meydan Yay., 1981, c. IX, s. 21.

⁷⁸Hume,David, *İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma*, terc. Selmin Evrim, İstanbul: 1974, s. 172.; Çankı, Mustafa Namık, *Büyük Felsefe Lügati*, İstanbul: Aşikoğlu Matbaası, 1955, c. II, s. 429.

⁷⁹Çankı s. 429.

⁸⁰Bulut, Halil İbrahim, “Mucize”, *DİA*, İstanbul: 2005, c. XXX, s. 350.

⁸¹Bulut, s. 352.

⁸²İbn Manzûr, c. VI s. 365-366; Âsım Efendi, c. III, s. 1386.

⁸³Yardım, Ali, Şemâil Nev’inin Doğuşu ve Tirmizî’nin Kitab’üş-Şemâilî, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir: 1983, s. 350.

titizlikle sakındığı yaşayış tarzı ve üslubuna kitabî bir ifade ile “Hazreti Peygamber’in Şemâli” denmektedir. İslam âlimleri de Hz. Peygamber’in bu yaşayış tarzı ve üslubu hakkındaki bilgileri toplayıp gelecek nesillere aktarma gayreti içerisinde bulunmuşlardır. Zamanla bu bilgilerin sistemleştirilmesi zorunluluğu doğmuş, bunun sonucunda da “şemâil” türü ortaya çıkmış ve gelişmiştir.⁸⁴

Şemâil türü eserler, Hz. Peygamber’in vücut azaları, beşeri davranışları ve mükemmel ahlâkî davranışlarını konu edinir.⁸⁵

İslâm alimlerini şemâil türü eserler vermeye sevk eden bir takım sebepler vardır. Bunlardan ilki Hz. Muhammed(s.a.v)’in diğer insanlar gibi bir beşer olmasıdır. Bu hususa Kur’an’da Allah Teâla değişik şekillerde vurgu yapmaktadır. Bunlardan birisi “*De ki: Ben de ancak sizin gibi bir beşerim (insanım). (Ne var ki) bana, ‘sizin ilah’ınız ancak bir tek ilahtır’ diye vahyolunuyor. Şu kadar var ki, bana Allah’ın tek olduğu vahyolunuyor.*”⁸⁶ Şemâil türü eserlerin doğuşuna sebep olan bir diğer husus da Kur’an’ın ifadesi ile Hz. Peygamber(s.a.v)’in Müslümanlar için üsve-i hasene (güzel örnek) olmasıdır: “*Andolsun Allah’ın Resülünde sizin için; Allah’a ve ahret gününe kavuşmayı uman, Allah’ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.*”⁸⁷ Bu bilgiler yorumlandığında Hz. Peygamber(s.a.v)’in, peygamber olması yanında aynı zamanda bir beşer olduğu anlaşılmaktadır. O, beşer olarak doğan insanların nasıl insan olmalarının gerektiğini gösteren bir modeldir. Allah Teala, O’nu, insanlar ona baka baka kendini eğitsin, davranışlarını şekillendirsin ve böylece kamil bir insan olma çabası içerisinde bulunsunlar diye model olarak göndermiştir.⁸⁸ İşte İslâm alimlerinin tüm insanlık için model insan olan Hz. Muhammed(s.a.v)’in yaşantısını kendi zamanındaki ve gelecek nesillerdeki insanlara anlatmak için bu tür eserleri kaleme alma ihtiyacını hissetmişlerdir. Tirmizi’nin *eş-Şemâ’ilün-nebeviyye*, Ferra el-Beğavi, *el-Envâr fî şemâilî’n-nebiyyi’l-muhtar*, Kâdı İyâz’ın, *eş-Şifâ’sı*, Ebû’l- Fidâ İbn Kesîr’in, *Şemâ’ilü’r-resul’u*, Suyûtî’nin, *eş-Şemâ’ilü’ş-şerife*’si şemâil türü eserlere örnek olarak verilebilir.⁸⁹

⁸⁴ Yardım, s.3 49-350.

⁸⁵ Okıç, Tayyip, **Bazı Hadis Meseleleri**, İstanbul: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., 1959, s. 145

⁸⁶ Kehf, 18/110; Fussilet, 41/6.

⁸⁷ Ahzab, 33/21.

⁸⁸ Yardım, *Peygamberimizin Şemâil*, s. 30-33.

⁸⁹ Kandemir, M. Yaşar, “Şemâil”, **DİA**, İstanbul: 2010, c. XXXVIII, s. 499.

2.5. Hilye

“Hilye”, sözlükte, süs, ziynet, güzel sıfatlar, güzel yüz ve cevher demektir. İstilah manası ise, Hz. Peygamber (sav)’in mübarek vasıflarını ve güzelliklerini, vücut yapısını, saçlarından ayaklarına kadar çeşitli uzuv yapılarını, şekil ve renklerinden, tavır ve hareketlerinden, ahlakından bahseden hüsn-i hat levhaları, manzum ve mensur eserlerdir. Bundan dolayı Türkçede bu kelime Hz. Peygamber (s.a.v)’e has sıfatları anlatmak için Hilye-i Saadet, veya Hilye-i Şerif tamlamaları ile hususî bir deyim olarak kullanılmıştır.⁹⁰

Sahabeler, Hz. Peygamber’i kendi ilim ve idrakleri nispetinde tespit etmeye çalışmışlar, bu nedenle de bu sahada değişik rivayetler ortaya çıkmıştır. Hilye türü eserlerde genelde Hz. Peygamber’in fiziksel özellikleri anlatılmakla birlikte, bazı eserlerde O’nun ruhi portresiyle ilgili hususlar da yer almıştır. Tirmizi’nin *eş-Şemâilü’n-nübüvve*’si Hilye ve Şemâil türü eserlere kaynaklık eden başlıca eserdir.⁹¹

Mensûr ve manzum eserlerden farklı olarak Hafız Osman (ö.1110/1698) hilyeye ait rivayetlerin metinlerini hat ve tezhip sanatları ile süsleyerek levhalar halinde düzenlemiştir. Hz. Peygamber’in fiziki özelliklerini anlatan eserlerle hattat ve müzehhiplerin ortaya koymuş oldukları levhalar “hilye-i şerif, hilye-i saadet, hilye-i Resulillah, hilyetu’n-nebi” gibi adlar almışlardır.⁹²

Hilye, şemâilin bir bölümü olup Hz. Peygamber’in bütün dış ve iç vasıflarını yazı ile anlatan bir çeşit fizikî ve ruhî portrelerdir. Hilyeler şemâilden, şemâiller ise hadislerden doğmuştur. Rasulullah (s.a.v)’in şemâiline dair esaslı ve etraflı bilgiler, vefatlarından sonra teşekkül etmeye başlamıştır. Hilyelerin yazılması ve yaygınlık kazanması Hz. Peygamber’e duyulan sevginin bir tezahürüdür.⁹³

Ebû Hâtim er-Râzî de *A’lâmu’n-nübüvve* isimli eserinde Hz. Muhammed(s.a.v)’in hilyesini ve şemâilini anlatmış olduğu bölümde, O’nun nesebi, fizikî yapısının uyumu yanında sıdkı (doğruluğu), cömertliği, yumuşak huylu oluşu ve affediciliği, cesareti,

⁹⁰Şemseddin Sami, **Kâmûs-ı Türkî**, haz. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, E. Faruk Önal, İstanbul: İdeal Kültür ve Yayıncılık, 2012. s. 48;Develioğlu, Ferit,**Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara: Aydın Yay., 1986, s. 442.

⁹¹ Uzun, Mustafa, “Hilye”, **DİA**, İstanbul: 1998, c. XVIII, s. 44.

⁹² Uzun, s. 44-45.

⁹³ Develioğlu, s. 442.

vakar ve ciddiyeti, vefalı oluşu gibi özelliklerini peygamberliğinin delilleri arasında saymıştır.⁹⁴

2.6. Beşâirü'n-Nübüvve

Beşâir, “sevinmek ve sevindirmek” anlamlarındaki “beşr” kökünden türeyen ve “sevindirici haber, müjde” manasına gelen “bişâre”nin çoğuludur. “Beşâirü'n-nübüvve” terkipteki “nübüvve”den maksat da özel olarak Hz. Muhammed (s.a.v)’in peygamberliğidir. Böylece bu tamlama “Hz. Muhammed (s.a.v)’in peygamberliğini haber veren, onun hak peygamber olduğunu doğrulayıp belgeleyen çeşitli olaylar, mucizeler ve haberler” anlamlarına gelir. “Beşâirü'n-nübüvve” daha çok ilk devirden itibaren Hz. Muhammed (s.a.v)’in nübüvvetini reddeden Ehl-i Kitaba karşı Müslüman alimlerin ortaya koyduğu delillerin başında yer alan ve Hz. Muhammed (s.a.v)’in nübüvvetinin önceki ilahî kitaplarda da söz konusu edilip haber verildiğini belgeleyen metinler için kullanılmıştır.

Dünyanın değişik bölgelerinde bulunan en ilkel dinler ile birlikte Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi vahye dayalı dinler de dahil olmak üzere dinlerin özellikleri araştırıldığında ileride geleceği kabul edilen bir kurtarıcı (mesih, mehdi) inancının bulunduğu görülmektedir. Bu dinler içerisinde vahye dayalı olduğu açıkça belli olmayan dinlerin ilahî kaynakla ilişkisi, vahiy unsuru taşıyıp taşımadığı, özellikle bu dinlerdeki “kurtarıcı” inancıyla bu kurtarıcının Hz. Muhammed (s.a.v) olduğunu güçlü bir şekilde hatırlatan bilgilerin nereden kaynaklandığı bilinmemektedir. Bunun yanında Kur’an’da *eskilerin masalları*⁹⁵ ifadesiyle vahye dayalı olan Yahudilik ve Hıristiyanlık dinleri dışındaki dinlerin kastedilip kastedilmediği de belli değildir. Fakat Zerdüştinin kutsal kitabı *Zend-Avesta*’da, Hint Kutsal kitaplarından *Veda* ve *Puranalar*’da, Budizmin kurucusu Buda’nın işaretlerinde bir kurtarıcıdan bahsedilmekle birlikte bu kurtarıcının özellikleri ile Hz. Muhammed (s.a.v)’in özellikleri karşılaştırılmış ve bir takım benzerlikler bulunmuştur.⁹⁶

Yine Kur’an’da Hz. Muhammed (s.a.v)’in peygamber olarak gönderileceği Tevrat ve İncil’de yazılı olduğu belirtilmektedir.⁹⁷ İslam âlimleri Hz. Peygamber (s.a.v)’in bu kutsal kitaplarda geleceğinin bildirilmesinin yazılı olması nedeniyle Tevrat ve İncil

⁹⁴er-Râzî, s. 70-80.

⁹⁵ Şuarâ, 26/196.

⁹⁶ Aydın, Mehmet, “Beşâirü'n-nübüvve”, *DİA*, İstanbul: 1992, c. V, s. 550.

⁹⁷ Bakara, 2/146; A’raf, 7/157; Saf, 61/6.

hakkında incelemeler yapmışlardır. Bu incelemeler kutsal kitapların tahrif edildikleri bilgisi ile paralel bir şekilde yürütülmüş, Hz. Muhammed (s.a.v)'in peygamberliğinin müjdenmesi ve bu ilahî kaynaklı kitapların tahrif edilmeleri birbirlerinin sebep ve sonucu olarak ele alınmıştır.⁹⁸

er-Râzî de “İndirilen kitaplarda Hz. Muhammed (s.a.v)'in peygamberliğinin delilleri” bölümünde Tevrat, İncil ve Zebûr kitaplarında O'nun peygamberliğine işaret eden bilgilere yer vermiştir.⁹⁹

Hz. Muhammed (s.a.v)'in önceki kutsal kitaplarda müjdenmesi bölümünde konuyla alakalı daha detaylı bilgiler ve örneklemeler verilecektir.

2.7. Hâtim er-Râzî'nin Nübüvvetin Gerekliliği ile İlgili Genel Görüşleri

AllahTeala insanlar arasından ahlaken yüce olanlarını seçerek insanlara kendi emir ve yasaklarını bildirmek, saadet ve selamet yollarını göstermek için peygamberler göndermiştir. Bu inanç bütün müslümanlar için vazgeçilmez bir akaid esasıdır. Bu anlamda Şia da bütün İslamî ekoller gibi nübüvveti inanır. Genel olarak Ehl-i Sünnet'in nübüvvet anlayışı ile Şia'nın nübüvvet anlayışı arasında fark yoktur. Ancak bir iki gözardı edilebilecek husus bulunmaktadır.¹⁰⁰ Ehl-i Sünnet inancına göre peygamber göndermenin imkanı aklen isbat edilebileceği ancak vukuunun naklen vacip olduğu şeklindedir. Şia'ya göre ise nübüvvet, ilahî bir vazife, rabbanî bir sefirlik ve elçiliktir. Hikmet ve adalete göre ise vaciptir.¹⁰¹ Şia, bu hususu adalet ilkesinin bir gereği olarak kabul ettiğinden Allah'ın her zaman bir nebi göndermesinin vacip olduğunu kabul etmiştir.¹⁰² Nübüvvet konusunda Şia'nın en belirgin özelliği, nübüvvet ile imameti irtibatlandırması ve peygamberleri imama kıyas etmesidir. Şia'da nübüvvet meselesi imamet düşüncesi etrafında gelişmiş, adeta nübüvvet, imametın ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmiştir.¹⁰³

Hâtim er-Râzî'nin nübüvvetin gerekliğı ile ilgili görüşlerini çalışmamıza konu olan *A'lâmü'n-nübüvve* isimli eserinin ilk bölümünde görmekteyiz. er-Râzî, öncelikle insanların yaratılış olarak akıl, zeka ve yetenekleri itibariyle aynı seviyede olduğu

⁹⁸ Aydın, “Beşâirü'n-nübüvve”, s. 550.

⁹⁹ er-Râzî, s. 149-151.

¹⁰⁰ Keskin Halife, **Şia İnanç Esasları**, İstanbul: Beyan Yay., 2000, s. 115.

¹⁰¹ El-Maturîdî, s.224-225; Kılavuz, A. Saim, **İslam Akaidi ve Kelama Giriş**, 14. Baskı, İstanbul:E nsar Yay., 2009, s.239.

¹⁰² Allâme Hillî, **Keşfü'l-Murâd**, Kum, 1411, s.278.

¹⁰³ el-Kummî, Şeyh Saduk, **Risâletü'l-i'tikâdâtîl-İmâmiyye** çev. Ethem Ruhi Fığlalı, Ankara: AÜ Basımevi, 1978, s. 108-111.

iddiasının ilmi gerçeklerle ve mevcut realiteyle uyuşmadığını ifade eder. Aynı zamanda toplumun insanları zeki, ahmak, geri zekalı, akıllı, ince ruhlu ve kaba ruhlu gibi değer yargıları ile nitelermeleri insanlar arasında psikolojik açıdan farklılıkların olduğunu göstermektedir. Bunun da bilgi ve kültür farklılığını beraberinde getirmesi kaçınılmazdır. Örnek verecek olursak geri zekalı bir kimse ne kadar çaba sarfetse de üstün zekalı bir kimsenin bilgi ve beceri seviyesine çıkamayacaktır. Bu nedenle her meslek ve sanatta, hatta her sınıf halk arasında sınıf ve mertebe farkı vardır. Durum böyle olunca da insanların birbirlerine muhtaç olmaları da kaçınılmaz olmaktadır. Akıl, zeka ve anlayış bakımından insanlar arasında bir farklılığın bulunduğu göre, din ve dünya işlerinde birbirlerine muhtaç olmaları, birbirlerinden okuyup öğrenmeleri, aralarında hocalık-talebelik, imamlık ve ona bağlılık gibi ilişkilerin bulunması bir zorunluluktur. er-Râzî'ye göre durumun böyle olduğu açıkça görülmektedir. Durum böyle olunca Allah'ın hikmet ve merhametinin gereği olarak kulları arasından bazılarını seçip peygamber olarak göndermesi, özellikle insanların bilme gücünü aşan konuları vahiy yoluya peygambere bildirmesi ve bu kanalla insanların din ve dünya işlerini yoluna koymalarını sağlaması pek mümkündür. Tarihi gerçeklerin bu yönde olduğu da görülmektedir. er-Râzî, toplumsal hayatta bir hiyerarşinin bulunmasının Allah'ın hikmetine ve insanların yararına en uygun durum olduğu görüşündedir. Ona göre insanoğlu hür iradesi ile yapmış olduğu davranışlarının mükafat ve cezasını görebilmesi için emir ve yasakları uygulayan üstün bir otoritenin; hoca-talebe, imam ve onun bağlıları şeklinde bir hiyerarşinin bulunması sosyal hayatın özelliklerindedir. Ve bu insanların değeri açısından Allah'ın hikmet ve merhametine en uygun olan durumdur. Buna göre er-Râzî'nin nübüvvet ile görüşlerini şöyle özetleyebiliriz: Nübüvvet, Allah'ın bir fiilidir, güzeldir ve dolayısıyla insanların hayrınadır. Bu nedenle Allah'ın bir lütfu ve rahmeti gereği nübüvvet Allah'a vaciptir. Yoksa Allah'ın zatına zorunlu bir şey değildir.¹⁰⁴

¹⁰⁴er-Râzî, s.15-20.

BÖLÜM III: A ‘LÂMUN-NÜBÜVVE’DE HZ. MUHAMMED’İN PEYGAMBERLİĞİNİN DELİLLERİ

3.1. Hz. Muhammed’in Şemâili, Hilyesi ve Nesebi’nin Delil Oluşu

Ebû Hâtım er-Râzî, Hz. Peygamber(s.a.v)’in peygamberliğinin delilleri ile ilgili *A ‘lâmü’-n-nübüvve* isimli eserinde, O’nun Hilyesi ve Şemâili başlığı altında bir bölüm kaleme almıştır.¹⁰⁵ Bu bölümde er-Râzî, Hz. Muhammed(s.a.v)’in doğruluğunu ve güvenilirliğini, cömertliğini, yumuşak huylu oluşunu, affediciliğini, cesaretini, vakar ve ciddiyetini, vefasını, tevazusunu, vücut organlarının mükemmel uyumunu ve nesebinin temiz oluşunu peygamberliğinin delilleri arasında zikretmiştir.

Ebû Hâtım er-Râzî’nin bu konulardaki delillerine kısa da olsa başlıklar altında şu şekilde değinmek mümkündür:

3.1.1. Şemâili’nin Delaleti

3.1.1.1. Sıdkı (Doğruluğu) ve Güvenilirliği

Doğruluk kelimesinin Arapça’da karşılığı Sıdk’tır. Sıdk ise, “sözü ve haberi doğru ve gerçek söylemek; söz, haber, doğru, gerçek, vakıaya uygun olmak; doğru ve gerçek sözlü olmak” anlamlarına gelir. Yalan ve yalancının zıddıdır.¹⁰⁶

Bir kişinin doğruluğu o kişinin söz ve davranışlarına göre ölçülür. Hz. Muhammed(s.a.v)’in hayatı incelendiğinde, peygamberlikten önceki hayatında da güvenilirliği, hiçbir zaman doğruluktan ayrılmayışı ile tanındığından dolayı Kureyşliler kendisine Sâdıkul-emîn ismini vermişlerdir.¹⁰⁷ er-Râzî, Kabe’nin onarılması olayında Hacer’l-Esved’in yerine konulması konusundaki Mekkelilerin aralarındaki anlaşmazlık neticesinde Hz. Peygamberin hakemliğini kabul etmelerini, O’nun Peygamberlikten önceki hayatında da doğruluğu ile tanındığını, bu özelliğinin yaşadığı toplumda en ileri

¹⁰⁵er-Râzî, s. 70.

¹⁰⁶ Fîrûzâbâdî, *el kamusul Muhit*, Kahire: el heyetu’l- mısıriyyetü lil kitab, 1980/1400, III, s. 245; İbn Faris, *Mukayesu’l-luğa*, tah. Abdüsselam Muhammed Harun, Beyrut: Daru Ceyl, III, s. 339-340; Ragıp el-İsfahani, s. 478-480; Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türki*, haz. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, E. Faruk Önal, İstanbul: İdeal Kültür ve Yay., 2012, s. 642.

¹⁰⁷ er-Râzî ,s.70; İbn İshak, Ebû Abdullah Muhammed b. İshak b. Yesar,*Siretu İbn İshak*, thk. Muhammed Hamidullah, s. 87.

seviyede olduğuna delil olarak göstermiştir.¹⁰⁸ Bahsedilen olay Hz. Peygamber(s.a.v.) 35 yaşında iken vuku bulmuştur. Kureyş kabilesi Kabe'yi yıkıp yeniden yapmaya kalkışmışlardı. Kabe, yeniden yapınca yapı Haceru'l-Esved'e gelince kabileler arasında anlaşmazlıklar meydana geldi. Çünkü her kabile değerli olan bu taşı kendisi yerine koymak istiyordu. Aralarındaki bu anlaşmazlıklar nedeniyle kabileler arasında kavga çıkmak üzere iken Kureyş kabilesinin en yaşlılarından Muğire oğlu Ebû Umeyye: "Ey Kureyş topluluğu! Anlaşamadığınız işte bu kabenin kapısından ilk gireni aranızda hakem yapın. O kimse bu sorunu bir sonuca bağlasın" diye bir teklif getirdi. Bu teklifi Kureyşliler kabul ettiler. Kapıdan ilk giren Hz. Muhammed(s.a.v.) olunca "İşte doğru adam (el-emin), kabul ettik" dediler. Hz. Peygamberin hakemliğini kabul etmelerinden sonra O(s.a.v.), onlardan bir bez getirmelerini istedi. Haceru'l-Esved'i de bu bezin üstüne koydu. Her kabileden bir kişi bu bezin bir tarafından tutarak taşın konulacağı yere kadar kaldırdılar. Hz. Peygamber de taşı alarak yerine bıraktı.¹⁰⁹ Hâtım er-Râzî, O'nun kabileler arasında yaşanacak muhtemel bir kavgaya adaletli bir çözüm bularak engel olacak bir çözüm bulmasını ve bu çözüm önerisinin itirazsız uygulanmasını O'nun güvenilirlikte ve fikirlerinin isabetli ve doğru olduğunda, yaşamış olduğu dönemdeki tüm Arapların ittifak ettiklerini gösterdiğini bildirmektedir.¹¹⁰ O(s.a.v.)'nin İslam'ın ilk yıllarından başlayarak Mekkelileri açıkça İslam'a davet etmesi de bu ünvanına (el-emin-güvenilir olma) dayanarak kendisine güvendiğini göstermektedir.¹¹¹ Peygamberlik sonrası tebliğ etmiş olduğu dinin en önemli özelliklerinden birisini doğruluk olduğu Kur'an-ı Kerim'in birçok âyetinde zikredilmektedir.¹¹²

Hadis kaynaklarında Hz. Muhammed(s.a.v.)'in, kendine inanan sahabelerini sürekli olarak doğru söz ve davranışlar içerisinde bulunmaları hususlarında eğittiği ve onlara yalan sözden ve davranışlardan sakınmalarını emrettiği görülmektedir. Konuyla ilgili bir hadislerinde Peygamber(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "*Doğruluğa devam ediniz. Çünkü doğruluk iyiliğe, iyilik ise Cennete götürür. Doğruyu araştıra araştıra kişi, en sonunda Allah katında Siddik (özü sözü doğru olan) olarak yazılır. Yalandan sakınınız. Çünkü yalan fucura (sapıklığa) götürür. Fucur da Cehenneme götürür. Kişi yalan söyleye*

¹⁰⁸er-Râzî, s.70.

¹⁰⁹ İbn İshak, s. 83-87.

¹¹⁰er-Râzî, s. 70.

¹¹¹ Hatip, Abdülaziz, **Kuran ve Hz. Peygamber Aleyhindeki İddialara Cevaplar**, İstanbul: Nesil Yay., 1997, s. 43.

¹¹² Bakara, 2/177; Maide, 4/119; Ankebût, 29/3; Muhammed, 47/21; Zümer, 39/33; Meryem, 19/50; Şuara, 26/ 84.

söyleye, yalanı araştıra araştıra en sonunda Allah katında Kezzab (yalancı) olarak yazılır¹¹³.

3.1.1.2. Cömertliği

Hâtim er-Râzî'nin Hz. Peygamber(s.a.v)'in peygamberliğine delalet eden ve O'nun şemaline dahil ettiği bir diğer husus da cömertliğidir. Bu hususla ilgili vermiş olduğu bilgilerde Peygamber(s.a.v)'in, hayatı boyunca mal biriktirme gibi bir derdinin olmadığını, sahabenin zenginlerinden almış olduğu malları fakirler arasında paylaştırdığını, kendisine pay olarak düşen ganimetleri ve yiyecekleri dahi ihtiyaç sahiplerine verdiğini, gelir getirici gayr-i menkul mal veya bahçe alıp ihtiyaç sahiplerine sadaka olarak verdiğini, sahip olduğu şeyi ihtiyaç sahibine vermede eli sıkı (cimri) olmadığını ifade etmiştir.¹¹⁴ er-Râzî: *“Eli sıkı olma, büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır ve çaresiz kalırsın”*¹¹⁵ âyetinin bir dilenciye kırmamak için üzerindeki elbisesini bu dilenciye vermesi üzerine nazil olduğunu, Hz. Peygamberin ihtiyacı olduğu halde, bir başkasını kendisine tercih ettiğini belirtmek istemiştir.¹¹⁶ Kendisi cömertlikte bu derece ileri seviyede olurken ümmetine de cömert olmayı, infakta bulunmayı, *“veren el, alan elden hayırlıdır”*¹¹⁷, *“Cömert; Allah'a, cennete ve insanlara yakın, Cehennem'e uzaktır. Cimri ise; Allah'a, cennete ve insanlara uzak, Cehennem'e yakındır.”*¹¹⁸ Sözleri ile tavsiye etmiştir. Allah Rasulü(s.a.v), Müslümanlardan biriktirmiş oldukları paralardan ve tasarruflardan zekatlarını ödemelerini istemiş, kendisi de o derece cömert davranmıştı ki vefat ettiği zaman evinde bir tek dirhem veya dinar bulunmamıştır.¹¹⁹

3.1.1.3. Alçak Gönüllülüğü ve Affediciliği

“Affetmek” kelimesinin etimolojik kökü “el-Afv”tır. Kök anlamı, “yok etmek ve silmek”, “suçu görmezden gelmek” ve “cezalandırmaktan vazgeçmektir.”¹²⁰; Affetmek; “hataları, suçları bağışlamak, kusur görmemek, hakkı olan şeyden kendi isteğiyle

¹¹³ Müslim, “Birr”, 102,105.

¹¹⁴ er-Razi, s. 70.

¹¹⁵ İsra, 17/29.

¹¹⁶ er-Râzî, s. 70,

¹¹⁷ Buhari, “Zekat”, 18; Müslim, “Zekat”, 32.

¹¹⁸ Tirmizî, “Birr”, 40.

¹¹⁹ Hamidullah, Muhammed, **Rasulullah Muhammed**, çev. Salih Tuğ, II. Baskı, İstanbul: İrfan Yay., 1992/1412, s. 229.

¹²⁰ İbn Manzur, **Lîsanu'l-Arab**, Beyrut:Dâru Sadr, c.IX, s. 259-260; Ragıb el-İsfehâni, s. 573-574.

vazgeçebilmek, ara düzeltmek” demektir. Affetmek, korku ve çekingenlikten dolayı değil, gücü yettiği halde cezalandırmayan kimsenin ortaya koyduğu bir davranıştır.¹²¹

Rahmet kelimesi ile aynı kökten türemiş olan merhamet de ‘acıma duygusu, bu duygunun etkisiyle yapılan iyilik ve lütuf’ anlamına gelir.¹²²

Bu tanımlara göre rahmet ve merhamet kelimelerinin, öncelikle “Allah’ın bütün yaratılmışlara yönelik lutuf ve ihsanları”, daha sonra da “insanlarda bulunan, onları hemcinslerinin ve diğer canlıların sıkıntıları karşısında duyarlı olmaya ve yardım etmeye sevk eden acıma duygusu” manalarına geldikleri söylenebilir.¹²³

Kur’an’da, Hz. Muhammed(s.a.v)’in gönderiliş amacının alemlere rahmet olmak olduğu ifade edilmektedir.¹²⁴ O(s.a.v), hayatının hiçbir anında karşılaşmış olduğu bütün olumlu ve olumsuz durumlar karşısında gönderiliş amacını unutmamış, olaylara sevgi ve rahmet açısından bakmış ve örnek bir şahsiyet olduğunu yaşantısıyla göstermiştir¹²⁵

Hâtim er-Râzi, Rasulullah(s.a.v)’ın, insanların en affedicisi olduğunu belirterek O’nun hayatından örnekler vermek suretiyle bu özelliğini ortaya koymaya çalışmıştır. O(s.a.v), Müslümanlar Mekke’yi fethettiklerinde, daha önce kendisine ve inananlara Mekke’de düşmanlık eden, onları ailelerinden ve yurtlarından ayrılmak zorunda bırakan, kendisine su-i kast düzenleyen Mekke halkından dört kişi haricindekilerin affedildiğini ilan etmiştir. Bu kişilerin bir kısmı müşrik olarak, bir kısmı ise önce Müslüman olup sonradan irtidât ederek, İslam’a ve Müslümanlara çok büyük düşmanlık yapmışlardı. Bu kişilerden bazıları tövbe ederek Rasulullah(s.a.v)’a gelmişler, O da bu kişileri affetmiştir.¹²⁶

Mekke’nin fethi günü Allah Resulü, kendilerine ne yapılacağı hususunda endişe içerisinde bulunan Mekkelilere, kendisine ve Müslümanlara daha önce yaptıklarını unutarak bir insanlık dersi vermiş, Ebû Süfyan’ın evine veya kendi evlerine sığınanların emniyette olacağını¹²⁷ bildirerek genel af ilan etmiştir. Allah Resulü’nün o gün,

¹²¹ Şemseddin Sami, s. 731; Kınalızade Ali Efendi, **Ahlâk-ı Alâî**, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul: tsz., s. 110; Ahmet Rifat, **Tasvir-i Ahlâk**, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul:tsz., s. 27; Muhammed el-Behiy, **İnanç ve Amellerde Kur’ani Kavramlar**, Çev. Ali Turgut, İstanbul: Yöneliş Yay. 1995, s. 229; Yörükân, Yusuf Ziya, **Müslümanlık ve Kur’an-ı Kerim’den Âyetlerle İslam Esasları**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 2011, s. 149.

¹²² Koca, Ferhat, **Hız. Peygamber ve Merhamet Eğitimi**, Ankara: DİB Yay., 2011, s. 65.

¹²³ Çağrıncı, Mustafa, “Merhamet” , **DİA**, Ankara: 2004, XXIX, s. 184.

¹²⁴ Enbiya, 21/107.

¹²⁵ Koca, s. 89.

¹²⁶er- Razi, s. 70-71.

¹²⁷İbn Hişam, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik, **es-Siretü'n-nebeviyye**, tah. Mustafa es-Sakka, İbrâhim el-Ebyari, Abdülhafız Şelebi, 3. bs. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1971/1391, s. 405; Belazûrî,**Futuhu'l-Buldân**, (çev. Mustafa Fayda), Ankara:Kültür Bakanlığı Yay., 2002, s. 56.

Hicretten önce ve sonrası kendisini öldürmek hususunda çok arzulu olan, Bedir savaşındaki kervanların sahibi, Uhud savaşında düşman ordusunu toplayan Ebû Süfyan'ı, Huneyn savaşında Hz. Peygamberi ve Müslümanları yalnız bırakan, mallarını Müslümanlarla savaşmak için harcayan münafıkları da affetmiştir. Çünkü O(s.a.v), bununla Allah'ın rızasını kazanmayı amaçlıyordu. Ve yine Allah Rasulü(s.a.v), Uhud Savaşı'nda amcası, Müslümanların en güçlülerinden, Allah'ın ve Allah Resulü'nün aslanı diye bilinen Hz. Hamza'yı şehit eden Cubeyr b. Mut'im'in kölesi Vahşi'yi, şehit olduğunda Hz. Hamza(r.a)'ın karnını yarıp, kalbini çiğneyen, Mekke'nin fethinde Ebû Süfyan'ın Hz. Peygamber(s.a.v)'den eman dilemesi üzerine onun bu davranışını ayıplayıp kınayan ancak daha sonra Müslüman olduğunu açıklayan Hint binti Uteybe'yi bile affetmiştir. Bu davranışları ile O(s.a.v), kendi nefesine karşı Allah'ın rızasını kazanmayı tercih etmiştir.¹²⁸ Rasulullah(s.a.v)'ın affettiği kişiler arasında kavminin ileri gelenlerinden, Allah Rasulü ve Müslümanlara en fazla eziyet edenlerden Safvan b. Umeyye¹²⁹ ve Hz. Osman(r.a)'ın süt kardeşi Abdullah İbn Sa'd Ebi Sarh da vardır. Bu kişi Hz. Peygamberin vahiy katibi iken irtidat ederek Kureyşlilerin yanına dönmüş, burada Müşriklere kendisinin Hz. Peygamberin vahiy katibi olduğunu ve gelen vahiyleri tahrif ederek yazdığını söylemiştir.¹³⁰ Mekke fethedilince Hz. Peygamberin öldürülmesini istediği kişilerden birisiydi. Bu kişi fetihten sonra Hz. Osman'a sığındı. Hz. Osman da Peygamber Efendimiz(s.a.v.)'den bu kişinin affedilmesi için talepte bulundu. Rasulullah da bu kişiyi affetmiştir.¹³¹ Yine İslam'a ve Hz. Peygambere yaptıkları düşmanlık nedeniyle Mekke'nin fethi sonrası Hz. Peygamberin öldürülmelerini emrettiği İkrime b. Ebû Cehil, Abdullah İbn Hatal'ın şarkıcı cariyesi Fertana'yi de Müslüman olmaları üzerine affetmiştir.¹³² Bu kişilerden başka kendisine ve Müslümanlara düşmanlık yapan birçok kişiyi Allah Resulü affetmiştir. Daha yeni Müslüman olmuş olan Ebû Süfyan: "Ey Allah'ın Resulü! Biz senden daha merhametlisini görmedik" diyerek O(sav)'nda bulunan avf ve mağfiret duygusunu itiraf etmiştir.¹³³ Çünkü, Hz. Peygamber'e yaklaşık yirmi yıl ellerinden geleni yapan

¹²⁸er-Râzî, s. 71

¹²⁹er-Râzî, s. 71

¹³⁰ Canan, İbrahim, **Kütüb-i Sitte Muhtasarı Terceme ve Şerhi**, Ankara: Akçağ Yay., 1995, c.XII, s. 238.

¹³¹ İbn Hişam, II, s. 409; Ebû Dâvud, "Cihad", 127; Nesâî, "Tahr'imu'd-dem" 14.

¹³² İbn Hişam, s. 410, 411; Canan, s. 238.

¹³³er-Razi, s. 71-72.

Mekkelilerden Fetih günü dört veya beş kişi öldürülmüştü. Bu engin hoşgörü ve rahmet, ancak mazhariyet-i Muhammediyye’de görülen güzel bir eserdir.¹³⁴

er-Râzî, merhametin en yüksek boyutta kendisinde görüldüğü rahmet peygamberi olan Hz. Muhammed(s.a.v)’in, sadece savaş meydanlarında kendisine düşmanlık yapanları değil, Abdullah İbn ez-Ziba’rî¹³⁵ ve Ka’b b. Züheyr gibi yazıları ve şiirleri ile kendisine düşmanlık ve zulmedenleri de müslüman olduktan sonra affettiğini belirtmiştir.¹³⁶

3.1.1.4. Cesareti (Şecaati)

er-Râzî, Hz. Peygamber(s.a.v)’in, yaşamında on üç gazveye iştirak ettiğini ve hiç birisinden arkasını dönüp geri dönmediğini ifade etmiştir. Müellif, Hz. Peygamberin şecaatine örneklik teşkil etmesi açısından Uhud ve Huneyn gazvelerinde yaşanan iki olayı aktarmıştır. O(s.a.v), Uhud savaşında, savaşın kızıştığı, herkesin kendi canının derdine düşüp başının çaresine bakmakla meşgul olduğu zamanlarda, düşman askerlerinin O’nu öldürmek için kendisine yönelip, her türlü silahla saldırdıkları anda dahi sabretmiş, öyle ki bu esnada yüzü yarılmış, sakalından kan akmış, miğferinin demiri çenesine saplanmış, azı dişleri kırılmış, dudağı yarılmıştı. Bu esnada düşman ordusundan Ubeyy b. Halef, “Muhammed yaşadığı sürece ben yaşayamam. Yanımda sakladığım odun ile onu öldüreceğim” diyordu. O’nun bu sözleri Hz. Peygambere ulaştınca “İnşallah onu ben öldüreceğim” diye karşılık vermiştir. Savaş başlayınca Hz. Ali ve Müslümanlardan birkaç kişi Hz. Peygamber(s.a.v)’i, tehditlerinden dolayı bu kişiden uzak tutmak için muarazaya çıktılar. Hz. Peygamber(s.a.v)onlara Ubeyy b. Halef için “Bırakın gelsin” dedi. Rasulullah(s.a.v)mızrağı ile onu kafasından yaraladı ve almış olduğu bu yaradan dolayı daha sonra öldü.¹³⁷

Yine Hz. Peygamber(s.a.v), Huneyn savaşında ordusu dağılıp, herkes bir yöne gittiğinde, savaş kızışıp, okların ve mızrakların yağmur gibi onun ve ashabının üzerlerine yağdığı bir ortamda O(s.a.v), kendi askerlerine cesaret verirken düşman askerlerine de meydan okurcasına: “*Bana gelin! Ben Abdullah’ın oğlu Muhammedim! Ben Allah’ın Resulü Muhammedim!*” diyerek Allah(cc)’in kendilerine yardımı gelinceye

¹³⁴ Yazır, Muhammed Hamdi, **Hak Dini Kur’an Dili**, sadeleştiren: Heyet, Eser Neşriyat, 1979, c. VII, s. 542.

¹³⁵ Belâzurî, s. 59.

¹³⁶er-Razi, s. 72.

¹³⁷er-Razi, s. 72.

kadar savaştan geri dönmemiş ve kaçmamıştır¹³⁸. O bu hali ile düşmanlarına meydan okuyordu. Neticede bu savaşta kendisine bir zarar dokunmamıştır. Çünkü Allah(cc), O'na kendisini koruyacağını şu ayetlerle ifade etmişti: “*Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilene tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan onun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur. Şüphesiz Allah, kafirler topluluğunu hidayete erdirmeyecektir.*”¹³⁹, “*Ey Peygamber! Sana ve sana tabi olan mü'minlere Allah yeter.*”¹⁴⁰, ve “*Ey Muhammed! Şimdi sen, sana emrolunanı açıkça ortaya koy ve Allah'a ortak koşanlara aldırış etme*”.¹⁴¹ Said b. Cubeyr'den şöyle nakledilmiştir: Geceleri Resûlullah'ın yanında mü'minler nöbet tutardı. Bu âyet iner inmez korumayı bıraktı ve: “*Artık gidebilirsiniz. Çünkü, Allah beni korumayı deruhte etti*”¹⁴² dedi.

3.1.1.5. Vakarı ve Ciddiyeti

er-Râzî, Rasulullah(s.a.v)'ın, insanlar arasında en vakarlı, onların gönüllerinde en yüksek yerde olanı olduğunu ifade eder. Ashabının arasında oturduğunda insanlar onun etrafında oturur, sanki başlarında bir kuş varmış gibi öylece dikkatlice onu takip ederlerdi. İnsanlar, O(s.a.v)'na kendilerine gösterdiği tebessüm ve ahlakının güzelliği nedeniyle bir devlet başkanına duyulan saygı gibi saygı duyarlardı. Çünkü O(s.a.v), yaratılış ve ahlak olarak insanların en güzeli idi. Müslümanlara güzel ahlaklı olmayı emrediyor ve buna teşvik ediyordu. O(s.a.v), bu hususlar ile ilgili Hadis-i Şeriflerinde: “*Sizin Allah'a en yakın olanınız ahlakça en güzel olanınızdır*”, “*Kul, oruçlunun derecesine ancak güzel ahlak ile ulaşabilir*” buyurmaktadır. Yine güzel ahlaklı olmanın önemini ortaya koymak için “*Mizan'da güzel ahlaktan daha ağır olan şey yoktur*” söylemiştir.¹⁴³ Başka hadislerinde, insanlara güzel ahlakla muamele edilmesini,¹⁴⁴ güzel ahlakın kişiyi cennete götürecektir hallerden olduğu,¹⁴⁵ mü'minlerin en faziletlisinin

¹³⁸er-Razi, 73;Maverdi, Ebû'l Hasan Ali b. Muhammed, **A'lâmün-nübüvve**,şerh ve talik: Muhammed Şerif Sukker, Beyrut: Daru Ihyau'l Ulum, 1992/1412, 2. Baskı, s. 271.

¹³⁹ Maide, 5/67.

¹⁴⁰ Enfal, 8/64.

¹⁴¹ Hicr, 15/94.

¹⁴² Tirmîzî, “Tefsir”, (Maide sûresi), c.V, s. 251.

¹⁴³er-Râzî, s. 73

¹⁴⁴ Tirmizi, Birr 55.

¹⁴⁵ Tirmizi, Birr 62.

ahlakça en güzel olanlarının olduğunu,¹⁴⁶ bildirmişlerdir. Böylece mü'minlerin vasıflarından birisinin de güzel ahlak sahibi olmaları gerektiğine işaret etmişlerdir.

er-Râzî, Hz. Peygamber'den onun güzel ahlakının yansımaları olarak ve insanları güzel ahlaklı olmaya teşvik edici birçok hadisenin rivayet edildiğini, O'nun hayatı incelendiğinde itidal üzere bir yaşamının olduğunun görüldüğünü ifade eder. Kızgınlık ve sevinç hallerinde asla aşırılığa gitmeyen, kızgınlığının işareti olarak sadece yüzü kızaran, nefisini kontrol eden, kendisini sevindiren olaylarda ise bunu asla kahkaha şeklinde bir gülme ve kendinden geçmesine bir sevinme ile göstermeyen, gülmesi ise sadece bir tebessüm olan tavır sergilerdi. Sahabeler kendilerine zor gelen birtakım olayları O'na getirirlerdi. O ise, bu gibi durumlarda asla sarsılmaz, kendisinde bir ciddiyet ve kendine güven hali görülürdü. Yapmış olduğu işin karşılığını Allah'tan bekler ve sabırlı olurdu.¹⁴⁷ Allah Teala da Kur'an'da O'nun ümmetine bu vakar ve ciddiyetinin örnek alınmasını, O'nun edebi ile edeplenmeyi şu âyet-i kerime ile tavsiye etmektedir: *“Sizin içinizden Allah'ı ve Ahireti umanlar için Allah'ın Resulünün hayatında güzel örnek vardır.”*¹⁴⁸

3.1.1.6. Vefası

Vefa, ihanetin, aldatmanın zıddı olup “bir şeyi eksiksiz, tam olarak yapmak, gerçekleştirmek, andlaşma yapmak, antlaşmanın ve şartların gereğini yerine getirmek” anlamlarına gelmektedir.¹⁴⁹ er-Râzî, Hz. Peygamber(s.a.v)'in insanların verdiği sözünde durma konusunda ve sorumluluğunu yerine getirme hususlarında en vefalı (titiz, hassas) ve güvenilir olanı olduğunu belirtir. Ve buna ait O'nun hayatından birkaç örnek verir: O(s.a.v), bir gün Halid b. Velid'i İslam'a davet için Benî Cezime kabilesine göndermişti. Onlar da bu davete icabet ederek Müslüman oldular. Fakat Halid b. Velid ile bu kabile arasında cahiliye döneminden kalma bir anlaşmazlık (sürtüşme) vardı. Halid b. Velid, onlara silahlarını bırakmalarını söyledi. Onlar da silahlarını bıraktılar. Fakat Halit, İslam'ı reddettikleri zannıyla onları öldürdü. Olay Hz. Peygamber(s.a.v)'e ulaşınca Halid b. Velid'in yaptığı bu davranıştan dolayı çok üzüldü ve *“Ey Allahım! Halid'in yaptıklarından sana sığınırım”* dedi. Daha sonra Hz. Ali'yi bir miktar mal ile bu kabilenin diyetini ödemek üzere gönderdi. Hz. Ali de onlara diyetlerini ödedikten

¹⁴⁶ İbn Mâce, Zühd, 31.

¹⁴⁷ er-Râzî, s. 73.

¹⁴⁸ Ahzab, 33/21.

¹⁴⁹ İbn Faris, c. VI, s. 129; Fîrûzâbâdî, c. IV, s. 393.

sonra artan bir miktar para kaldı. Hz. Ali de bu parayı onlara “Benim ve sizin bilmediğiniz şeylerin diyeti olarak ihtiyaten bu parayı sizlere bırakıyorum” dedi. Hz. Ali’nin bu davranışını öğrenen Hz. Peygamber(s.a.v), Hz. Ali’ye: “*Güzel ve isabetli bir iş yapmışsın*” demiştir.¹⁵⁰

er-Râzî’nin Hz. Peygamberin vefasına örnek teşkil edecek mahiyette şu hadiseyi de anlatmaktadır. Mekke’nin fethinden sonra Mekkelilerle Hz. Peygamber’in (Müslümanlar) arasında Kabe’den yasaklamama ve birbirlerini korkutmama hususlarında bir barış ortamı vardı.¹⁵¹ Ancak, Müslümanların Bizans ile Tebük’te karşılaşmalarını gören müşrikler, İslam’a ve Müslümanlara öldürücü bir darbenin indirileceği veya en azından müslümanların zayıflayacağı, kuvvetlerinin sarsılacağı ihtimalinin belirmesi üzerine antlaşmayı bozmuşlardı. Müşriklerden bir kısmının ise Müslümanlarla bir antlaşması yoktu fakat daha önce Müslümanlara saldırmışlardı. Bir kısmının ise belli bir zamana kadar veya zamanla kayıtlı olmayan antlaşmaları vardı ve bu antlaşma hükümlerine göre yaşamlarını sürdürüyorlardı.¹⁵² Bu şartlar içerisinde Allah Teâla Berâe (Tevbe) Suresini indirerek müşriklerle İslam toplumu arasındaki nihaî şekli tayin etmiştir.¹⁵³ Allah Rasulü(s.a.v)de Ebû Bekir’i hac emîri olarak ve insanlara bu inen âyetleri okuması için (Mekke’ye) gönderdi. Daha sonra Cebrail(a.s.)gelerek O(s.a.v)’na: “ Bu görevi sen veya senden (ailenden) bir kişi yapabilir” deyince Hz. Ali’yi Ebû Bekir’in ardından gönderdi. Hz. Ali, Hz. EbûBekir’den önceki sahifeleri aldı ve yola devam etti. Mina denilen yere varınca insanlara, bu yıldan sonra müşriklerin haccetmeyeceklerini, Kabe’nin çıplak olarak tavaf edilmeyeceğini, Rasulullah(s.a.v)’ın yanında kimin bir antlaşması veya emaneti varsa bunun süresinin dört ay olduğunu, bu süreden sonra insanların kendi memleketlerine dönmeleri gerektiğini, bunlardan başka Allah Resulü(s.a.v) ile belli bir zamana kadar yapılmış olan antlaşmanın hükümlerine uymanın Rasulullah(s.a.v)için gerekli bir durum olduğunu ve bunun diğerlerinden müstesna olduğunu bildiren ifadeleri okudu.¹⁵⁴

Şayet Allah Resulü(s.a.v)Mekkelilere karşı kibirlenerek zarar vermek isteseydi insanlar kendi memleketlerine dönmeden önce onlara belli bir zaman tanımadan bunu yapardı. Çünkü güç ve kudret artık Müslümanların elinde bulunuyordu. Buna rağmen Allah’ın

¹⁵⁰er-Râzî, s. 74; İbn Hişam, c. II, s. 428-431.

¹⁵¹er-Râzî, s. 74.

¹⁵² Seyyid Kutup, **Fızılâl-il Kuran**, İstanbul: Hikmet Yay., 1968, c. VII. s. 177.

¹⁵³er-Râzî, s. 74; Kutup, s. 177.

¹⁵⁴er-Râzî, s. 74.

emri ile Allah Resulü(s.a.v), hâkimiyeti altında bulunan bu kişilere sorumluluğun en üst seviyede çıktığı bir uygulama ile hazırlanmalarını ve önlemlerini almalarına imkân tanımak için 4(dört) ay kadar bir zaman tanımış ve bu zaman dilimi içerisinde vermiş olduğu söze tabi olarak hile ve tuzak kurmadan kendilerine müdahale etmemiştir.¹⁵⁵ Halbuki Mekkeliler İslamın ilk yıllarında O'na ve Müslümanlara türlü türlü işkence, eziyet, ambargo... vs. uygulamışlardı. Fakat Hz. Peygamber(s.a.v)bu günleri unutarak, hakimiyeti altında bulunan insanların müşrik dahi olsalar inançlarını yaşayabilmeleri için uygun bölgelere göç etmelerini sağlama adına onlara yetecek kadar bir zaman tanımış ve bu zaman diliminde onlara sıkıntı verecek bir davranış içerisinde bulunmamıştır.

3.1.1.7. Tevazu'u

Tevazu, lügatta “alçak gönüllü olmak,¹⁵⁶ hakka boyun eğmek,¹⁵⁷ hakkı kabul etmek,”¹⁵⁸ anlamlarına gelir. Tevazuun ifrat (aşırılık) derecesine zillet, tefrit derecesine (kıtlık) ise tekebbür denir. Tevazu ise bu iki huyun ortasıdır.¹⁵⁹

Hâtim er-Râzî, Hz. Muhammed(s.a.v)'in, insanların gönüllerindeki makamının yüksekliğine rağmen karşılaştığı kişilere önce O'nun selam verdiğini, yürüdüğü zaman insanların önüne geçmediğini, küçük-büyük, kadın-erkek ayırt etmeden karşılaştığı herkese selam verdiğini, karşısındaki kendisinden başını çevirinceye kadar ondan başını çevirmediğini, bir mecliste oturduğu zaman diğer oturanlar kalkmadan oturduğu yerden kalkmadığını, oturacak olanlar oturunca yerine oturduğunu, kendisine, fakir, yaşlı ve zayıf olan kişilerin, zengin ve kuvvetli olanlardan daha yakın olduğunu, yorgun ve yaşlı kimseleri gözeterek tevazu konusunda da insanların en mükemmeli olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁰ Hz Peygamber(s.a.v), bir gün kendisine gelen yaşlı bir kadına göstermiş olduğu aşırı ilginin sebebini soran sahabeye “*Bu yaşlı kadın Haticeli günlerimizde bize gelirdi. Ahde vefa imandandır*”¹⁶¹ diyerek zor günlerde yanında olana vefalı olmanın

¹⁵⁵er-Râzî, s. 74.

¹⁵⁶ Firuzabâdi, III, s. 98; Şemseddin Sami, s. 352.

¹⁵⁷ Kuşeyrî, **Abdülkerim, Kuşeyri Risalesi**, Trc. Süleyman Uludağ, İstanbul:Dergah Yay., 1981, s. 283.

¹⁵⁸ Kuşeyri, s. 286.

¹⁵⁹ Hatip, s. 44.

¹⁶⁰er-Râzî, s. 74.

¹⁶¹er-Râzî, s. 74-75.

Müslümanın özelliklerinden olduğunu beyan etmiştir. er-Râzî, bu hadisin başka bir rivayetinde Hz. Peygamberin ridasını bu kadın için yere serdiğini belirtmiştir.¹⁶²

Hız. Peygamber(s.a.v)'in hayatında bu halin çok açıkça yaşandığını rahatlıkla görebiliriz. Aynı şekilde kendi hayatında görülen bu halin Müslümanlarda da bulunmasını tavsiye ediyordu. “*Kim tevazu ederse, Allah (cc) onu yüceltir; kim de büyüklense Allah (cc) onu alçaltır*” buyurmaktadır.¹⁶³

Hız. Peygamber(s.a.v), elde etmiş olduğu maddi ve manevi güce rağmen kendisini diğer insanlardan ayırmamıştır. Yemek yiyeceği zaman yere oturur ve şöyle derdi: “*Ben kölenin yediği gibi yerim*”. O(s.a.v), hiçbir yemeği kötülememiş veya aşırı övmemiştir.¹⁶⁴ Bir hadis-i şeriflerinde “*Ben ne bir kralım, ne de bir zorba; bilakis Kureyş'ten, kurutulmuş et yiyen bir kadının oğluyum*”¹⁶⁵ buyurarak kendisinin hayatının depdebesiz ve sade bir yaşantı olduğunu ifade etmiştir. O(s.a.v), kendisine tevdi edilmiş olan peygamberlik görevini kişisel bir menfaat aracı olarak kullanmadığı gibi, zorba ve despot da olmamıştır.¹⁶⁶

Netice olarak şunu söyleyebiliriz. Fikren yükselip O(s.a.v)'nin siretine toplu bir bakış yapılacak olursa yüce ahlaktan meydana gelen nice parlak deliller görülür. Bunlardan sadece bazı örnekleri göz önüne getiren kimse tertemiz, dürüst, ağırbaşlı, bilmediği hususta tek söz söylemeyen, gördüğünü gizlemeyen, kendisini övenlere kulak vermeyen ve büyüklerin süsü olan tevazuu, liderlerde eşine ender rastlanacak derecede açık sözlülüğü, alimlerde pek az rastlanacak derecedeki titizliği ile arz-ı endam eden bir şahsiyet karşısında olduğunu anlamakta gecikmez. Böyle bir zât, haşa! Ne aldanır, ne de aldatır.¹⁶⁷

3.1.2. Hilyesi'nin Delaleti

Ebû Hâtim er-Râzî, Hız. Muhammed(s.a.v)'in yaratılışının, fiziksel görünüşünün insan aklının hayal edebileceği en mükemmel bir şekilde olduğunu ve bunun da Peygamber oluşunun delilleri arasında bulunduğunu ifade etmiştir.

¹⁶²er-Râzî, s. 75.

¹⁶³ Tirmîzî, Birr, 82.

¹⁶⁴er-Râzî, s. 75.

¹⁶⁵ Maverdi, s. 261.

¹⁶⁶ Arneldez, Roger, **Hız. Muhammed(Hadis ve Sözleri)**, çev. Burhanettin Semi, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1982, s. 32.

¹⁶⁷ Dıraz, Muhammed, **En Mühim Mesaj Kur'an**, Trc. Suat Yıldırım, İzmir: Işık Yay., 1994, s. 32.

er-Râzî, Hz. Peygamberin yaratılışının itidalini, onun azalarının uyumunu gören feraset sahibi kişilerin, O'nunla insan aklının kemale erdiğine hükmedeceğini bildirmiştir. Çünkü O'nun bu güzelliği ve vücut azalarının uyumu insanlar tarafından bilinen bir husustu.¹⁶⁸er-Râzî, daha sonra Hz. Peygamberin fiziksel görünümünü tarif eder. O(s.a.v), orta boydan biraz uzun, ama çok uzun da değildi. Başlı biraz büyük, saçları da düzgün ve sarkıktı. Alını açık, kaşları kalem gibi olup birbirine yakın değildi. Burun kemiği kemerli idi. Kendisini bürüyen bir nur olup, onu gören insanlar ilk bakışta en yüksekteymiş gibi zannederlerdi. Sakalı gür ve düzgündü. İrice ağızlı, dişleri keskin ve seyrekli. Dolu tanesi gibi tane tane konuşurdu. Göğsü genişti, omuzları arası açıktı. Kolları uzun, el ayası genişti. Karnı şişman değildi. Düz taban değildi. Bakışları daha çok yere bakar şekilde olup, gizli gizli ve dikkat çekici bakışlar yapmazdı. Bir yere bakacağı zaman bütün bedeni ile dönerdi. Göz ucuyla, hırsız ve düşman gibi bakmazdı. Kendisi bu kötü huylardan kaçınır ve kendisini korurdu.¹⁶⁹

Hz. Peygamber(s.a.v)'in zâtı O'nun nübüvvetine en güzel delillerden birisidir. O'nun yüzüne bakan kimse, yüzünün dolunaydan daha güzel olduğunu görürdü. Koukusu miskten daha güzel, teni ipekten daha yumuşak bir yapıya sahipti. Yaratılışındaki cemal ve güzellik onun gibi olan birisinin tavsif edildiği bilinmemektedir. İnsanların fizik yapılarından onların şahsiyet ve karakteri konusunda tahlil yapan uzmanlar, tek kişide bu kadar özelliğin bir araya gelmesinin çok ender olduğunu belirtmişler; eğer gelmişse bu zatın insanların en şerefli ve en mükemmeli olduğunu vurgulamışlardır. Bu vasıflara haiz kişide şer ve yalan bulunmaz.¹⁷⁰

er-Râzî, Hz. Peygamberin hilyesi hakkındaki bilgilerin, mürebbisi olduğu ve insanları çok iyi tarif eden Hind b. Ebi Hale et-Temimi'den alındığını bildirmiştir. Hz. Peygamberin hilyesini insanlar ondan öğrenmişler ve onun Allah Resulü hakkındaki vermiş olduğu bilgileri inkar etmemişlerdir. er-Râzî bu vasıfların Allah Resulü'nde bulunduğunu herkesin gördüğünü ifade etmiştir.¹⁷¹

İnsanlık tarihi boyunca bazı insanlar birtakım güzel vasıflarla anılmışlardır. Bazısı doğrulukla, bazısı güvenilir olmakla, cömertlikle, affediciliği ile, cesareti ve savaşlardaki başarıları ile...vb. Fakat bu insanların hiçbirisi Hz. Muhammed gibi tüm bu güzel vasıfların hepsine birden sahip olamamışlardır. Sadece Hz. Peygamber

¹⁶⁸er-Râzî, s. 75.

¹⁶⁹er-Râzî, s. 75.

¹⁷⁰ Neseffî, c.I, s. 489.

¹⁷¹er-Râzî, s. 75.

cömertliğiyle, affediciliğiyle, cesaretiyle, vefasıyla ve diğer sayılan bütün güzel ahlak ve yaratılışıyla tek olmuştur. Ondan başka tüm bu güzel hasletlerin hepsine birden sahip olan başka bir kimse olmamıştır. O tüm bu özellikleri ile insanlara üstün olmuştur. Ve hiçbir kimse de bu vasıfların O'nda bulunmadığını iddia etmemiştir.¹⁷² Güzel ahlak ve şemali onda hayatı boyunca hiç değişmeden devam etmiştir. Bu da onda bulunan söz konusu niteliklerin tabii olduğunun delilidir. Çünkü tabiatta olmayan yapmacık nitelik, kalıcı olamaz. Bu da söz konusu durumun Allah'ın O'na bir lütfu olduğunun delilidir.¹⁷³

3.1.3. Nesebi'nin Delaleti

Hz. Peygamber(s.a.v)'in kendi nesebi hakkında verdiği bilgiler de muhaddisler tarafından onun nübüvvetinin delilleri arasında sayılmıştır.¹⁷⁴er-Râzî de, Resulullah(s.a.v)'in şeref, soy ve nesep olarak da insanların en şerefli olduğunu, Nebi ve Resullerin, Adem(a.s) ile başlayıp, Hz. Muhammed(s.a.v)'e kadar bilinen bir silsile ile geldiğini ifade etmiştir.¹⁷⁵ Zira Hz. Peygamber(s.a.v.) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır: *“Şüphesiz ki, Yüce Allah, İsmail Aleyhiselamın evladı içerisinde Kinâne kabilesini süzüp çıkardı. Kinâne içerisinde Kureyş kabilesini, Kureyş içerisinde Haşimoğullarını, Haşimoğulları içerisinde de beni süzüp çıkardı”*.¹⁷⁶ Hz. Peygamber(s.a.v)'in nesebinin temizliğinden bahsetmesi büyükmek ve başkalarına karşı övünmek için değil, peygamberlerde bulunması gereken soyu soppu belli bir aileden gelme geleneğini belirtmek için olmalıdır.¹⁷⁷Zira peygamberlerin neseplerinin belli kimselerden olacağı Ebû Süfyan ile Rûm Kayseri arasında geçen konuşmadaki Kayser'in Hz. Peygamber(s.a.v)'in nesebi ile ilgili sorusuna Ebû Süfyan'ın, Hz. Peygamber'in nesebinin belli ve şerefli olduğunu söyleyince Kayser'in: *“İşte peygamberler, kavimleri içinde böyle nesep sahibi kimselerden gönderilirler”*¹⁷⁸ ifadesi ile bilindiğini bizlere göstermektedir.

Müellif bu bölümde, Hz. Peygamber(s.a.v)'in dedeleri Haşim ve Abdülmüttalip'in üstün özelliklerinden bahsettikten sonra, babası Abdullah'ın altında bulunan bir beyazlıktan

¹⁷²er-Râzî, s. 76

¹⁷³en-Nesefî, c.I, s. 489-490

¹⁷⁴ Ahathî, s. 114.

¹⁷⁵er-Râzî, s. 76

¹⁷⁶ Müslim, Kitabu'l-Fedail, I, c. IV, s. 1780.

¹⁷⁷ Ahathî, s. 117.

¹⁷⁸ Buhârî, “Bed'ül-vahy”, 6.

söz eder ki¹⁷⁹ bazı kaynaklarda bu işaretin kendisinden meydana gelecek olan bir peygamberin alameti olduğu kaydedilir. Abdullah'ın alnında bulunan bu işarete sahip olmak isteyen bir kadın Abdullah ile gayr-meşru bir ilişkiye girmek ister. Fakat Allah(cc), onu bu kadından korur ve Abdullah, Amine binti Vehb ile evlenir. Ve alnındaki bu işaret Hz. Muhammed(s.a.v.)'e hamile olduğu için Amine'ye geçer. Daha sonra Abdullah, kendisine ilk teklifi yapan kadına geri dönmek isteyince kadın Abdullah'ın alnındaki bu işareti göremeyince ona: “Benim teklifim o zamandı. Artık geçti” der. er-Râzî, bu olayda Abdullah'ın, Allah'ın koruması altında olduğunu ifade etmiş ve Hz. Peygamberin şu hadisini nakletmiştir: “Ben temiz olandan temiz olana naklolundum, bana Cahiliyyenin zinası bulaşmamıştır.”¹⁸⁰ O'nun soyu Hz. Adem(a.s.)'den itibaren kendisine ulaşıncaya kadar devamlı nikahlı beraberliklerle süregelmiştir.¹⁸¹ Bazı tarih kitaplarında da geçen yukarıdaki hadise bir takım kapalılıklara ve soru işaretlerine açıktır. Bizim çalışma sahamızın konusu olmamakla birlikte bu hadiseyle ilgili birkaç soru işaretine yer verilmesinin yerinde olacağı kanaatindeyim.

Hz. Peygamber'in babası Abdullah hakkında çok fazla bilgiye sahip değiliz. Kardeşlerinin en küçüğü idi. Ve yakışıklı bir adam olduğu zannedilmektedir. Mekkeli genç bir kız kendisine aşık olur. Ancak bu kızın kim olduğu kat'iyetle bilinmiyor. Bazılarına göre bu kadının Varaka b. Nevfel'in kız kardeşi olduğu ifade edilmektedir. Abdullah ile bu kız arasındaki ilişki daha ileriye gitmemiştir.¹⁸² Bu olay ile ilgili çok değişik rivayetlerin oluşu hadisenin gerçekliği hususunda soru işaretlerini beraberinde getirmektedir. Çünkü bahse konu hadisede adı geçen kadının bazı rivayetlerde yukarıda Varaka b. Nevfel'in kız kardeşi Ümmü Kıtâl, başka bir rivayette Leylâ el-Adeviyye, başka bir rivayette ise Fatıma bint Mürr el-Has'amî, bir diğer rivayette ise bir kahinin olduğu belirtilmektedir. Bunların dışında Abdullah'ın ikinci bir hanımından bahsedilmektedir. Ancak burada teklifi yapan Abdullah'ın kendisidir. Yine bu rivayetlerde Abdullah'ın kadınlara vermiş olduğu cevaplar da değişiktir. Bir kadının teklifine babasının sözünden dışarı çıkamayacağı için kabul etmezken başka rivayette helal ve haram mefhumunu dile getirerek reddetmektedir. Ancak daha sonra yukarıda da

¹⁷⁹er-Râzî, s. 77.

¹⁸⁰er-Râzî, s. 77; İbn İshak, s. 19-20; İbn Hişam, c. I, s. 155-157; İbn-i Sa'd, **Tabakatü'l-Kübra**, Beyrut: daru sadr, 1985/1405, c. I, s. 95-96.

¹⁸¹ el-Maverdî, s. 236; İbn Kesîr, Ebü'l-Fıda İmamüddin İsmail B. Ömer, **es-Sîratu'n-nebeviyye**, (tah. Mustafa Abdulvahid, Beyrut: Daru'l-Fikr, 1990/1411, I, 102-103; es-Suyûtî, Celaleddin Abdurrahman Ebi Bekr, **el-Hasâisu'l-Kübra**, tah. Muhammed Halil Harras, Daru'l Kutubi'l-Hadise, 1967/1387I, s. 92-93.

¹⁸² Hamidullah, *İslam Peygamberi*, s. 35.

görüldüğü gibi kadına teklifi kendisi yapmaktadır. Ayrıca bu kadınlar nübüvvet mührü bilgisini nasıl elde etmişlerdir? Şayet bu bilgiye sahip iseler bir peygamber annesi olmak için neden gayr-i meşru bir ilişkiye girmek istiyorlar? Eğer böyle bir bilgileri yoksa niçin bu teklifi yapmışlardır? Bütün bu çelişkilerden olsa gerek ki olayı bize nakleden en eski kaynak hüviyetindeki İbn İshak “fîma yez’umûne (iddia ettiklerine göre)” ifadesiyle rivayetin güvenilirliğinin şüpheli olduğunu belirtmiştir.¹⁸³

Hz. Muhammed(s.a.v)vasıflarından bazılarını başlıklar halinde yukarıda anlatmaya çalıştık. O’nun bu vasıflarının yanında ahlakı insanlar tarafından bilinmekle birlikte temiz yaratılışı ile övgülerin en yükseğini almıştır. Art niyetli kişiler dışındaki herkes bunu kabul etmektedirler. Çünkü Hz. Peygamberin yaşamış olduğu dönemdeki Kureyşliler, Araplar ve diğer milletler O’nun bu özelliklerine tanık olmuşlar, O’nu öylece tanımışlar ve tanıtmışlardır. O’nu tanıyan bütün insanlar, bu özelliklerin tamamının O’nda bulunduğu birleşmişlerdir. Bunun için de Allah(cc), Ademoğulları içerisinde O’nu seçmiş ve bütün insanlara üstün kılmıştır. Ona dünyada hiçbir kuluna vermemiş olduğu bir güç, yardım, hakimiyet vermiştir. Hz. Peygamber(s.a.v)de diğer beşerler gibi vefat etmiştir, ancak dünyadaki etkisi devam etmekte ve her geçen gün de O’nun etkisi artmaya devam etmektedir. Tarih boyunca Büyük İskender gibi birçok güçlü insanlar, hükümdarlar var olmuşlardır. Günümüzde dahi bu kişilerin isimleri anılmaktadır. Bu kişiler zamanlarında gerçekten çok kuvvetli ve güçlü idiler. Ancak öldükten sonra bu güçleri kaybolup gittiler. Hâlbuki, Hz. Muhammed(s.a.v)’in insanlar arasındaki gücü ve etkisi ebede kadar devam edecektir. İzzet ve şerefi kıyamete kadar birbirinden ayrılmayacaktır.¹⁸⁴

3.2. Semavi Kitaplarda Hz. Muhammed’in Peygamberliğine İşaretler

Çeşitli dinlerde yeryüzünde kurtuluş düşüncesini gerçekleştirmek üzere gelecek bir kurtarıcı beklentisi bulunmaktadır. Bu kişi yeryüzünde kötülükleri yok edecek, Tanrı’nın iradesi ve hükümlerini yeryüzünde uygulanabilir hale getirerek insanların barış, huzur ve refah içinde yaşamalarını temin edecektir.¹⁸⁵ Dinler tarihi araştırmaları kabile dinlerinde dahi büyük ölçüde benzerlikler taşıyan çeşitli kurtarıcı inanışların

¹⁸³ Ahatlı, s. 119-120.

¹⁸⁴ er-Râzî, s. 77-78.

¹⁸⁵ Batuk, Cengiz, **Tarihin Sonunu Beklemek: Ortadoğu Dinlerinde Eskatoloji Mitosları**, İstanbul: İz Yay., 2003, s. 62.

varlığını ortaya koymaktadır.¹⁸⁶ Şintoizm dışında hemen bütün dinlerde bu inancın bulunması bu düşüncenin dinlerin ortak bir fenomeni olduğunu göstermektedir.¹⁸⁷ Aralarında benzerliklerle birlikte bu beklenen “eskatolojik kurtarıcı” hakkında çeşitli kültürlerde farklı isimler kullanılmıştır. Sâbilerde aihr zamanda yeryüzünde altın bir dönem başlatacak olan kırtarıcı, “son savaşı” veya “son kral” demek olan Kral Praşai Siva olarak ifade edilir.¹⁸⁸ Eski Mısır’da “Ameni”, Eski Amerika’da Azteklerde “Quetzalcoatl”, Hinduizm’de “Kalki”, Budizm’de “Maytreya”, Mecusilikte “Saoşyant” kurtarıcının isimleridir.¹⁸⁹

Peygamberliklerini ispatlama çabası sadece peygamberlerde bulunmamış, onlara inanan müntesipleri de bu çaba içerisinde bulunmuşlardır. Bu insanlar inanmış oldukları peygamberlerin ifade ve davranışlarını, haberlerini yorumlayarak veya kendilerinden önce gönderilmiş olan kitaplardaki bilgi ve haberlerden yola çıkarak bağlı oldukları peygamberlerin peygamberliklerini ispatlama gayreti içerisinde bulunmuş, kendi peygamberlerinin hak peygamber olduğuna dayanak aramışlardır. Hıristiyanların, Yahudilerin kutsal kitabında Hz. İsa(a.s) için, Müslümanların ise Hz. Muhammed(s.a.v.) için Kitab-ı Mukaddes’te bilgiler aramaları bunlara örnek gösterilebilir. Dolayısıyla her din mensubu kendi peygamberinin hak peygamber olduğunu ortaya koyabilmek için dini ve aklı bir takım delillerle ispatlamaya çalışmıştır.¹⁹⁰

Dinler tarihi araştırmaları neticesinde, ilkel kabile dinleri de dâhil olmak üzere eski Mısır, Çin, İran, Hinduizm, Budizm, Yahudilik ve Hıristiyanlık dinlerinde ilerde geleceği kabul edilen bir kurtarıcı (mehdi, Mesih) inancının olduğu mevcuttur. Kur’an’da vahye dayalı oldukları açıkça bildirilenler dışındaki dinlerdeki “kurtarıcı” inancıyla bu kurtarıcının Hz. Muhammed(s.a.v.) olduğunu güçlü bir şekilde hatırlatan bilgilerin nereden kaynaklandığı bilinmemektedir. Yine Kur’an’da “*eskilerin kitapları*”¹⁹¹ ifadesinden sadece Hıristiyanların ve Yahudilerin kutsal kitapları dışındaki

¹⁸⁶ Wach, Joachim “**Dinler Tarihi ve Din Felsefesinde Kurtarıcı ve Kurtuluş**” çev. Ali Coşkun, *Mesihî Beklerken: Mesihî ve Millenarist Hareketler*, ed. Ali Coşkun, İstanbul: Rağbet Yay., 2003, s. 147.

¹⁸⁷ Sarıncıoğlu, Ekrem, **Dinlerde Mehdi Tasavvurları**, Samsun: Sidre Yay., 1997, s. 111.

¹⁸⁸ Gündüz Şinasi, **Sâbiiler Son Gnostikler**, Ankara: Vadi Yay., 1995, s. 128.

¹⁸⁹ Sarıncıoğlu, s. 13-15; Batuk, s. 62

¹⁹⁰ Akın, Nimetullah, “Delâilü’n-Nübüvvenin İşlevselliği Üzerine”, **Usul Dergisi**, 2007, s. 49.

¹⁹¹ Şuarâ, 26/196.

kitapların kastedilip kastedilmediği belli değildir. Ancak en eski dönemlerden itibaren hemen bütün dinlerde bir kurtarıcı müjdesinin olduğu tarihî bir gerçektir.¹⁹²

Hicri I. asırdan sonra Müslümanlar, Yahudi ve Hıristiyanların yaşamış oldukları yerleri fethetmesi sonunda buralarda bulunan Ehl-i Kitap ile tartışmalar gerçekleşmiş, bunun neticesinde Hz. Muhammed(s.a.v.)'in vasıflarının neler olduğu konusu gündeme gelmiştir. Özellikle Ehl-i Kitaptan olup da Müslüman olan din adamlarının yazmış oldukları eserler, Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Peygamber'e işaret eden bilgilerin öğrenilmesinde öncülük etmiştir. Bu eserlerin bir kısmı te'villerle anlaşılması zor malumat içerirken, bir kısmı ise daha açık ve ikna edici mahiyette olmuştur.¹⁹³

Allah(cc), Kur'an'da her devirde insanlar için elçiler ve peygamberler gönderdiğini, onlara bir takım yasalar, yazılı yargılar ve kitaplar vahy ettiğini belirtmektedir. Bu bağlamda İbrahim(a.s)'ye sahifeler, Hz. Davut'a Mezamir Hz. Musa'ya sahifeler veya Tevrat, Hz. İsa'ya ise İncil verildiğini Kur'an'dan öğrenmekteyiz. Yine Kur'an'da “eskilerin kitapları”¹⁹⁴ ve “önceki kitaplar”¹⁹⁵ ifadeleri geçmektedir. Bu ifade Zerdüştiler, Brahmanlar vs. nezdindeki kitaplara bir kutsallık tanıma imkânı vermekle birlikte kesin olarak bu vasfı vermek mümkün görülmemektedir.¹⁹⁶

Kutsal kitaplarda geçen Hz. Muhammed(s.a.v.)'in geleceğinin bildirilmesi O'nun gerçek bir Peygamber olduğunun kanıtları arasında sayılmıştır.¹⁹⁷

3.2.1. Tevrattaki İşaretler

Ebû Hâtim er-Râzî, Hz. Peygamberden önce gönderilmiş olan kitaplarda O'nun geleceğinin müjdelendiğini belirtmekte ve bu müjdelerle ilgili deliller ortaya koymaktadır. Müellif ilk önce Tevrat'taki Allah'ın İsrailoğulları'na olan şu ifadesine yer vermektedir:

‘Ben onlar için kendi kardeşleri arasından, senin gibi bir nebi yaratacağım ve kelimemi onun ağzına koyacağım. Ve ben ona ne emredersem, onlara söyleyecektir. Ve onun,

¹⁹² Aydın, Mehmet, “Beşairu'n-Nübüvve” **DİA**, c. V, s. 549.

¹⁹³ Ahathî, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, s. 100.

¹⁹⁴ Şu'ara, 26/196.

¹⁹⁵ Ta'ha, 20/133.

¹⁹⁶ Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, s. 17.

¹⁹⁷ Ahathî, s. 91

*benim adımı anarak söyleyeceklerini dinlemeyenlerden hesap soracağım*¹⁹⁸. er-Râzî, Tevrat'ta geçen bu ifadede açıkça görüldüğü gibi gelecek olan peygamberin, İsrailoğullarının kendi içlerinden değil, onların kardeşleri arasından çıkacağını belirterek konuyla ilgili kendi görüşünü destekleyici açıklamalarda bulunur.¹⁹⁹ Ona göre buradaki '*kendi kardeşleri arasından*' ifadesi, sözü edilen millet ile ırk yönünden yakın bir ilişkisi bulunan bir millet içindir. Çünkü eğer gelecek olan nebi, İsrailoğullarından olsaydı '*Senin için aranızdan bir nebi yaratacağım*' ifadesi yeterli olurdu. Halbuki burada '*kardeşlerin arasından*' ifadesi kullanılmıştır. Bu ifadede '*kardeşlerinizden*' kelimesinden '*İsmailoğulları*' kastedildiği akla daha yakındır. İsmailoğulları, Hz. İbrahim (a.s.)'ın evlatları olduğu için, İsrailoğullarının kuzenleri sayılır. Bu nedenle İsmailoğulları, İsrailoğullarının kardeşleridirler. Çünkü, İsrail, Hz. İbrahim'in çocuklarından İshak'ın oğlu Yakup'un lakabıdır. Hz. Musa(a.s.)'dan sonra gelen Peygamberler içerisinde sadece Hz. Muhammed(s.a.v.) İsmail peygamberin soyundandır.²⁰⁰ Zaten Tevrat da İsrailoğullarından, "*İsmailoğullarının kardeşleri*" olarak bahseder.²⁰¹ Allah, İsrailoğullarına Hz. İshak soyu ile asırlar boyu manevî liderlik verdi. Birçok sapma ve Allah'a karşı kendi görevleri hakkında isyanlardan sonra onlara son bir şans, son İsrail peygamberi Hz. İsa'nın misyonu aracılığıyla verildi. Hz. İsa(a.s.) da reddedilince, artık Allah'ın ahdinin bir de İsmailî kolda yerine getirilmesinin zamanıydı. Peygamberliğin ve manevî liderliğin İbrahim soyunun İsmail koluna tebdili, asırları sona erdirdi. Allah'ın, yeryüzü kabilelerini, tevhidin babası ve bir ata olarak Yahudi, Hıristiyan ve Müslümanlarca kendisine hürmet edilen Hz. İbrahim(a.s.) aracılığıyla mübarek kılıcağı şeklindeki eski sözü de tamamlandı.²⁰²

Tevrat'taki yukarıdaki ifadenin devamında yer alan '*Senin gibi bir nebi yaratacağım*' ifadesinde, gelecek nebinin tıpkı Hz. Musa(a.s.) gibi olacağı bilgisi yer almaktadır. Buradaki benzerlikten maksat O'nun fiziksel benzerliği değil, Hz. Musa(a.s.) ve kendisinden sonra gelecek olan nebinin getirmiş oldukları mesajlardır. Hz. Musa(a.s.)'dan sonra İsrailoğulları içerisinde pek çok peygamber gelmiştir. Ve her birisi de Musevi şeriatının savunucuları olmuşlardır. Hz. Musa(a.s.) gibi müstakil ve

¹⁹⁸ İstisna-Tesniye 18/15,19.

¹⁹⁹ er-Râzî, s. 149.

²⁰⁰ er-Râzî, s. 149; Mevdudi, Ebû'l Âlâ, **Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı**, (çev. Ahmet Asrar) İstanbul:Pınar Yay., 2010 s. 91-92; Ali b. Rabben e-Taberî, **Kitabu'd-Dîn ve'd-Devle ve İspat-ı Nübüvve**, (çev. Fuat Aydın), İstanbul:Ensar Yay., 2012, s. 170; Maverdi,s. 172; Hindi, Rahmetullah b. Halilurrahman, **İzhâru'l-hak**, (nşr. Muhammed Ahmed Melkavî), Riyad: 1414/1994, s. 1118-1120.

²⁰¹ Tekvin, 16:12; 25:18

²⁰² Bedevî, Cemal, "*Kitab-ı Mukaddeste Hz. Muhammed (s.a.v.)*", (çev. Ahmet Tahir Dayhan), **D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı XI, İzmir: 1998, s. 236.

değişik şeriat getiren ise sadece Hz. Muhammed(s.a.v.)'dir.²⁰³ Hz. Musa(a.s.)'ın en büyük özelliği 'kanun koyucu' olmasıdır. Dolayısıyla kendisinden sonra gelecek olan Peygamberin de O'nun gibi bu özelliği taşıması gerekecekti. Hz. Musa'dan sonra yeni bir din ve ahlak nizamı getiren sadece Hz. Muhammed(s.a.v.) olmuştur.²⁰⁴

Tevrat'ta geçen "*Senin gibi bir nebi yaratacağım*" ifadesi ile kastedilen peygamberin Hz. İsa(a.s.) olmayıp, Hz. Muhammed(s.a.v.) olduğunu delillendirmek için bu üç peygamberin arasında bir karşılaştırma yapmak gerekirse ifadenin Hz. Muhammed(s.a.v.)'e delalet ettiği anlaşılmış olur. Şöyle ki:

*Hz. Musa(a.s.) ve Hz. Muhammed(s.a.v.)'in her ikisi de tabii bir şekilde bir anne ve babadan doğmuşlardır. Hz. İsa(a.s.) ise Bakire Meryem'den mucizevî olarak dünyaya gelmiştir.

*Hz. Musa(a.s.) ve Hz. Muhammed(s.a.v.)'in evlenip çocuk sahibi olmaları, tabii nedenlerle ölmeleri ve toprağa verilmeleri. Hz. İsa(a.s.)'nın evliliğine ve çocukları olduğuna dair bir kayıt yoktur.

* Hz. Musa(a.s.) ve Hz. Muhammed(s.a.v.) tabii nedenlerle öldüler ve toprağa verildiler. Hz. İsa(a.s.)'nın yeryüzündeki vazifesinin bitişi ise alışılmadık şekilde oldu; Hıristiyan ve İslam inancına göre yeryüzünden ayrılışı birbirinden farklıdır.

* Hz. Musa(a.s.) ve Hz. Muhammed(s.a.v.) alışılmış anlamda sadece birer peygamber ve manevî bir öğretmen değil aynı zamanda kendi inanç esaslarına dayalı bir "devlet" kurmanın misyona dahil olduğu birer "devlet başkanı" idiler. Böylesi bir fırsat Hz. İsa(a.s.)'ye verilmedi.

*Hz. Musa(a.s.) kendisinin öldürülme planını haber alınca Mısır'ı terk ederek Medyen'e gitti. Hz. Muhammed(s.a.v.)'in Medine'ye hicretinin gerekçelerinden birisi de kendisinin öldürülme planını haber almasıydı. Benzer hadiseler Hz. İsa(a.s.) hakkında bulunmamaktadır.

*Hz. Musa(a.s.) ve kendisini ve tabilerini yok etmek isteyen düşmanları ile "yakın takip" şeklinde karşılaştı. Hz. Muhammed(s.a.v.) de benzer nedenlerle düşmanlarıyla pek çok savaşta karşı karşıya gelip savaşmıştır. Böyle bir çatışma Hz. İsa(a.s.) hakkında rivayet edilmemiştir.

²⁰³ Mevdudi, s. 92.

²⁰⁴ Ahatlı, s. 101.

*Hz. Musa(a.s.) ve Hz. Muhammed(s.a.v.)'in düşmanlarına karşı zaferleri askeri ve manevi alanlarda iken Hz. İsa(a.s.)'nın düşmanlara karşı olan zaferi sadece manevî alanda olmuştur.

* Hz. Musa(a.s.) ve Hz. Muhammed(s.a.v.)'e vahyedilen inanç esasları her ikisi de hayatta iken yazıya geçirilmişken, Hz. İsa(a.s.)'a vahyedilen inanç esasları kendisi hayatta iken yazıya geçirilmemiştir.

* Hz. Musa(a.s.) ve Hz. Muhammed(s.a.v.)'e indirilen vahiy manevî ve ahlakî unsurlara ilaveten geniş hukuk kurallarını içerirken, Hz. İsa(a.s.)'nın öğrettiği esaslar ise bütünüyle manevî idi.

* Hz. Musa(a.s.) ve Hz. Muhammed(s.a.v.) hayatlarında iken kavimleri tarafında bir peygamber ve önder olarak kabul edilirken, Hz. İsa(a.s.), birkaç havarî müstesna kavmi (İsrailoğulları) tarafından reddedilmiştir.²⁰⁵

Yine Tevrat'ın bu pasajında yer alan '*kelamımı onun ağzına koyacağı*' ifadesi de Hz. Muhammed(s.a.v.)'in getirdiği Kur'an'a delalet etmektedir. Çünkü Kur'an başından sonuna kadar Allah'ın kelamıdır. Kur'an, kendisini 'Allah'ın kelamı' olarak nitelemektedir.²⁰⁶

er-Râzî, Hz. Muhammed(s.a.v.)'in Tevrat'ta müjdelendiğine dair şu ifadeyi de delil olarak sunmaktadır. '*Allah, Sina'dan geldi. Ve onlara Sair'den doğdu. Faran dağından parladi*',²⁰⁷ Müellif, bu ifadeye şu yorumu yapmaktadır. Allah'ın '*Sina'dan gelmesi*'nde, Musa (a.s.)'nın gelmesine bir işaret vardır. Çünkü Allah Hz. Musa'ya Levhalar'ı Sina Dağı'nda vermiştir.²⁰⁸ Kur'an-ı Kerimde Hz. Musa(a.s.) ile Allah'ın Tûr dağında konuştuğunu belirtilmektedir. "*O'na (Hz. Musa) Tur dağının sağ tarafından seslendik ve kendisi ile gizlice konuşmak için kendimize yaklaştırdık*" ve "*Hani Tur'u tepenize dikerek sizden söz almıştık. Size verdiğimiz Kitab'a sınıksız sarılın, ona kulak verin demiştik*".²⁰⁹ Allah'ın '*Sair'den doğması*' ise Hz. İsa(a.s.)'ın çıkışıdır. Çünkü Sair denilen yer, Hz. İsa'nın doğduğu Nasıra'da bir yerin ismidir. '*Faran Dağı'ndan parlaması*' ise Hz. Muhammed(s.a.v.)'in Mekke'den gelişine bir delalettir.²¹⁰ Çünkü

²⁰⁵ Bedevî, s. 250-251.

²⁰⁶ Bakara, 2/75.

²⁰⁷ Tesniye, 33/2.

²⁰⁸ er-Râzî, s. 149; Maverdi, s. 172.

²⁰⁹ Meryem, 19/52; Bakara, 2/ 93.

²¹⁰ er-Râzî, s. 149; bkz. Harman, Ömer Faruk, "Faran", **DiA**, 1995, c. XII, s. 166.

Faran, Mekke'nin eski adıdır.²¹¹ Tevrat'ta Hz. İsmail'in Faran Çölü'nde oturduğu ve orada ok atmayı öğrendiği belirtilmektedir.²¹² Hz. İsmail de Mekke'de yaşadığına göre Farân denilen yerin Mekke olmasını Tevrat da doğrulamış olmaktadır.²¹³

3.2.2. İncildeki İşaretler

Kur'an-ı Kerim'in Saff Suresi'nde Hz. İsa'nın ağzından şöyle bir ifade geçmektedir. *'Hani Meryem oğlu İsa, 'Ey İsrail oğulları! Şüphesiz ben, Allah'ın size, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek, Ahmed adında bir peygamberi müjdeleyici (olarak gönderdiği) peygamberiyim' demişti.*²¹⁴ Özellikle bu âyet, Müslüman din adamlarını, Hz. Muhammed(s.a.v)'in peygamberliğinin müjdelendiğinin mevcut İncillerde eğer varsa neresinde ve ne şekilde bulunduğu hususunun araştırılmasına sevk etmiştir.²¹⁵ Çünkü âyette çok açık bir şekilde görüldüğü üzere Rasulullah'ın adı Hz. İsa'ya bildirilmiş, Hz. İsa'nın ağzıyla dünyaya bir peygamberin geleceği müjdelenmiştir. Âyette Resulullah'ın ismi 'Ahmet' olarak geçmektedir. Allah'ın en çok methini yapan kişi ve en çok methedilen kişiler arasında en çok övülen kişi anlamına gelen 'Ahmet' kelimesi tarihi kaynaklarda Rasulullah(a.s.) için kullanılmış isimlerdendir. Sahabiler arasında da Resulullah'ın bu ismi çok iyi biliniyordu. Hassan b. Sabit bir şiirinde şu ifadeleri kullanmaktadır:

Allah ve Arş'in etrafında toplanan melekler,

Ve bütün varlıklar, bereketli Ahmet'i methettiler.²¹⁶

Hâtim er-Râzî, İncillerdeki ifadelerden yola çıkarak, Hz. Peygamber'in İnciller'de müjdelendiğini iddia ederken özellikle "Baraklit" ve "hakkın ruhu" ifadelerine yer veren şu ifadeleri delil olarak ortaya koymuştur:

'Ben gideceğim ve size kendi nefsinden konuşmayacak ve her şeyi öğretecek olan hakkın ruhu Baraklit gelecektir. Ben ona şahitlik ettiğim gibi o da bana şahitlik edecektir. O

²¹¹ Harman, s. 166, Maverdî, s. 172.

²¹² Tekvin XXI/20-21

²¹³er-Râzî, s. 149. Krş. Taberî, s. 171.

²¹⁴ Saff, 61/6.

²¹⁵ Ahath, s. 106.

²¹⁶ Mevdûdi, s. 451.

*benim ismimle gönderilecektir.*²¹⁷er-Râzî, burada kullanılan ‘ismimle gönderilecek’ ifadesinin anlamını gelecek olan kişinin ‘kendisi gibi bir şariat sahibi’ olmasıdır anlamında değerlendirmiştir. Çünkü, Hz. İsa’dan sonra Hz. Peygamberden başka şariat sahibi bir peygamber çıkmamıştır.²¹⁸ Hz. Muhammed(s.a.v.) de Hz. İsa’nın kendisinin peygamber olduğuna şahadet ettiği gibi, O da Hz. İsa(a.s.)’nın peygamberliğine şahadet etmiştir.²¹⁹ Kuran- Kerim’de birçok âyette Hz. İsa’nın Peygamber olduğu ifade edilmekle birlikte,²²⁰ Hz. İsa’nın da Hz. Muhammed(s.a.v)’i müjdelediği belirtilmektedir.²²¹

er-Râzî’nin de dikkat çekmiş olduğu “Baraklit” ve “Hakkın Ruhu” ile ilgili Yuhanna incilinden alınmış birkaç ifadeye yer vermeyi uygun görmekteyiz:

Ve ben Babam’a yalvarırsam O size ikinci yardımcı gönderecektir. Bu yardımcı ebediyen sizinle kalacaktır. Yani dünyanın elde edemeyeceği Hak Ruhu. Bunu dünya ne görür, ne bilir (ama siz onu bilirsiniz, çünkü o sizlerle yaşar, sizin içinizde bulunur)(14;16-17).

‘ben bu sözleri sizlerle beraberken size söyledim. Ama, pederim, Ruh’ul-kudus’ün adıma size göndereceği Yardımcı size her şeyi öğretecek ve size bütün söylediklerimi hatırlatacaktır’ (14;25-26) ,

‘Bundan sonra ben sizinle pek konuşmayacağım. Zira dünyanın önderi geliyor ve bende onun hiçbir şeyi yoktur (14;30)

‘Ama, Pederim tarafından size göndereceğim yardımcı yani Hakikat’ın Ruhu’ size gelince benim için şahitlik yapacaktır’ (15;26)

‘ama ben size doğruyu söylüyorum, benim gitmem sizin için faydalıdır. Zira ben gitmezsem o yardımcı size gelmeyecek. Ama gidersem onu size göndereceğim’(16;7)

‘Ben size bazı diğer şeyler de söylemek istiyorum, ama siz buna tahammül edemezsiniz. Ama o, yani, Hakikatin Ruhu size gelince size doğru yolu gösterecektir. Zira o kendi tarafından hiçbir şey söylemeyecektir, aksine duyduklarını anlatacaktır ve size geleceğin haberini verecektir. O size Celal’imi (öfkemi) gösterecektir. Çünkü o size

²¹⁷ Yuhanna, 14/15-16, 26.

²¹⁸er-Râzî, s. 149.

²¹⁹er-Râzî, s. 149

²²⁰ Bakara, 2/87, 253; Al-i İmran, 3/45-51; Maide, 5/47, 110; Meryem, 19/29-30; Hadid, 57/27.

²²¹ Saf, 61/6.

benden aldığı haberleri verecektir. Peder'in olduğu her şey benimdir. Onun için dedim ki, benden alacak ve verecektir.(16;12-15)

Yukarıdaki Yuhanna incilinden alınmış bölümleri dikkatle incelediğimizde;

- a- Hz. İsa(a.s.)'ın, kendisinden sonra bir peygamberin geleceğini haber verdiğini,
- b- İfadelerden gelecek olan şahsiyetin ruh değil, bir insan olduğunu,
- c- Gelecek olan peygamberin öğretilerinin, cihanşümul olup bütün insanlığı kapsayacak ve kıyamete kadar devam edecek özellikler olacağını,
- d- Doğru yolu göstereceğini,
- e- Gelecekte haber verdiğini,
- f- Hz. İsa(a.s.)'nın peygamberliğini tasdik ettiğini, anlarız.

İncillerden alınan bu ifadelerle dikkatle baktığımızda, asıl ibarelere ‘‘Ruhu’l-Kudus’’ ve ‘‘Hakikat’in Ruhu’’ gibi tabirler eklemek suretiyle ifadeler anlaşılabilir ve anlamsız hale getirilmeye çalışılmıştır. Buna rağmen ifadeler tahlil edildiğinde, gelecek olan kişinin bir insan olduğu, onun öğretileri ve mesajları cihanşümul olup herkesi kapsayacağı ve kıyamete kadar devam edeceği anlaşılmaktadır.²²²

Yine bu ifadelerdeki ‘‘söylemek’’ ve ‘‘duymak (işitmek)’’ gibi fiiller somut işleri belirtmektedir. Dolayısıyla bu işler ancak bu fiilleri uygulayacak organlara yani kulak ve dil gibi azalara sahip varlıklardan beklenebilir. Bu nitelikleri Kutsal Ruh’a nispet etmek doğru değildir. Zira Kutsal Ruh, vahiy ve ilham meleğidir. İlham için ise bu organlara ihtiyaç yoktur. Bu nedenle faraklet’i Kutsal Ruh olarak anlamak doğru değildir. Metindeki Ruhu’l-kudüs’’ ibaresi sonradan yapılmış bir ilavedir.²²³

İfadelerden gelecek olan şahsın özelliklerinden birisinin de Yardımcılık (Baraklit) olduğunu görüyoruz.

er-Râzî’nin de Yuhanna incilinde Hz. Muhammed’in peygamberliğinin delilleri arasında yer verdiği ifadede geçen ‘Baraklit’ kelimesinin etimolojik kökü hakkında değişik görüşler mevcuttur. Bu kelimenin hangi anlamda kullanıldığı tam manasıyla anlaşılırsa Hz. İsa(a.s.)’dan sonra gelecek olanın kim olduğu anlaşılır hale gelecektir. Hıristiyanlar, Yuhanna İncili’nin Elence asıl nüshasında geçen kelimenin ‘‘paracletus’’²²⁴ olduğunda ısrar etmektedirler. Fakat bu kelimenin anlamı hususunda

²²² Mevdudî, s. 95-96; Ahathî, s. 111-113.

²²³ Aydın, Mehmet, ‘‘Faraklit’’, **DİA**, İstanbul: 1995, c. XII, s. 165.

²²⁴ İslamî kaynaklarda *faraklit* şeklinde yer alan bu kelimenin aslı Grekçe’dir. Latince’ye paracletus olarak geçen kelime parakalo fiilinden gelmektedir ki ‘‘yanına çağırma’’ demektir. Kilise dilinde ise ‘‘teselli etmek’’ anlamında kullanılmaktadır. Parakletos da ‘‘yardıma çağırılan, müdafaa eden, şefaatçi’’, kilise dilinde ‘‘teselli veren’’ gibi anlamlar taşımaktadır. Hıristiyanlara göre Hz. İsa’nın geleceğini müjdelediği parakletos Rûhulkudüs’tür ve İsa

kendi aralarında ihtilaf vardır. Kelimenin Yunanca dilinde karşılığı: Bir yere çağırarak, yardıma çağırarak, ikaz ve tenbih etmek, teşvik etmek, yalvarmak, dua etmek vs.dir. Elence’de karşılığı ise: Teselli etmek, teskin etmek ve cesaret vermektir. Bu sözcüğün kullanıldığı İncil bölümlerinin hiçbir yerinde bu kelime bu anlamlara uygun düşmemektedir. Tercümelerde bu kelime ‘teskin eden’, ‘takbih eden’, ‘öğretmen’, ‘hoca’, ‘avukat’, ‘vekil’, ‘yardımcı’ şeklinde çevrilmiştir. Ayrıca Yunanca’da bu kelimenin bir benzeri olan ‘Periclytos’ kelimesi de bulunmaktadır. Ve bu kelimenin anlamı da ‘medh edilmiş’tir. Görülüyor ki Arapça’daki Muhammed kelimesi ile aynı anlama gelen bir kelime de Yunanca’da kullanılmaktadır. Buradan kitaplarında kendi kutsal kitaplarını tahrif eden Hristiyanların kendi inanç ve akidelerine ters düşmesinden dolayı bu kelimeyi de değiştirerek ‘paracletus’ olarak değiştirmiş olabileceği şüphesi doğmaktadır. Bu değişikliğin olup olmadığı ancak Yuhanna İncilinin asıl Yunanca nüshası bulunduğu ortaya çıkması mümkün olabilecektir.²²⁵

Aslında Yunanca’da Peygamber için hangi kelimenin kullanılması meseleyi tamamen çözmektedir. Çünkü Hz. İsa(a.s.)’nın ve yaşamış olduğu dönemdeki insanların konuşmuş oldukları dil ‘Arami’ dilinin bir lehçesi olan Süryanice idi. Hz. İsa(a.s.)’nın dünyaya gelişinden ikiyüz, ikiyüz elli yıl önce bu bölgede (Filistin bölgesinde) İbranice’nin kullanılmasına son verilmişti.²²⁶ Yuhanna incili Süryanice’den Yunancaya tercüme edilmiştir. O halde Süryanicede Peygamber kelimesinin karşılığı olan kelimenin ne olduğunu bilmek gerekir. Bu kelime İbn Hişam’ın *Siyer-i Nebi*’sinde vardır. İbn Hişam, Muhammed bin İshak’a atfen Yuhannes (Yuhanna) İncili’nin 15. Bölüm –âyet 23 ila 27 ve Bölüm -16 âyet; 1’in tümünü tercüme etmiştir. Bu tercümede Yunanca’da ‘paracletus’ kelimesi yerine Süryanice ‘Munhamanna’ kelimesi kullanılmıştır. Daha sonra İbn Hişam ya da İbn İshak bu kelimeyi, Süryanice’de Muhammed(medh edilmiş) ve Yunanca’da ‘pericletus’ anlamına gelmektedir’ ” şeklinde tarif etmiştir.²²⁷ İbn İshak 768, İbn Hişam ise 828 yılında vefat etmiştir. Her iki yazarın yaşadığı devirde Filistinli Hristiyanlar Süryanice konuşuyor ve yazıyorlardı. Ve iki yazarın da Hristiyan halk ve âlimlerle temas kurması mümkündür. Yine o dönemde çok sayıda Hristiyan, Müslüman topraklarında yaşıyorlardı. Bu nedenle Süryanice kelimelerin Yunanca’da hangi anlamlara geldiğini biliyorlardı. İbn İshak’ın naklettiği tercümede ‘Munhamanna’ geçmişse ve İbn İshak veya İbn Hişam bunun Arapça

Mesih’in kendilerinden ayrılması sebebiyle hüznlenen havarilere Rûhulkudüs bir teselli olmak üzere geldiği için kelime genellikle “teselli veren” olarak tercüme edilmiştir(Aydın, *Faraklit*, s. 165).

²²⁵ Mevdûdi, s. 96; Krş. Aydın, *Faraklit*, s. 165.

²²⁶ Mevdûdi, s. 94.

²²⁷ Mevdudî, s. 96; İbn Hişam, c. I, s. 233.

‘Muhammed’ kelimesi ya da Yunanca ‘Pericletus’ sözcüğüne eş anlamda kullanıldığını açıklamışsa, Hz. İsa(a.s)’nın Hz. Peygamber(s.a.v.)’in ismini vererek kendisinden sonra dünyaya geleceğini müjdelemiş olmasında hiçbir şüphe kalmamaktadır. Buradan da Yuhanna incilinde geçen kelimenin aslında ‘periclytos’ olduğu, ancak Hıristiyan din adamları tarafından daha sonra ‘paracletus’ olarak değiştirildiği anlaşılmaktadır.²²⁸

İslam alimleri bir taraftan “parakletos” şeklinde geçen kelimenin “Ahmed” anlamına gelen “perikleitos”un tahrif edilmiş biçimi olduğunu ileri sürerken diğer taraftan Yuhanna İncili’ndeki parakletos kelimesinin gerek Hz. İsa için kullanılmış olması gerekse İncil’de zikredilen nitelikleri sebebiyle Kutsal Ruh olamayacağını, kelimenin Hz. İsa gibi bir Allah elçisine delalet ettiğini ve bu elçinin de Hz. Muhammed(s.a.v.) olduğunu ortaya koymuşlardır.²²⁹

Bu delillerden başka İslamiyetin ilk yıllarında Müslümanlardan bir heyetin Habeşistan’a göç etmesi sonucu, Müslümanların sözcüsü Cafer b. Ebû Talib(ra)’ın, Habeş Kralı Necaşi’ye İslam Peygamberi ve getirdiği din hakkında verdiği bilgiler neticesinde, Necaşi’nin:“Merhaba size ve tarafından geldiğiniz şahsiyete. Ben O’nun Allah’ın Resûlu olduğuna şahadet ediyorum. İncil’de zikri geçen elbette odur ve geleceğine dair müjdeyi Meryem oğlu İsa bize vermişti”.²³⁰ ifadesi bizlere Hz. Peygamberin geleceğinin İncillerde müjdelendiğinin bilindiğini ve beklendiğini göstermektedir. Demek ki İncil’de, gelecek olan peygambere ait bazı işaretler vardı ve Necaşi de bu işaretlere dayanarak Hz. Muhammed(s.a.v.)’in İncil’de müjdelenen Peygamber olduğu neticesine varmıştır.²³¹

3.2.3. Zebûrdaki İşaretler

er-Râzî, Zebûr’da da “Çünkü yardım isteyen yoksulu, dayanağı olmayan düşkünü o kurtarır. Yoksula, düşküne acır. Düşkünlerin canını kurtarır”²³², “Durmada dua etsinler onun için, gün boyu onu övsünler”²³³ ve “Egemenlik sürsün denizden denize”²³⁴ ifadeleri ile Hz. Muhammed’in özelliklerinin anlatıldığını, bahsedilen bu özelliklerin

²²⁸ Mevdûdi, s. 96-97.

²²⁹ Maverdî, s. 181; Aydın, *Faraklit*, s. 166.

²³⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned* I, 461

²³¹ Mevdûdi, s. 454.

²³² Mezmurlar, 72/12-13.

²³³ Mezmurlar, 72/15.

²³⁴ Mezmurlar, 72/8.

Hız. Muhammed(s.a.v.)'de bulunduğunu, O'nun şeriatının değiştirilmeden kıyamete kadar devam edeceğini, O'ndan sonra peygamber gelmediğini ve gelmeyeceğini ifade etmektedir.²³⁵

3.2.4. Semavi Kitaplardaki Diğer İşaretler

Hâtim er-Râzî, Kitab-ı Mukaddes'te yukarıdaki delillerden başka Hız. Muhammed(s.a.v.)'in peygamberliğine işaret eden bilgilerin bulunduğunu belirtmektedir. Yeşaya'nın kitabında bulunan şu ifadenin bu bilgilerden olduğunu ifade eder: "Rab bana şöyle dedi: git ve gördüğünü haber vermesi için gözcüyü yerleştir. O beklenen kişiyi gördü. Biri eşeğe diğeri de deveye binmişti. Ben bu durumdayken binicilerden biri: "Babil düştü, düştü ve onun bütün tanrıları yerlerde parçalandı diyerek yaklaştı. İşte bunları ben, Rab'den, İsrail'in güçlü tanrısından işittim ve onu size getirdim".²³⁶er-Râzî buradaki ifadelerde geçen eşeğe binen kişinin Kudus'e eşekle giren Hız. İsa'ya, deveye binen kişinin de Medine'ye deve üstünde giren Hız. Muhammed(s.a.v.)'e işaret olduğunu ifade etmektedir. Yine Babil'in fethedilmesini ve orada bulunan putların parçalanmasını O'nun peygamberliğinin önceden bildirildiğine dair birer delil kabul etmiştir.²³⁷

Yine Yeşaya kitabında "Çöl ve kurak toprak sevinecek, bozkır çoşup çiğdem gibi çiçeklenip sevinçle çoşacak, çünkü Ahmed'le Lübnan'ın yüceliği ve sulu otların ve bahçelerin güzellikleri gibi bir şey onlara verilecek. İnsanlar Rabb'in yüceliğini, Tanrımızın görkemini görecek".²³⁸er-Râzî, buradaki çöl ve kurak topraklardan maksadın Hicaz bölgesi olduğunu, buradan çıkacak olan kişinin de Hız. Muhammed olduğuna işaret bulunduğunu, çünkü kendisinde övülen bütün güzel ahlakî vasıfların bulunduğunu belirtmektedir.²³⁹er-Râzî, Yeşaya'daki şu ifadenin de Hız. Peygambere işaret olduğunu ifade etmektedir: "Bize bir çocuk doğacak. Bize bir oğul verilecek. Onun omuzlarında Nübüvvet alameti (yönetim) olacak".²⁴⁰ Hız. Peygamber'den başka hiçbir peygamberin omuzlarında Nübüvvet işareti olmamıştır.²⁴¹

²³⁵er-Râzî, s. 149-150.

²³⁶ Yeşaya 21/6-10

²³⁷er-Râzî, s. 150; et-Taberî, s. 178.

²³⁸ Yeşaya 35/1,2.

²³⁹er-Râzî, s. 150.

²⁴⁰ Yeşaya, 9/6.

²⁴¹er-Râzî, s. 150.

er-Râzî *Habakkuk* kitabında da Hz. Peygamberin nübüvvetinin işaretleri olduğunu iddia ederek orada bulunan şu ifadeyi delil olarak ileri sürmüştür: “Tanrı Teman’dan, Kutsal Tanrı Paran Dağı’ndan geldi. Görkemi kapladı gökleri, O’na sunulan övgüler dünyayı doldurdu.”²⁴²

Daniel, görmüş olduğu rüyayı şöyle yorumlamıştır. “Gece görümlerimde insanoğluna benzer birinin göğün bulutlarıyla geldiğini gördüm. Eskiden beri var Olan’ın yanına doğru ilerledi. O’nun önüne getirildi. Ona egemenlik, yücelik ve krallık verildi. Bütün halklar, uluslar ve her dilden insan ona tapındı. Egemenliği hiç bitmeyecek sonsuz bir egemenlik, krallığı hiç yıkılmayacak bir krallık.”²⁴³ Yine Daniel, Kral’ın(Nebûkadnessar) gördüğü rüyayı şöyle yorumlamıştır. “Bu krallar döneminde Göklerin tanrısı hiç yıkılmayacak, başka halkın eline geçmeyecek bir krallık kuracak. Bu krallık önceki krallıkları ezip yok edecek, kendisiyle sonsuza dek sürecek.”²⁴⁴ Ve “Bir taş insan eli değmeden kesilip heykelin demirden, kilden ayaklarına çarparak onları paramparça etti. Demir, kil, tunç, gümüş, altın aynı anda parçalandı; yazın harman yerindeki saman çöpleri gibi oldular. Derken bir rüzgar çıktı, hiç iz bırakmadan hepsini alıp götürdü. Heykele çarpan taşsa büyük bir dağ oldu, bütün dünyayı doldurdu.”²⁴⁵ Yeremya bölümünde ise “Rab bana şöyle seslendi... (Seni) Uluslara peygamber atadım.... Bak, ulusların ve ülkelerin kökünden sökülmesi, yıkılıp yok olması, yerle bir edilmesi, kurulup dikilmesi için bugün sana yetki verdim.”²⁴⁶ Hoşea bölümünde ise, “Ben sana çölde, kurak topraklarda göz kulak oldum”²⁴⁷ ifadesi geçmektedir. Ebû Hâtim er-Razî’ye göre kurak topraklarda, çölde Nebî olarak gelen sadece Hz. Muhammed(s.a.v.)’dir.²⁴⁸ er-Râzî, eserinin devamında Mezmurlar, Yeşaya, Hoşea, Mika, Habakkuk, Sefanya, Zekeriyya, Yeremya, Hezekiel, Daniel ve Yeni Ahit kitaplarında Hz. Peygamber(s.a.v) ile ilgili müjdelerin olduğunu bildirir.²⁴⁹

Netice olarak Ebû Hâtim er-Râzî, İncil ve Tevrat’ta geçen yukarıdaki ifadelerin Hz. Muhammed(s.a.v.)’in nübüvvetinin müjdecisi olduklarını bildirir. Bu bilgiler bir, iki veya üç kişinin kendi aralarında anlaşarak nakletmiş olduğu bilgiler değildir. Hz.

²⁴² Habakkuk, 3/3.

²⁴³ Daniel, 7/13-14.

²⁴⁴ Daniel, 2/44.

²⁴⁵ Daniel,2/34-35.

²⁴⁶ Yeremya, 1/4-10.

²⁴⁷ Hoşea,13/5.

²⁴⁸ er-Râzî, s. 151.

²⁴⁹ er-Râzî, s. 150-151; krş. et-Taberi, s. 171-219.

Muhammed(s.a.v)'den uzun zaman önceleri, Peygamberlerin haber vermiş oldukları bilgilerdir. Bu bilgilerin mevcudiyetine rağmen heva ve arzuları Ehl-i Kitabı hezeyana ve körlüğe sevk etmiştir. Allah(cc), olacak işini yerine getirecektir ve de getirmiştir. Yani Allah(cc), onlar hakkında gerekeni yapmıştır. Onları hor ve zelil bırakmıştır.²⁵⁰

İslam dinine göre Peygamberlik, insanlık tarihi ile başlayıp Hz. Muhammed(s.a.v)ile sona eren bir müessesedir.²⁵¹ Nübüvvet silsilesinde peygamberler arasında mesaj ve uygulama bakımından benzerlikler ve birbirlerini tasdik söz konusudur.²⁵² Bu açıdan bakıldığında Hz. Muhammed(s.a.v)'in de kendisinden önceki ilahi mesajları tasdik ettiği gibi, kendisinin nübüvvetinin de önceki ilahi kitaplarda zikredildiği bildirilmiştir. Kur'an'da Ehl-i Kitab'ın, ümmî peygamberi yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları,²⁵³ ve onu kendi oğullarını bildikleri gibi tanıdıkları,²⁵⁴ bildirilmiştir. Meryem oğlu İsa'nın kendisini, kendinden önceki Tevrat'ı doğrulayıcı ve kendisinden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberin müjdeleyicisi olarak tanıtmıştır.²⁵⁵ Ebû'l-Muin en-Neseî, Kur'an'da Hz. Peygamber'in risaletinin açıkça bildirilmesini ve Hz. Peygamberin tebliğinde beşareti Ehl-i Kitaba karşı nübüvvetinin doğruluğu hususunda kullanmasını, onun beşaretinin o günkü Ehl-i Kitap tarafından bilindiğinin en açık delili olduğunu bildirir. Zira ona göre Hz. Peygamber'in onların ellerindeki kitaplarda olmadığını bildiği halde nübüvvetinin delili olarak beşarete atıfta bulunması mümkün değildir. Ayrıca böyle bir durum, muhatabın davete icabet etmesini engelleyen ve nefretini arttıran bir unsur olacaktır. Halbuki Ehl-i Kitap tarafından böyle bir beklentinin olmadığına dair bir yalanlama söz konusu olmamış, Abdullah b. Selam gibi Ehl-i Kitap olan bilginlerden bazı kimseler Hz. Peygamberin tebliğini kabul ederek Müslüman olmuşlardır.²⁵⁶

3.3. İslâm Kaynaklarında Hz. Muhammed'in Peygamberliğiyle İlgili Olaylar

Ebû Hâtim er-Râzî, Hz. Peygamber(s.a.v)'in peygamberliğinin delilleri olarak İslam kaynaklarında geçen hadiseleri de örnek göstermiştir. Müellif, bu hadiseleri genel olarak "delâil" ve "a'lâm" başlıkları altında değerlendirmiştir. Biz de bu bölümdeki

²⁵⁰er-Râzî, s. 151; en-Neseî, c. II, s. 65.

²⁵¹ Ahzab, 33/40.

²⁵² Al-i İmran, 3/81.

²⁵³ A'raf, 7/157.

²⁵⁴ Bakara, 2/146; En'am, 6/20.

²⁵⁵ Saff, 61/6.

²⁵⁶ Neseî, c. II, s. 65-66.

çalışmamızda müellifin Hz. Muhammed(s.a.v.)'in nübüvvetinin delilleri olarak ele aldığı hadiseleri şu şekilde sınıflandırmayı uygun bulduk:

3.3.1. Delâilu'n-nübüvve Kapsamındaki Olaylar

3.3.1.1. Hz. Muhammed'in Doğum Öncesi Ve Doğum Esnasındaki Olayların

Peygamberliğine İşaret Etmesi

a-er-Râzî'nin, bu bölümde Hz. Muhammed(s.a.v.)'in peygamberliğine delil olarak öne sürmüş olduğu ilk hadise, Hz. Peygamberin doğmuş olduğu gece yaşanan Kisra hadisesi ve Kâhin Satih'in yorumları olarak bilinen olaydır. er-Râzî olayı şöyle anlatır: Hz. Peygamber'in doğduğu gece Kisra'nın sarayının direkleri sallanır ve 14 burcu yıkılır. Kisra bu olaya çok önem verir ve olayı değerlendirmek için yardımcılarını ve kadılarını toplayarak istişare yapar. İran'ın başkadısı olan Mûbezân da o gece rüyasında kükremiş güçlü develerin Arap atlarını kovaladığını ve Dicle'yi geçerek Arap memleketlerinden girerek Acem(İran) memleketlerinde dağıldıklarını gördüğünü söyler. Daha sonra Farslıların memleketlerinden gelen bir haberde de bin(1000) yıldır sönmeyen ateşin aynı gece söndüğü haberi gelir. Bu olayın da aynı gece meydana gelmesi Kisra'yı iyice endişelendirmişti. Bunun üzerine Kisra, Kufe valisi Numan b. Münzir'e bu olayları yorumlaması için bilge bir adam göndermesini ister. Numan b. Münzir de onlara Abdülmesih b. Amr. b. Nufeyle el-İbadi'yi gönderir. Abdülmesih, onlara bu olayları Şam'da bulunan Satih isimindeki dayısının yorumlayabileceğini söyler. Abdülmesih zaman kaybetmeden hemen Şam'a gönderilir. Bu sırada Satih isimindeki kişi hayatının son dönemlerindedir. Abdülmesih çok zor durumda olan Satih'in biraz olsun kendisine gelmesi için ona bir şiirle şöyle seslenir: “Yemen'in yakışıklısı ve ulusu sağır mı veya kör mü oldu acaba?”. Bu sözü duyan Satih: Abdülmesih, mezardaki Satih'in yanına Sasanilerin sarayının sütunlarının yıkılmasını, Mubezan'ın rüyasını ve ateşin sönmelerini sormak için mi geldi” diye sorar. Abdülmesih ona ‘evet’ deyince, Satih: ‘İlahi vahyin okunması çoğaldığı, Semave vadisinin suyu taşıdığı, Save gölü battığı, baston sahibi gönderildiği zaman Şam, Satih için eski Şam olmayacak’ dedi. Abdülmesih, bu olay ne zaman gerçekleşek diye sorunca, Satih: “Sarayın şerefeleri adedince melik geldikten sonra” diye cevap verdi.²⁵⁷ Bu haberden sonra Abdülmesih, Kisra'nın yanına gelir ve

²⁵⁷er-Râzî, s. 152-153; Taberî,Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed B. Cerir,**Tarihü'l-umem ve'l-muluk**, Beyrut: darul-fikr, 1987/1407, c. II, s. 258-260; İbn Hacer el- Askalanî, **Fethu'l-bari**, (nşr. Abdülaziz b. Abdullah b. Bâz), Beyrut: Daru İhyait-Turesi'l-Arabî, ts. c. VI, s. 584.

Satih'in sözlerini ona nakleder. Kisra "ne zaman 14 (ondört) melik gelip geçecek de bu işler olacak, bu çok uzun zaman alır" der. Ancak 14 melik çok kısa bir zaman zarfında gelip geçti.²⁵⁸ Tespit edilen kaynaklarda bu on dört hükümdarın on tanesini sadece dört yıl, diğer dördü de Hz. Osman dönemine kadar hüküm sürebilmişlerdir.²⁵⁹ Rivayet edilen bu hadisenin en eski kaynağı Taberî (ö.310/922)'dir.²⁶⁰ Özellikle senedindeki ravilerle ilgili hadis tenkitçileri tarafından yapılan çalışmalarda ravilerle ilgili muhadram, meçhul, senetle ilgili ise mu'dal, ferd, mürsel, münker ve garip, hatta mevzû olduğu değerlendirmeleri yapılmıştır.²⁶¹

er-Râzî'nin eserine almış olduğu bu olay değerlendirildiğinde, Hz. Peygamber(s.a.v)döneminde putperestliğin yıkıldığı, vefatından kısa bir zaman diliminde İran hükümdarı Kisrâ'nın tamamen, Rûm imparatoru Kayser'in kısmen saltanatlarının ortadan kalkmış ve bu ülkelerin topraklarının çoğunun İslam devletlerinin hakimiyeti altına girdikleri görülmektedir.²⁶²

b-Yine şu hadise de er-Râzî'nin Hz. Peygamberin nübüvvetinin delilleri arasında zikredilmiştir: Asfan denilen yerde bir kâhin vardı. Hişam b. Abdimenaf ve Umeyye b. Abdüşems bu kâhine giderek kendi aralarında kimin daha şerefli olduğu hakkında hüküm vermesini istediler. Kâhin, Hişam b. Abdimenaf'ın daha şerefli olduğunu, çünkü onun bir oğlunun olacağını, bu çocuğun insanlar tarafından şehirlerde ve kırsal bölgelerde övüleceğini, onun desteklenmiş ve temiz bir nebi olacağını, Allah'ın onun dinine yardım edeceğini, onun getirmiş olacağı dinin tüm zamanlardaki diğer dinlerden üstün olacağını haber vermiştir.²⁶³

c-Hâtim er-Râzî'nin zikretmiş olduğu delillerden bir tanesi de Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmüttalip'in Hz. Peygamberin doğduğu gece Kureyşlilerin yaptığı gibi Hz. Peygamberi alıp Kabe'deki Hubel ismindeki puta götürmesi hadisesidir. Hz. Peygamber, Hubel'in yanına getirildiğinde bu puttan yüz çevirmiş, bunun üzerine Abdülmüttalip bu olaydan çekinmiş ve putun karnından –veya Kabe'nin duvarlarından da olduğu söylenir- şöyle bir ses işitmiştir: "Artık bu putlar ne işe yarar ki! İşte

²⁵⁸er-Râzî, s. 152,153.

²⁵⁹ Taberî, **Tarihü'l-umem ve'l-muluk**, c. II, s.168; Zehebî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, **Tarihu'l-İslam ve vefayetu'l-meşahiri ve'l a'lam(es-Siratü'n-nebeviyye) cildi**(nşr. Abdüsselam Tedmurî), Beyrut: 1409/1989 s. 35-38; İbn Kesir, **es-Sira**, c. I, s. 109; es-Suyûtî, c. I, 92-93; Kastalanî, **el-Mevâhib**,(Şerhu'l-Allame ez-zerragi ale-mevahibi diniyye lil kastallani, zadu'l- mead li ibnil kayyim, III. Baskı, Beyrut: daru'l-ma'rife, 1973/1393, c. I, s. 121-122.

²⁶⁰ Ahatlı, s. 122.

²⁶¹ Ahatlı, s. 123-125.

²⁶² Ahatlı, s. 126.

²⁶³er-Râzî, s. 153

Arapların ve diğer milletlerin önderi, nimetlerin sahibinin Rasulü! Şirki ve putları ortadan kaldıracak. Sonra karanlıklar aydınlık olacak”.

d-er-Râzî benzer bir olayı Abbas b. Mirdas ismindeki kişinin yaşadığını ifade eder. Hadise şöyle gelişir: Süleymoğullarının Dımar isminde bir putları vardı. Abbas b. Mirdas bazı gecelerde bu putun karnından şöyle sesler işittiğini söylemiştir:

Süleym kabilesine de ki, dostunuz helak oldu ve mescid halkı yaşadı.

Peygamber Muhammed’e kitap indirilmeden evvel Dımar’a tapılırken, o şimdi helak oldu.

Hendek savaşından dönerken Niame denilen bir yerde Abbas b. Mirdas’ın yoluna bir adam çıkar. Bu kişi Abbas’a şöyle seslenir: Cinlere ve onun şerlilerine müjde ver! Dikkat edin! Gök, bekçilerini tutmuştur, savaş sona ermişti ve Anka vadisinde kulağı kesik deve sahibi üzerine Salı gecesi ve Pazartesi günü inen nur için canları yutmuştur. Abbas b. Mirdas bu olay üzerine Dımar adı verilen putun yanına gitti ve onu yaktı. Sonra Hz. Peygamber(s.a.v)’e giderek O’na iman etmiş ve şöyle bir şiir irad etmiştir:

Senin hayatınla and içerim. Ben Dımar’ı alemlerin Rabbi’ne ortak koştuğum gün cahildim.

Kulu olduğum Allah’a iman ettim. Kendini helaka götüren kimsenin yolundan ayrıldım.²⁶⁴

Hâtim er-Râzî yukarıda saymış olduğu olayları Hz. Peygamberin nübüvvetinin ispatı hususunda “*delâil*” kapsamında değerlendirmiştir.

3.3.2. A’lamu’n-nübüvve Kapsamındaki Olaylar

er-Râzî’nin Hz. Muhammed’in peygamberliğinin ispatı hususunda a’lâmu’n-nübüvve kapsamında değerlendirdiği olayları şu başlıklar altında gösterebiliriz:

3.3.2.1. Bazı Hayvanların Hz. Muhammed’in Nübüvvetini Haber Vermesi

a-Kurt ile konuşan adam lakaplı Uhban b. Evs el-Eslemi adındaki bir kişinin koyunları vardı. Bu kişi bir kurdun bir ceylanı yakalayıp onu avladığını görünce kurdun üzerine yürüdü. Bunun üzerine kurt, oradan kaçtı az ileride kuyruğunun üzerine oturarak Uhban’a: “Sana ne oluyor da hiçbir hakkın olmadığı halde Allah’ın bana vermiş olduğu

²⁶⁴er- Râzî, s. 153-154.

rızkını alıyor musun?” dedi. Uhban kurdun kendisiyle konuşmasına hayret etti. Sonra kurt ona: Sana bundan daha ilginç olan bir şey söyleyeyim. Bu hurmalıklar arasından Allah’ın Rasulü geldi. O, insanlara bundan önce olan ve gelecekte olacak olan şeyler hakkında haber veriyor, insanları putlardan sakındırarak Rahman’a ibadete çağırıyor.” dedi. Bu hadiseyi yaşayan Uhban, daha sonra Hz. Peygamber(s.a.v)’e gitti ve ona iman etti. er-Râzî, kendi yaşamış olduğu döneme kadar bu aileden olan kimselere “Kurt ile konuşanların oğulları” adı verildiğini belirtmiştir.²⁶⁵

b-Yine Velid b. Muğire el-Mahzumî isminde bir kişinin devesinin Peygamber Efendimiz(s.a.v)doğduğu gece şöyle seslendiği rivayet edilmiştir: “İşte bu doğan Ahmed’tir. Kim ona tabi olursa kurtuluşa erecektir. Kim de ondan yüz çevirirse hüsrana uğrayacaktır”. Bu sözleri duyan devenin sahibi Kureyşlilere devesinin sihre uğradığını haber verdi. Kureyşliler devenin yanına geldiklerinde deve hala aynı sözleri tekrar ediyordu.²⁶⁶

c-er-Râzî’nin Hz. Peygamber(s.a.v)’in nübüvvetinin delilleri arasında zikretmiş olduğu hadiselerden birisi de Hişam b. Said ismindeki kişinin Şam’a giderken yolda bir ceylanı yakalaması hadisesidir. Hişam, Hz. Peygamber(s.a.v)’in doğduğu gün bir ceylan yakalamıştı. Ceylan, Hişam’ın elinde iken: “Bütün peygamberlerin efendisi olan Abdullah’ın oğlu Ahmed doğdu” diye konuşunca Hişam korktu ve elinden ceylan kaçtı. Hişam, Şam’a varınca bir saraya uğradı ve başından geçen bu hadiseyi oradakilere anlattı. Daha sonra bu kişiler rahiplere gittiler ve durumu onlara haber verdiler. Onlar: Biz bu gece odalarımızdan aydınlatan bir nur gördük. Daha sonra bunun düşeceğini sandık. Ve yine bu gece Kiliselerin kandillerinin ters-yüz olduklarını gördük” dediler ve bu geceyi akıllarında tuttular. İşte bu olayların meydana geldiği gece Hz. Muhammed(s.a.v)’in doğduğu geceydi.²⁶⁷

d-Yine devenin biri Peygamber Efendimiz(s.a.v)’e gelerek bazı sahabelerden şikayetçi olduğunu haber verdi. Hz. Peygamber(s.a.v)sahabelerini topladı. Onlara devenin kimlerden şikayetçi olduğunu haber verdi.²⁶⁸

e- er-Râzî, benzer bir hadisenin yaşandığını şöyle belirtmektedir. Gaffaroğullarının boğazlamak istediği bir buzağı şöyle bağıırıyordu: “Ey Gaffaroğullar! İman et kurtul.

²⁶⁵er- Râzî, s. 154; et-Taberî, *Kitabu’ d-Dîn ve’ d-Devle ve İspat-ı Nübüvve*, s. 117;Maverdi, s. 158-159.

²⁶⁶er- Râzî, s. 154.

²⁶⁷er- Râzî, s. 155.

²⁶⁸er- Râzî, s. 155; *Maverdi*, s. 161-162.

Allah'tan başka ilah yoktur!'. Gaffaroğullar, Peygamber Efendimiz(s.a.v)'in peygamberliği döneminde ona iman etmişlerdir.²⁶⁹

f-Mekke'de kasabın birisinin kesmiş olduğu deve konuşmaya başlamıştı. Bunun üzerine kasap, Mekkelilere bu sıra dışı durumu haber verince, insanlar devenin yanına geldiklerinde deve: "Ahmed doğdu! Benim kesildiğim gibi artık Kureyş de kesilmiştir." diye sesleniyordu. Mekkeliler oradan ayrıldıklarında Abdülmüttalip'in, yeni doğan Muhammed'i omzuna alıp Hubel'e götürdüğünü gördüler.²⁷⁰

g-Yine Hz. Peygamber, süt annesi Halime'ye verildiğinde, Halime'nin daha önce zayıflığından ve cıızlığından yürüyecek hali olmayan bineği grubun en önüne geçmişti. Bu durum kendisine sorulduğunda: "Bu gerçekten çok büyük bir durumdur. Çünkü o (bineğim), gelmiş-geçmişlerin efendisini taşıyor" diyerek cevap vermiştir.²⁷¹

h-Yavrusunu kaybeden bir kuş, kanatlarını çırparak Hz. Peygamber(s.a.v)'in yanına geldi. Allah Rasulü(s.a.v)orada bulunanlara: "Bu kuş, yavrusunun kaybolduğunu iddia ediyor. Onu (kuşun yavrusunu) arayın" dedi. Arama sonucunda yavru bir adamın yanında bulundu ve yavruyu salıverdiler.²⁷²

3.3.2.2. Peygamberliği Dönemindeki Olayların Hz. Muhammed'in

Peygamberliğine Delil Olması

Hâtim er-Râzî, bu bölümde Hz. Peygamber(s.a.v)'in yaşamış olduğu birtakım olayları haber vererek, bunların O'nun peygamberliğine delil olduğunu, bu delillerin de A'lam kapsamına dahil olduğunu ifade eder.

a-Müellifin bu bölümde bildirmiş olduğu olaylardan birisinde Hz. Peygamber(s.a.v), Mekke'den Medine'ye hicreti esnasında bir mağaraya sığınmıştı. Kureyş'in ileri gelenleri, Hz. Peygamberi bulana yüz(100) deve ödül verileceğini bildirmişti. Süraka b. Ca'şem el-Medlucî,de bu ödülü almak için Hz. Peygamber'in izini sürmeye başladı. Ve O'na, yetişti. Hz. Peygambe (s.a.v), onu görünce: "Allah'ım! Onu benden uzak tut" diye dua etti. Bu dua üzerine Süraka'nın atının ayakları kuma battı. Süraka, Hz. Peygamber(s.a.v)'e: "Ey Muhammed! Allah'a dua et de bu durumdan kurtulayım. Allah'a yemin ederim ki benden sana istemediğin bir şey dokunmayacak" dedi. Bu söz

²⁶⁹er- Râzî, s. 155.

²⁷⁰er- Râzî, s. 155.

²⁷¹er- Râzî, s. 155.

²⁷²er-Râzî, s. 155: krş. Taberî, *Kitabu'd-Dîn ve 'd-Devle ve İspat-ı Nübüvve*, s. 116.

üzerine Allah Rasulü (s.a.v) şöyle dua etti: “Allah’ım! Eğer doğru söylüyorsa onu kurtar.” Bu dua üzerine Süraka’nın atının ayağı bulunduğu yerden kurtuldu. Ve Süraka söz verdiği gibi Mekke’ye geri döndü. Ve başından geçenleri insanlara anlattı. Ebû Cehil, Süraka’nın Müslüman olmasından korktu ve onu halkın gözünde küçük düşürücü ifadeler kullandı. Bunun üzerine Süraka, Ebû Cehil’e şu ifadeleri kullandı:

Ey Ebûl Hakem! Lat’a yemin olsun ki, sen atımın ayakları yere battığı zamanki halini görmüş olsaydın,

*Muhammed’in delilli ve hüccetli bir Peygamber olduğunu anlar ve bunda şüphe etmezdin. Artık ona kim dayanabilir ki!*²⁷³

b-Hâtim er-Râzî’nin Hz. Muhammed(s.a.v)’in nübüvvetinin delilleri arasında bu bölümde saymış olduğu bir diğer hadise de şudur: Rukâne b. Abdüyezid b. Hişam b. Abdülmüttalip b. Abdümenaf²⁷⁴ adında Kureyş’in gücü ve kuvveti ile tanıdığı bir adam vardı. Bu adamla Hz. Peygamber(s.a.v), Mekke’nin dışında bir vadide karşılaştı. Ona: “Sen Arapların en güçlü ve kuvvetli adamı olarak bilinen kişi değil misin?” diye sordu. Rukâne de ona: “evet” diye karşılık verdi. Hz. Peygamber ona: “Seninle güreşir ve seni yenersen bana iman edip getirdiğim şeyin hak olduğuna iman eder misin?” dedi. Rukâne: “Evet” dedi. Bunun üzerine güreşe tutuştular ve adam güreşte bir varlık gösteremedi. Hz. Peygamber(s.a.v) onu yendi. Üç defa peşpeşe güreştiler, hepsinde de Allah’ın Rasulü(s.a.v) yendi. Rukâne : “Bu nasıl olur! Ben Kureyş’in en kuvvetli adamıyım, sen beni nasıl yenersin!” diye şaşkınlığını dile getirdi. Hz. Peygamber(s.a.v) ona: “Şayet bana tabi olursan sana bundan daha ilginç olanını gösteririm” dedi. Adam bunun ne olduğunu sorunca, Hz. Peygamber(s.a.v): “Şu ağacı yanıma çağırayım da gelsin” dedi. Adam: “Hadi yap bakalım!” deyince Allah Rasulü(s.a.v) ağacı çağırıldı. Ağaç yeri yararak önlerine kadar geldi. Sonra Hz. Peygamber(s.a.v) ağaca: “Yerine dön” deyince ağaç yerine gitti. Rukâne, Mekke’ye dönünce: “Ey Kureyş halkı! Muhammed, yerde bulunan herşeye sihir yaptı. Yeryüzünde ondan daha büyük sihirbaz yoktur” dedi. Ve başından geçen olayları anlattı. Bu olay Kureyşliler arasında anlatılarak yayıldı.²⁷⁵ Rukâne, bir rivayete göre Mekke’nin fethine yakın bir zamanda Müslüman olmuştur.²⁷⁶

²⁷³er-Râzî, s. 156.

²⁷⁵er-Râzî, s. 157; krş. İbn İshak, s. 256-257; İbn Hişam, c. I, s. 390; İbn Kesir, **el-Bidaye ve’n-Nihaye**, Daru’l-fikril arabi,1932/1451, c. III, s. 103; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, c. I, s. 103-104.

²⁷⁶ İbn Abdi’l-Berr, **el-İstiab**, tah. Ali Muhammed Becavi, Beyrut: daru Ceyl, 1993/1413, c. II, s. 507.

c-Hz. Muhammed(s.a.v)'in nübüvvetine başka bir delil de Mekke'den çıkacağı zaman Mekkeliler Hz. Peygamber(s.a.v)'i öldürmek için Darun-Nedve denilen evde toplanıp karar almaları hadisesidir. Hz. Muhammed(s.a.v)'i öldürmek için her kabileden bir genç toplanacak ve O'nu birlikte öldüreceklerdi. Bu sayede Hz. Peygamber(s.a.v)'in kabilesi olan Haşimoğulları da bütün Kureyş'e karşı kan bedeli istemeye güç yetiremeyecekti. Bu plan gereği Hz. Peygamber(s.a.v)'in evinin kapısında beklemeye başladılar. Allah Rasulü ise, evinin kapısında bekleyen bu kişilerin başlarına toprak atarak aralarından geçti, ama onlar Hz. Peygamber(s.a.v)'i göremediler. Buna benzer bir hadise de Bedir günü gerçekleşmişti. O gün Hz. Peygamber(s.a.v), eline aldığı küçük çakıl taşlarını düşmana doğru atmış ve şöyle dua etmiştir: “Yüzleri kararsın. Allah onları hezimete uğratsın”. Bu çakıl taşları veya üzerindeki tozlar müşriklerin gözlerine isabet etmiş, gözlerindeki bu tozlarla meşgul olan müşriklere karşı Müslümanlar galip gelmişlerdir. Allah bu olayla ilgili: “Attığın zaman sen atmadın. Fakat Allah attı”²⁷⁷ âyetini indirmiştir.²⁷⁸

3.3.2.3. Hz. Muhammed'in Hayattayken Haber Verdiği Gaybî Haberlerin

Peygamberliğine Delil Olması

a-Hâtim er-Râzî, bu tür olayların Hz. Peygamber(s.a.v)'in hayatında çokça vuku bulunduğunu ifade etmiştir. Habeşistan kralı Necaşi'nin öldüğü gün Resulullah(s.a.v), kendilerine haber gelmeden önce ashabına onun ölüm haberini vermiş ve Baki mezarlığında cenaze namazını kıldırmıştır. Daha sonradan gelen haberler Hz. Peygamberin vermiş olduğu bilginin doğru olduğunu teyit etmiştir.²⁷⁹

b-Başka bir hadisede, İran Kisra'sı, Yemen valisi Bazan'a bir haber göndererek, Hicaz'da ortaya çıkan adamı(Hz. Muhammed) kendisine getirmesi için iki adam göndermesini söyledi. Bu emir üzerine Yemen Valisi Bazan da iki cesur adamını Hz. Peygambere gönderdi. Bu iki adam Hz. Peygambere gelince onlara: “Allah bana Kisra'yı, oğlu Şireveyh'in hançerlediğini ve şu ay ve şu gecede öldürdüğünü bildirdi” dedi. Bu iki elçi Bazan'ın yanına geri geldiklerinde başlarından geçenleri ona bildirdiler. Bazan da, bir süre bekleyeceklerini, şayet Muhammed'in söylediği şeylerin doğru çıkması halinde onun peygamber olacağına inanacaklarını, doğru çıkmaz ise de

²⁷⁷ Enfal, 8/17.

²⁷⁸ er-Râzî, s. 157: bkn. İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Çağrı Yay., (çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner), 1405/1985. c. VII, s. 3265-3266.

²⁷⁹ er-Râzî, s. 157-158; et-Taberî, *Kitabu'd-Dîn ve'd-Devle ve İspat-ı Nübüvve*, s. 123.

O'nun hakkında kararlarını o zaman vereceklerini söyledi. Çok kısa bir zaman sonra Şireveyh'in babasını öldürdüğü haberi onlara ulaştı ve milleti ile birlikte Bazan Müslüman oldular.²⁸⁰

c-Benzer bir olay da Allah Resulü'nün Halid b. Velid'i Dumetu'l-Cendel'in Hristiyan olan meliki Ukeydir'e göndermesi hadisesidir. Hz. Peygamber(s.a.v), Halid'e: "Git onu(Ukeyderi) sığır avlarken bulacaksın ve Allah seni muzaffer kılacaktır" dedi. Halid kendisine verilen emir gereği, Ukeydir'in sarayına yaklaştığında Ukeydir, ailesi ile sarayında idi. Bir inek gelerek sarayının kapısını boynuzlamaya başladı. Ukeydir de birkaç adamıyla birlikte bu ineği avlamak üzere sarayından dışarı çıktı. Halid de Ukeyder'i yakaladı ve esir aldı, Hassan isimdeki kardeşini ise teslim olmadığı için öldürdü.²⁸¹

d-Resulullah(s.a.v), Sûred b. Abdullah el-Ezdî'yi Yemen'deki kabilelerle cihad etmesi için göndermişti. O da Cüreş denilen yere vardı ve orayı kuşattı. Cüreş o günlerde çok sağlam bir şehirdi. Sûred b. Abdullah kuşatmayı kaldırarak Cüreş'in Şekr dağına kadar geri çekildi. Bu sırada Cüreşli iki adam Resulullah'a gelmişti. İkinci ile akşam arası bu iki adama Hz. Peygamber(s.a.v): "Şekr, Allah'ın beldelerinden hangisidir, hangisindedir?" diye sordu. Onlar da memleketlerinin adının Şekr değil de Keşr adı verilen bir dağ olduğunu söylediler. Peygamberimiz de onlara o yerin Keşr değil de Şekr olduğunu, ve "Şu anda Cüreş halkı Şekr'in yanında Allah'ın develeri (gibi) boğazlanmaktadır!" buyurdu. Yanlarında bulunan Ebû Bekir bu iki adama Resulullah'ın, kendi kavimlerinin öldürüldüğünü haber verdiğini, Allah Resulü'nden kavimleri üzerindeki bu felaketin kalkması için dua etmesini istemelerini söyledi. Bu iki adam da Hz. Peygamberden kavimleri için dua istediler. Allah Resulü de onların üzerlerinde bulunan felaketten kurtulması için dua etti. Bu iki kişi kavimlerine döndüklerinde, kavimlerinin başına gelen bu hadisenin Hz. Peygamberin söylediği gün ve saatte olduğunu öğrendiler.²⁸² Cüreş halkı, savaşız teslim oldular. Resulullah onları teslim şartlarına göre yerlerinde bıraktı. Ve Ebû Süfyan b. Harb'ı da Cüreş'e vali tayin etti.²⁸³

e-Abbas b. Abdülmüttalip, Bedir savaşında müşriklerle birlikte Bedir'e gelirken beraberinde askerler için kullanmak üzere 800 dirhem altın getirmişti. Abbas, savaş

²⁸⁰er-Râzî, s. 158.

²⁸¹er-Râzî, s. 158; İbn Sa'd, **Tabakatü'l-Kübra**, Beyrut: Daru Sadr, 1985/1405, c. II, s. 165; el-Belâzurî, s. 87-90; et-Taberî, *Kitabu'd-Dîn ve'd-Devle ve İspat-ı Nübüvve*, s. 123.

²⁸²er-Râzî, s. 158

²⁸³ Belâzurî, s. 84.

sonrasında esir edilmiş, bu para elinden alınmış ve ganimet malları arasına katılmıştı.²⁸⁴ Hz. Peygamber(s.a.v) ona: “*Ey Abbas, sen kendin, kardeşinin oğlu Akil b. Ebû Talib ve Nevfel b. Haris ve ortağın Utbe b. Amr b. Cahdem için kurtuluş fidyesi öde. Çünkü mal mülk sahibi birisin.*” İbn Abbas ona : ‘*Ya Resulullah! Benim malım yok ki*’ dedi. Allah resulü ona: ‘*Eğer bana bu seferde bir zarar gelirse, şu Ummü Fazl’ın, şu Abdullah’ın, şu Kusem’in, şu da Ubeydullah’ındır diyerek Ummü Fazl’a verdiği mal nerede?’*. dedi ve kime ne kadar mal vereceğini de söyledi. Bunun üzerine İbn Abbas: “*Kabe’nin Rabbi’ne yemin olsun ki bunu ben ve Ummü Fazl’dan başka kimse bilmiyordu. Artık ben senin Allah’ın Resulü olduğuna inanıyorum.*” dedi. Kendisinin, kardeşinin iki oğlunun ve ortağının fidyesini verdi.²⁸⁵

f-Hz. Peygamber’in bir gün devesi kaybolmuştu. Ammare b. Hazm, Resulullah’a, yanında çalışmakta olan Zeyd b. Lusayd isimli bir münafığın: “Kendisinin peygamber olduğunu söyleyen ve size göklerden haberler veren Muhammed kaybolan devesinin yerini bile bilmiyor” dediğini söyledi. Hz. Muhammed: “Ben ancak Allah’ın bana bildirdiği kadarını bilirim. Devenin yerini bana haber verdi. O şu vadide şu yerededir. İpi bir ağaç dalına takılıdır” diyerek, devesinin bulunduğu yeri söyledi. Orada bulunanlar Hz. Peygamberin tarif etmiş oldukları yere gidince deveyi orada buldular.²⁸⁶

3.3.2.4. Hz. Muhammed’in Haber Verdiği Gaybî Haberlerin Vefatından Sonra Gerçekleşip Peygamberliğine Delil Olması

Hâtim er-Râzî, Hz. Peygamberin haber vermiş olduğu bazı hadiselerin kendisi vefat ettikten sonra meydana gelmesini peygamberliğinin delilleri arasında sayarak bu hadiselerle şu olayları örnek vermiştir:

a-Rasulullah(s.a.v), Huzâfe b. Kays es-Sehmi’yi Kisra’yı İslam’a davet için göndermişti. Kisra, kendisine gelen mektubu: “Benim emrim altında bulunan birisi bana nasıl mektup yazıyor” diye hakaret ederek yırttı. Ve Huzâfe’ye (hakaret için) bir avuç toprak verilmesini emretti. Bu olayı öğrenen Hz. Peygamber(s.a.v): “*(Allahum!) O’nun mülkünü parçala ve memleketini benim memleketime kat*” diye dua etti. İlerleyen zamanda da durum Hz. Peygamberin duasına uygun gerçekleşti. Hz. Peygamber Dihye b. Halife el-Kelbi’yi de Kayser’e gönderdi. Kayser mektubu alınca dizinin üstüne koydu

²⁸⁴ İbn Sa’d, c. IV, s. 13-15; B. Said Nursi, *Mektubat*, İstanbul: Envar Neşriyat, 1986, s. 109.

²⁸⁵ er-Râzî, s. 159.

²⁸⁶ er-Râzî, s. 159; Krş. et-Taberî, *Kitabu’d-Dîn ve’ d-Devle ve İspat-ı Nübüvve*, s. 123.

ve saygısını bildirdi. Bunun üzerine Allah Resulü(s.a.v) onun için “(Allahım!) *Onun mülkünü sabit (devamlı) kıl*” diye dua etti ve sonraki zamanlarda da durum Hz. Peygamberin duasına uygun şekilde gelişti.²⁸⁷

b-er-Râzî, Allah Resulü, Uşeyr Gazvesi’nde Ammar ile birlikte uyurken Hz. Ali’ye üzerine toprak sürülmesinden dolayı Ebû Türab lakabını takmıştı. Her ikisini de uyandırarak Hz. Ali(ra)’ın başındaki ve yüzündeki toprakları sildi. Hz. Ali(ra)’ye, kendisinin güvenilmezler, dinden çıkanlar ve fasıklar ile savaşacağını söyledi. Daha sonra bu üç grup ile Hz. Ali savaş yaptı. Ve yine ona “Sana insanların en kötüsünü haber vereyim mi?” dedi. Hz. Ali de “Evet Ya Rasulallah!” deyince, İnsanların en kötüsü şu iki kişidir: Birincisi Hz. Salih(a.s.)’ın devesini boğazlayan Uheymir isimdeki kişi, diğeri ise senin şurana vurup- bunu söylerken elini Hz. Ali’nin başının üstüne koymuştu- kanını şuraya akıtan kişidir. Dedi ve sakalını tuttu. Hz. Ali bir zaman sonra hastalanıp bu hastalığı artınca ailesi onun bu hastalığından endişe etti. Bunun üzerine Hz Ali onlara bu hastalıktan kendisinin korkmadığını, çünkü Hz. Peygamberin kendisine onu bu ümmetin eşkıyasının öldüreceğini ifade etmiştir.²⁸⁸

c-er-Râzî, Rasulallah(s.a.v)’in Hz. Ammar’ın isyancılar(dinden çıkanlar) tarafından öldürüleceğini²⁸⁹ bildirmesini de bu tür deliller arasında saymıştır. Ammar bir hendek kazma işinde toprakları yükleniyordu. Peygamber Efendimizi görünce “Ey Allah’ın Rasulü! Bu taşıdığım şey beni öldürecek. Artık güç yetiremiyorum” dedi. Allah rasulü de Ammar’ın başındaki toprağı ve elini temizledikten sonra ona: “Vah İbn Sümeyye’ye! Seni bunlar (taşıdıkların) değil, dinden çıkanlar öldürecek” dedi. Hz. Ammar, Hz. Ali(ra)’nin yanında Sıffin savaşında şehit edildi. er-Râzî bu olayın devamında şunu söylüyor. Amr isimdeki bir kişiye bazı insanlar “Sen bunu bize Hz. Peygamber’in Ammar’a haber verdiğini anlatmadın mı” dediler. Amr da onlara “Seni dinden çıkanlar öldürecek” sözüyle Muaviye’yi işaret ettiğini bildirmiş ve şunu söylemiştir: “Ben insanlara Sıffin savaşı olmadan ve olacağını da bilmeden bunu anlatmışım”²⁹⁰

d-Tebük Seferi’nde Ebû Zer ordudan geri kalmıştı. O’nun için Hz. Peygamber “Allah Ebû Zer’e merhamet etsin. O, yalnız yaşadı, yalnız ölür ve yalnız defnedilir” dedi. Ebû Zer, Rebeze’de vefat etmişti ve yanında ise sadece eşi ve kölesi vardı. Onu ölünce yolun kenarına koydular. Bir müddet sonra aralarında İbn Mesud’un bulunmuş olduğu bir

²⁸⁷er-Râzî, s. 159; et-Taberî, *Kitabu’-d-Dîn ve’-d-Devle ve İspat-ı Nübüvve*, s. 132.

²⁸⁸er-Râzî, s. 160.

²⁸⁹ İbn Hacer El-Askalanî, **Muhtasar Fethu’l-Bari: Sahih-i Buhari Şerhi**, Haz. Ebû Suhayb ed-Davvi Ahmed el-Adevi, İstanbul: Polen Yay., 2007, c. II, s. 70.

²⁹⁰er-Râzî, s. 160.

ticaret kervanı oradan geçerken durumu gördüler ve Ebû Zer'i defnettiler. İbn Mesud: "O, yalnız yürüdü, yalnız ölür ve yalnız defnedilir sözüyle Hz. Muhammed(s.a.v)'in doğru söylediği ortaya çıktı" demiştir.²⁹¹

e-Rasulullah(s.a.v)'ın kızı Fatıma'ya: "*Bana ailemden ilk sen kavuşacaksın*" demesi ve gerçekten de O'nun ailesinden ilk ölen kişinin Hz. Fatıma(r.anh) olmasını Hâtim er-Râzî Hz. Peygamber(s.a.v)'in nübüvvetinin delilleri olarak saymaktadır.²⁹²

3.3.2.5. Az Miktardaki Yiyeceğin Çok Kişiye Yetmesi

a-Hz. Peygambere, "(Önce) en yakın akrabamı *uyar*"²⁹³âyeti nazil olunca Hz. Ali'ye "*Git bir kap yemek koy içine de bir koyun ayağı at. Bir kap da süt doldur*" dedi. Hz. Ali hadisenin devamını şöyle anlatır: Bana söyleneni yaptım, Abdülmüttalip oğullarını topladı. O gün onlar yaklaşık 40 kişi kadardı. Onları Hz. Peygamber(s.a.v) yemeğe davet etti. Tabaklarına bir parça et koydu. Allah Rasulü (s.a.v) onlara: "Allah'ın adıyla alın" dedi. Onlar da açlıkları kalmayıncaya kadar yediler. Sonra Allah Rasulü bana: "Topluluğu içir" dedi. Ben de onlara birer kase verdim, susuzlukları geçinceye kadar içtiler. Allah Rasulü onlara bir konuşma yapmak üzere hazırlanırken Ebû Leheb: "Muhammed bize sihir yaptı!" dedi ve Resulullah onlara konuşma yapamadan topluluk ayrıldı. Allah Rasulü(s.a.v) bana: "Ey Ali! Yarın bize aynı yemeği tekrar yap. (Ebû Leheb) sözde beni geçti ve topluluk dağıldı" dedi. Ben de önceki gün gibi yaptım. İnsanlar yine toplandılar, doyuncaya kadar yemek yiyip, içtiler. Bu sefer Allah Rasulü kendisine Allah(c.c.)'ın önce en yakın akrabalarını uyarmasını emrettiğini söyledi.²⁹⁴

b-Hendek günü Cabir b. Abdullah el-Cağfi, fazla semiz olmayan bir koyun kesmiş, eşine de arpadan bir ekmek pişirmesini istemişti. Yemek pişince Hz. Peygamberi yemeğe davet etmek isteyince, Hz. Peygamber orada bulunanlara da çağırarak bu daveti kabul etmişti. Ancak ev sahibi Cabir b. Abdullah, yemeğin az olmasında dolayı Hz. Peygamberin diğer insanları da -ki o insanlar da yaklaşık 3000 kişiydiler- davet etmesini hayretle karşılamıştı. Fakat o günkü yemek orada bulunan herkese yetmişti.²⁹⁵

c-Yine Hendek günü Abdullah İbn Revaha'nın yeğeni ona hurma getiriyordu. Allah Resulü bu kızdan bir avuç hurma aldı, almış olduğu bu hurmaları bir serginin üzerine

²⁹¹er-Râzî, s. 160

²⁹²er-Râzî, s. 161.

²⁹³Şuara, 26/214.

²⁹⁴er-Râzî, s. 161.

²⁹⁵er-Râzî, s. 162; *Maverdi*, s. 111-113.

serdi. Ve üzerini bir bez ile örttü. Daha sonra orada bulunanlara çağırmasını emretmişti ki orada 3000 kadar insan vardı. Bu insanlardan bir grup bu hurmalardan alıp geri dönüyor, diğerleri geliyordu. Buna rağmen sonunda geriye de hurma kalmıştı.²⁹⁶

er-Râzî, Hz. Peygamber ile ilgili yaşanan bu hadiselerin diğer peygamberlerin de hayatlarında var olduğunu göstermek amacıyla İncil'deki şu hadiseyi örnek olarak gösterir. Hz. İsa(a.s.), vaftizci Yuhanna'nın öldürülmesini işitince şehirlilerden bir topluluk ile bir çöle ulaştı. Burada yanında bulunanlar için dua etti ve hastalarını iyileştirdi. Çölde yiyecek olarak sadece 5(beş) ekmek-çörek, ve iki balık olduğu kendisine haber verilince Hz. İsa(a.s.), bu yiyecekleri onlardan kendisine getirmelerini istedi. Orada bulunanların da kendisinin arkasında hazır bulunmalarını istedi. Ekmek ve iki balığı alarak dua etti, ekmeği böldü, balığı da parçaladı. Orada bulunanlar bu ekmek ve balığı yiyerek doydukları gibi bu yiyeceklerden kalanlardan kadınlar ve çocuklar haricinde beşbin kişi daha yediler.²⁹⁷

3.3.2.6. Az Miktardaki İçeceğin Çok Kişiye Yetmesi

a-Hudeybiye gazvesinde Seniyyete'l-murar isimli bir yerde sahabe Hz. Peygambere sularını olmadığını söylemeleri üzerine Hz. Peygamber ok kılıfından bir ok çıkarıp Bera b. Azib'e verdi ve bunu bir kuyuya saplamasını söyledi. Oku kuyunun dibine saplayınca bu susuz kuyudan sular fışkırmaya başladı. Ve insanlar bu kuyunun başına koştular. Kuyuya inip kovaları dolduran Naciye b. Cündeb:

“Yemenli kadın, benim kovaları doldurduğumu ve adımın da Naciye olduğunu öğrenmiştir.

Ben oku düşmanların göğüslerine hızla sapladığım gibi saplayıp su sızma yerini genişletmişimdir.”

diyerek şiir okuduğu rivayet edilir.²⁹⁸

b-Tebük seferinde Müslümanlar susuzluktan helak olacakken, Hz. Peygamber bir su kabı istemiş, elini bu su kabına batırıp çıkardığında parmaklarında pınarlar gibi su akmış, bu sudan askerler ve hayvanlar su ihtiyacını gidermişlerdir.²⁹⁹

²⁹⁶er-Râzî, s. 161-162; İbn Hişam, c. II, s. 218.

²⁹⁷er-Râzî, s. 162.

²⁹⁸er-Râzî, s. 162; İbn Sa'd, c. II, s. 96; İbn Hisam, c. II, s. 310-311; Taberî, *Tarihü'l-umem ve'l-muluk*, c. III, s. 73; Maverdi, s. 115.

²⁹⁹er-Râzî, s. 163.

c-Yine Tebük seferi dönüşünde İslam ordusu Muşakkak vadisi denilen bir yere ulaşmışlardı. Burada çok az su olduğu için Hz. Peygamber: “Benden önce kim oraya (suyun yanına) varırsa su içmesin” dedi. Fakat suyun başına vardıklarında suyun olmadığını gördüler. Bunu üzerine Hz. Peygamber: “Benden önce kim suya ulaştı” dedi. Sahabe de suya ulaşan kişilerin isimlerini söylemesi üzerine Hz. Peygamber bu kişilere beddua etti. Onlara: “Ben sizi bundan men etmedim mi?” diye kızdı. Sonra elini çok az su damlayan yere sürdü ve eliyle orayı meshetti. Oradan öyle bir su aktı ki bu suyun sesini oradakiler işittiler. İnsanlar buradan sularını içtiler ve ihtiyaçlarını giderdiler. Hz. Peygamber: “İnsanlar bu vadiden suyun nasıl aktığını işitecekler ve buranın ön ve arka tarafları verimli olacaktır” buyurdular. Gerçekten de bu olaydan sonra orası Hz. Peygamber’in dediği gibi orası yeşil bir vadi oldu.³⁰⁰

d-er-Râzî, benzer hadiselerin geçmiş Peygamberlerin hayatlarında da yaşandığını ifade ederken Hz. Musa(a.s.)’ın Sina Çölü’nde asasını Allah’ın emri ile yere vurup su çıkarmasını ve insanların su ihtiyaçlarını gidermesini³⁰¹ örnek göstermiştir.³⁰²

3.3.2.7. Hz. Muhammed’in Dualarının Kabul Edilmesinin Peygamberliğine Delil

Olması

er-Râzî, Hz. Muhammed(s.a.v)’in nübüvvetinin delilleri arasında Allah(cc)’ın O(s.a.v)’nun dualarını kabul etmesini de göstermiştir. Müellifimiz bu tür hadiselerle şu örnekleri vermiştir:

a-Hz. Peygamber(s.a.v)’e yapmış oldukları işkence ve kendisini yalanlamaları üzerine Mudar kabilesi için yapmış olduğu “*Allahum! Mudar'a olan baskını şiddetlendir, Allahum! Onlara Yusuf'un kıtlık seneleri gibi kıtlık seneleri ver*” bedduası Allah(cc) tarafından kabul edilmiş, bunun üzerine Mudar kabilesini yaşamış olduğu yerden yağmur kesilmiş, orada kıtlık başlamış, ağaçlar ve bitkiler kurumuş, develer ve diğer hayvanlar telef olmuşlar, hurma ağaçlarının kabukları ve kayışları yiyecek duruma gelmişlerdir.³⁰³

b-Amir b. Tufeyl ve Erbed b. Kays için Rasulullah(s.a.v)’in yapmış olduğu dua da Hatim er-Razî’nin bu konuda vermiş olduğu örneklerdendir. Bu iki kişi Hz.

³⁰⁰er-Râzî, s. 163.

³⁰¹ Bakara, 2/60.

³⁰²er-Râzî, s. 163.

³⁰³er-Râzî, s. 163.

Peygamber(s.a.v)'in yanına bağılı oldukları Amiroğulları için bir elçi olarak geldiler. Ve Rasulullah(s.a.v)'tan Müslüman olmaları halinde kendilerine nelerin verileceğini veya Müslüman olmak için bazı şartlar ileri sürdüler. Fakat bu istekleri veya şartları Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından kabul edilmedi. Bunun üzerine Amir b. Tufeyl,Hz. Peygamber(s.a.v)'i, bulunduğu şehri yayalarla ve atlılarla dolduracağını söyleyerek tehdit etmesi üzerine Allah Resulü(s.a.v) bu ikisi için şu sözlerle beddua etti: “*Allahım! Amir’i yok etmeye beni kağı kıl ve Amiroğullarına hidayet ver*” dedi. Allah bir müddet sonra Amir b. Tufeyl’e Tağun hastalığı verdi. Ve Selüloğulları’ndan bir kadının evinde bir devenin böğürmesi gibi böğürerek öldü. Erbed b. Kays ise Allah’ın ona gönderdiği bir yıldırım çarpması sonucu yanarak ölmüştür.³⁰⁴

c- Allah Resulü(s.a.v) Mekke’nin fethi için çıkmış oldukları seferde içlerinde Muhalleme b. Cessâme’nin de bulunduğu bir grubu İdam denilen bir yere göndermişti. Yolda Amir b. Ezbad el-Eşca’i bu grubun yanına gelerek selam verdi. Ancak Muhalleme, aralarında bulunan bir sorundan dolayı Eşca’ı öldürdü, devesine ve eşyalarına el koydu. Bu grup geri dönüp yaşananları anlatınca Allah Resulü(s.a.v): “*Allahım! Muhalleme b. Cessâme’ye mağfiret etme*” diye beddua etti. Kısa bir süre sonra Muhalleme ölünce onu kabre koymak istediler ancak toprak Muhalleme’i kabul etmeyerek dışarı attı. Bu olay üç kez tekrarlandı. Sonra mezarının üstüne taş yığmak durumunda kaldılar. Hz. Peygamber(s.a.v) bu olay üzerine: “*Toprak bu kişiden daha kötü olanları içine aldı. Ancak bu olayla Allah size nasihat etmek istedi*” buyurmuştur.³⁰⁵

d-Yine Allah Resulü’nün Hz. Peygambere eziyet etmeleri ve Kur’an’ı alaya almaları nedeniyle Kureyş’ten Leheb b. Ebi Leheb, Esved b. Abdi Yağus, Velid b. Muğire, Esved b. Abdülmüttalip, As b. Vail es-Sehmi, Haris b. Tulatıla gibi bir takım insanlara beddua etmiş ve bu beddualar gerçekleşmiştir. Allah Resulü bu kişilerden Leheb b. Ebi Leheb için “*Allah’ım! Ona bir köpek musallat et*” diye beddua etmiş, bu kişiyi bir aslan yemişti. Velid b. Muğire’nin ise ayağında bir yara çıkmıştı. Hz. Peygamber bedduasında onun ayağının işaret etti. Bu yara onu öldürdü. Esved b. Abdi Yağus’un karnına işaret ederek ona beddua etti. O da karnından su-yağ boşalarak öldü. Esved b. Muttalip’in yüzüne bir metal parça isabet etmişti. Allah Resulü onun için “*Allahım! Onu kör et ve çocuklarını kaybettir*” diye beddua etti. Allah da onu böyle yaptı. Allah Resulü bedduasında As b. Vail es-Sehmî’nin ayağını işaret etti. Onun da ayağının altına bir diken battı ve bu yüzden öldü. Haris b. Tulatâle’ye de beddua etti. O da kusarak

³⁰⁴er-Râzî, s. 163-164; İbni Hişâm, c. II, s. 567-569.

³⁰⁵er-Râzî, s. 164.

ölmüştür.³⁰⁶ Allah Teâlâ bu hadiseyi şu âyetleriyle ifade etmektedir. “*Şüphesiz biz, Allah ile beraber başka ilah edinen alaycılara karşı sana yeteriz. İlerde bilecekler.....*”³⁰⁷

3.3.2.8. Kur’an-I Kerim’de Hz. Muhammed’in Dili İle Haber Verilen

Olayların Gerçekleşmesi

er-Râzî, Allah(cc)’ın Hz. Peygamber(s.a.v)’in lisanıyla(Kur’an ile) haber vermiş olduğu hadiselerin daha sonra gerçekleşmesini Hz. Muhammed(s.a.v)’in nübüvvetinin delilleri arasında zikretmiştir. Râzî,’nin bu bölümde vermiş olduğu örnekleri iki başlık halinde değerlendirebiliriz.

3.3.2.8.1. Hz. Muhammed’in Kur’an İle Haber Verdiği Olayların O(Sav) Hayattayken Gerçekleşmesi

aa-Er-Râzî, Kur’an’ın önceden haber verip, Hz. Peygamber(s.a.v) hayatta iken gerçekleşen olaylara örnek olarak Mekke’nin fethi ve Hudeybiye Antlaşması’nı verir. Allah(cc), Hz. Peygambere ve Müslümanlara Mekke’ye güven içerisinde, başları tıraş edilmiş, saçları kısaltılmış, hac veya umre yapmak üzere korkusuzca gireceklerini müjdelemiştir: “*Andolsun, Allah, Peygamberinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse, siz güven içinde başlarınızı kazıtmış veya saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz. Allah, sizin bilmediğinizi bildi ve size bundan başka yakın bir fetih daha verdi.*”³⁰⁸. Allah, Hudeybiye antlaşmasını Müslümanlara kolay kılmış, ardından da Mekke’nin fethini gerçekleştirerek sözünü yerine getirmiştir. Hz. Peygamber, Mekke’ye girince Kabe’nin kapısının anahtarını alıp içerisinde bulunan putları kırmış ve şöyle demiştir: “*Tek olan, vaadini yerine getiren, kuluna yardım eden, düşmanları hezimete uğratan Allah’a hamdolsun!*”³⁰⁹. Ayrıca Kasas Suresi’nde Mekke’nin fethedileceği şu âyet ile müjdelenmiştir: “*Kur’an’ı sana farz kılan Allah, şüphesiz seni dönülecek bir yere döndürecektir.*”³¹⁰

³⁰⁶er-Râzî, s. 164-165; krş. İbn Kesir, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, c. IX, s. 4416; Mehmed Vehbi, **Büyük Kur’an Tefsiri**, Üçdal Neşriyat, c. VII, s. 2777.

³⁰⁷ Hicr, 15/95-97.

³⁰⁸ Fetih, 48/27.

³⁰⁹er-Râzî, s. 165-166.

³¹⁰ Kasas, 28/85.

er-Râzî, bu âyetteki istisnanın(*Allah dilerse*) bulunmasını mülhidlerin iddia ettiği gibi haber verilen olaylarda bir şüphenin olması anlamına gelmediğini, istisnanın sadece insanları terbiye etmek için kullanıldığını ifade etmiştir.³¹¹ Çünkü Müşrikler bir gün Hz. Peygamber'den Kehf Kıssasını anlatmasını istediler. Hz. Peygamber de onlara istisna kullanmadan “Yarın anlatacağım” dedi. Bunun üzerine 40 gün vahiy kesildi ve müşrikler “sahibi, Muhammed’i unuttu ve yalnız bıraktı” dediler. Bunun üzerine Cebrail(a.s.), Hz. Peygamber’in yardımına geldi ve “*Rabbin seni terk etmedi, sana darılmadı da*”³¹² âyeti indi. Daha sonra Kehf sûresi inerek, burada ashab-ı kehf’in haberleri anlatıldı. Bu hikâyenin sonunda da “*Hiçbir şey hakkında sakın "yarın şunu yapacağım" deme!*”³¹³ âyeti ile Allah, bir iş yapılacağı zaman istisna kullanmanın gerektiğini öğretmiş oldu. er-Râzî, Kehf Sûresi’nin Hicretten önce Mekke’de, Fetih Sûresi’nin ise Hicretten sonra Medine’de nazil olduğunu, dolayısıyla bu âyette Mekke’nin fethiyle ilgili bir şüphenin olamayacağını ifade etmiştir.³¹⁴

er-Râzî bu deliller arasında Nûr Suresi’ndeki şu âyeti de delil göstermektedir: “*Allah, içinizden iman edip de salih amel işleyenlere, kendilerinden önce geçenleri egemen kıldığı gibi onları da yeryüzünde egemen kılacağına, onlar için hoşnut ve razı olduğu dinlerini iyice yerleştireceğine, yaşadıkları korkularının ardından kendilerini mutlaka emniyete kavuşturacağına dair vaadde bulunmuştur. Onlar bana kulluk eder ve bana hiçbir şeyi ortak koşmazlar.*”³¹⁵ Allah(cc), yeryüzünde Hz. Peygamber(s.a.v)’i ve Müslümanları yaşamlarında egemen kılmış, düşmanlarını ve şirk ehlini helak ederek ortadan kaldırmış, onların kendi yurtlarında yaşamalarına imkân sağlamıştır. Müslümanlar bu sayede Allah’a kulluklarını yapmışlar, İslam dininin kurallarını buralarda uygulamışlar.³¹⁶ Hiç kimse bunu inkâr etmenin yoluna gidememiştir. Çünkü Allah Teâlâ, Müslümanları yeryüzüne halife tayin etmiş ve onların dinlerinin yeryüzündeki konumunu sağlamlaştırmış ve onlardaki korkuyu, güven ve emniyete tebdil etmiştir.³¹⁷

ab-Müellif er-Râzî, Allah(cc)’ın Bedir Savaşı’nda Müslümanlara, Kureyşlilere karşı yardım etmesini de bu tür delillere örnek göstermiştir. Allah Teâlâ, Bedir savaşından

³¹¹er-Râzî, s. 165; krş. Seyyid Kutup, c. XIII, s. 466-467.

³¹² Duha, 93/3.

³¹³ Kehf, 18/23.

³¹⁴er-Râzî, s. 165-167.

³¹⁵ Nur, 24/ 55.

³¹⁶er-Râzî, s. 166.

³¹⁷et-Taberî, *Kitabu’d-Dîn ve’d-Devle ve İspat-ı Nübüvve*, s. 126.

önce “*O topluluk yakında (Bedir’de) bozguna uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır*”³¹⁸âyetini indirince Ebû Cehil “Biz onlardan(Müslümanlardan) sayıca daha fazlayız, silahımız onlardan daha fazla ve onlardan daha güçlüyüz” demişti. Gerçekten de Kureyşliler, sayıca ve silahlı olarak bin(1000) kişiden daha fazla ve kuvvet itibariyle daha güçlü idiler. Müslümanlar ise 313 kişiydiler ve sadece Miktad b. Esved ve Zübeyr b. Avvam’ın atları vardı. Bu atlara da sırayla biniyorlardı. Müslümanlar, Kureyş’in kervanına karşı bir zafer kazanmak ve kervandaki malları istiyorlardı. Kureyşliler bütün gücüyle Müslümanların karşısına çıkınca Allah Teâlâ “*Nice az topluluklar Allah’ın izniyle sayıca fazla olan topluluklara galip gelmiştir*”³¹⁹âyetini indirmiştir. Allah Resulü, Ashabına “*Allah bana yardım edeceğini ve iki husustan birisi ile müjdelemiştir: Ya kervanlar ya da Kureyş’e karşı zafer.Kervan gelince Cebrail size yardıma geldi ve bana Kureyşlilerden kimlerin öleceğini ve ölecek oldukları yerlerini bildirdi.*” Allah Resulü, kimlerin ve nerede öldürüleceklerini yer olarak ashabına gösterdi. Allah Teâlâ, Müslümanlara zaferi nasip etti ve öldürülecek kişi ve öldürüldükleri yer hususunda hata olmadı.³²⁰ Hz. Ömer(ra): *Onların hiçbirisi de, Nebiyy-i Ekrem’in elini koyduğu yerlerin ne ilerisinde, ne de gerisinde vurulup düşmediler*” demiştir.³²¹

Sonra Allah Teâlâ, şu âyeti nazil etti: “*Böylece Allah’ın sözüünün ve vaadinin gerçekliği ortaya çıkmış oldu. O topluluk yakında (Bedir’de) bozguna uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır*”³²². Böylece Kureyşliler arkalarına dönüp kaçmışlar, süvarileri ve cesur askerleri öldürülmüş, başkanları ve ileri gelenleri esir alınmıştı. Allah Teala, böylece onlardan “*O topluluk yakında (Bedir’de) bozguna uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır*”³²³ifadesi ile yapmış oldukları zulümlerinin öcünü almış oldu. Bu savaşta Müslümanların bir kısmı savaş yapmaksızın Kureyş’in kervanında bulunan mallarını almak istemiş, büyük bir çoğunluğu ise Allah’ın kendileri hakkındaki takdirini kabul etmişlerdir. Bu durumu Allah Teâlâ şöyle bildirmektedir: “*Andolsun, Allah, izniyle, onları (müşrikleri) kırıp geçirdiğiniz sırada size olan vadini gerçekleştirdi. Nihayet sevdiğiniz şeyi (zaferi) size gösterdikten sonra, za’f gösterdiniz. (Peygamber’in verdiği) emir konusunda tartıştınız ve emre karşı geldiniz. İçinizden dünyayı isteyenler*

³¹⁸ Kamer, 54/45.

³¹⁹ Bakara, 2/249.

³²⁰er-Râzî, s. 167.

³²¹ Nesaî, Cenaiz, 117.

³²² Enfal, 8/ 7.

³²³ Duhan, 44/16.

de vardı, ahireti isteyenler de. Sonra sizi denemek için onlardan yüzünüzü çevirdi. (Kaçıp hezimete uğradınız. Buna rağmen) sizi bağısladı. Allah mü'minlere karşı çok lütuflüdür.”³²⁴ “Allah’a ve Peygamberine düşman olanlar var ya, işte onlar en aşağılık en aşağı kimselerin arasındadırlar. O topluluk yakında (Bedir’de) bozguna uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır.”³²⁵. âyeti, Bedir savaşından önce inen şu âyetten de önce inmiştir: “O topluluk yakında bozulacak ve onlar arkalarına dönüp kaçacaklardır”³²⁶. Âyette “bozulacak” kelimesindeki geçen “sin” harfi gelecek zamanı belirtmek için kullanılır. Bedir savaşında ve Rumlar’ın galip geleceği haberlerinde olduğu gibi Allah’ın önceden haber verdiği olaylar daha sonraları aynen vuku bulmuştur. Kur’an’ın haber vermiş olduğu bu olayların meydana gelmediğini iddia eden veya bu olayların gerçekleşmesinde herhangi bir şüphe bulunmamaktadır.³²⁷

ac-Hz. Peygamber’in nübüvvetinin delillerinden birisi de Kur’an’da geçen İsrâ olayı, Burak, Miraç ve İsrâ hadisesinin vuku bulduğu gece yeryüzü ve gökyüzünün hakimiyetini, yüceliklerini O’na göstermesidir.³²⁸ Bu olayla ilgili olarak Allah Teala şöyle buyurmuştur: “Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed’i) bir gece Mescid-i Haram’dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa’ya götüren Allah’ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz o, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.”³²⁹ Hz. Peygamber İsrâ hadisesini Araplara haber verince onlar daha önce böyle bir olay işitmediklerini söyleyerek, Hz. Peygamber’den Mescid-i Aksa’nın özelliklerini anlatmasını istediler.³³⁰ İsrâ ve miraç hadisesini inkâr edenler arasında daha önce Kudus’e gitmiş, oraları tanıyan kişiler de vardı. Onlar da Hz. Peygamber(s.a.v)’den oranın(Mescid-i Aksa) özelliklerin anlatmasını istediler. Hz. Peygamber de oranın bütün özelliklerini onlara anlattı, onlar da bu vasıfların tamamının doğru olduğunu ikrar ettiler.³³¹ Hz. Peygamber(s.a.v), müşriklerin kendisine yapmış oldukları bu muamele ile ilgili olarak “Onların yalanlamalarından ve suallerinden pek çok sıkıldım. Derken, Allah, birden Beytü’l-Makdis’i bana gösterdi. Ben de ona bakarak herşeyi birer birer tarif ettim. Hatta bana Beytü’l-Makdis’in kaç kapısı var diye sormuşlardı. Halbuki ben, onun kapılarını saymamıştım. Beytü’l-Makdis karşımda

³²⁴ Al-i İmran, 3/ 152.

³²⁵ Mücadele, 20-21.

³²⁶ Kamer, 54/45.

³²⁷ er-Râzî, s. 167.

³²⁸ er-Râzî, s. 168.

³²⁹ İsrâ, 17/1.

³³⁰ er-Râzî, s. 168.

³³¹ er-Râzî, s. 168; İbn Hacer Askalani, c. IX, s. 295; Seyyid Kutup, c. IX, s. 279.

*görünce, ona bakmaya ve kapılarını birer birer saymaya ve bildirmeye başladım.*³³² demiştir.

Bu hadiseyi inkâr edenler Hz. Peygamber(s.a.v)'den olayla ilgili başka deliller de istediler. O(s.a.v) da onlara şunları söyledi: *“Ben Mescidi Aksa’ya doğru yönelmişken filan oğullarının devesine filan vadide rastladım. Develerini kaçırmışlar onları arıyorlardı. Onlara develerinin nerede olduğu hususunda kılavuzluk ettim. Daha sonra ilerlerken filan oğullarının kervanına rastladım. Onlar uyuyorlardı. Onlara ait, üstü örtülü su kabının örtüsünü açıp, içindeki suyu içtim. Yine eskisi gibi üstünü örttüm”* ve Hz. Peygamber onlara başka bir delilin daha olduğunu söyledi: *“Şu anda size ait bir kabile Ten'im yokuşunda yürüyor. Önde karamtırak bir deve var. Üzerinde ise birisi siyah, diğeri alaca renkli iki çuval bulunuyor.*³³³ Bu haberlerden sonra halk Hz. Peygamberin haber vermiş olduğu tarafa doğru yöneldiler. Tıpkı Hz. Peygamberin haber vermiş olduğu gibi önde karamtırak bir deve vardı. Gelen diğer kabileye su dolu kapları sordular. Onlar da bu kaplara su doldurup üstlerini kapattıklarını söylediler. Su kaplarına baktıklarında üzerlerinin kendilerinin örttüğü gibi olduğunu, ancak içerlerinde su bulunmadığını gördüler. Diğer develeri kaybolan kavme de yoldaki durumu sordular. Onlar da bir ara develerinin kaybolduğunu, bir adamın sesini işittiklerini ve bu adamın kendilerini develerinin yanına götürdüğünü belirttiler. İşte bunlar Kur'an'ın Hz. Peygamberin lisanıyla önceden haber verip, daha sonra gerçekleşen hadiselerindendir. Böylece Hz. Peygamberin haber vermiş olduğu olayların gerçek olduğu ortaya çıkmış oldu.³³⁴

İsra ve Miraç olayında Allah'ın insanlar arasından seçmiş olduğu insanı beşer gücünün üstünde bir vasıfla çok kısa bir zaman diliminde uzak mesafeleri katettirmesi ve kendisine yoldaki hadiseleri göstermesi ile mucizesini gerçekleştirmiştir.

ad-er-Râzî, Hz. Peygamberin nübüvvetinin delillerinden birisinin de İnşıkak-ı Kamer (Ay'ın yarılmaması) hadisesi olduğunu ifade etmiştir. Ebû Cehil, Hz. Peygamberden geçmiş peygamberlerin yaptığı gibi gökten kendilerine bir mucize getirmesi halinde kendisine inanacaklarını söylemişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Allah'a dua etti ve ay yarıldı veya ayın bir bölümü Ebû Kubeys tepesine ulaştı. Olayı gören Ebû Cehil: “Ey Kureyşliler! Muhammed Ay'a sihir yaptı. Sizin gördüklerinizi başka yerlerde olan kişiler de gördüler mi araştırın” dedi. Mekkenin dışında olan insanlar da ayın yarılmış

³³² Müslim, Sahih, Kitabu'l-İman, 170.

³³³ er-Râzî, s. 168; İbn Hişam, c. I, s. 402-403.

³³⁴ er-Râzî, s. 168; İbn Hişam, c. I, s. 403.

olduğunu gördüklerini anlattılar. Ebû Cehil, bu olayın dünyada geçerli olan bir sihir olduğunu söyleyince Allah Teâla: “*Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı. Onlar bir mucize görseler yüz çevirirler ve ‘Süregelen bir sihirdir’ derler.*”³³⁵ âyetini indirdi. Eğer İnşikak-ı Kamer olmasaydı inanmayanlar, Allah’ın iddia etmiş olduğu ayın yarılması hadisesi ne oldu? diye sorarlardı. Hâlbuki Allah’ın peygamberi aracılığıyla bildirmiş olduğu hadise gerçekleşmiş, Allah’ın sözü doğrulanmış, insanlar da bu olayı görmüşlerdi. Buna rağmen inkârcılar hala “Bu Muhammed’in sihirlerinden ve hilelerinden birisidir” diye iddia ediyorlardı. Bu olay hicretten önce meydana gelmiştir. Olayı mülhitlerin iddia ettiği gibi bir-iki-üç kişi değil, tevatür (yanlış üzerine birleşme ihtimali olmayacak kadar çok kişinin) derecesine ulaşmış kişiler nakletmişlerdir. Mezkur olaya Müslümanlarla birlikte Kureyş’in kafirleri, diğer Araplar ve ehl-i kitaptan olan kişiler de şahit olmuşlardır.³³⁶ Bu olay ile ilgili olarak Müşriklerden, hadisenin olmadığına dair bir bilgi rivayet edilmemiştir. O halde olay fiilen gerçekleşmiştir. Bu mucizeyi kabul etmeyenlerin ellerinde olayın gerçekleşmediği hususunda en küçük bir delil olsa bunu hemen yalanlar veya tekzip ederlerdi. Bu kişilerin yapmış oldukları şey sadece olayın bir “büyü” olduğunu iddia etmeleridir. Fakat onların çıkmazları yine devam etmiştir. Çünkü yapmış oldukları araştırmalarda Mekke dışında olan insanlar da olayı aynen gördüklerini ifade etmişlerdir.³³⁷ Netice itibariyle bu olay, Kur’an’ın ve Hz. Peygamberin doğruluğunu ortaya çıkarmaktadır.³³⁸ Ay’ın yarılması hadisesinin anlatıldığı Kamer Sûresi’nin tamamı bütüncül bir bakışla okunduğunda, ilk üç âyette anlatılan hususun Hz. Peygamber’in ayın yarılması mucizesine delalet ettiği daha bir kuvvet kazanır. Çünkü bu sûrede geçmiş milletlerden Nûh, Âd, Semûd, Lût ve Firavun kavimlerine, kendi peygamberlerinin gösterdikleri mucizeler ve her bir kavmin onları yalanlaması anlatılmaktadır. Verilen bu misallerden sonra, inanmayan Mekkelilerle onlar arasında bir mukayese yapılmakta ve şöyle denilmektedir: “*Ey Mekkeliler!) Sizin kafirleriniz onlardan daha mı hayırlı? Yoksa sizin için kitaplarda bir berat mı var?*”³³⁹ yapılan bu mukayeselerden, Mekke müşriklerinin yalanladıkları şeyin, önceki ümmetlerin yalanladıkları cinsten olağanüstü bir mucize, yani ayın yarılması mucizesi olduğu anlaşılmaktadır.³⁴⁰

³³⁵ Kamer, 54/1-2.

³³⁶ er-Râzî, s. 169.

³³⁷ Seyyid Kutup, c. XIV, s. 167.

³³⁸ er-Râzî, s. 169.

³³⁹ Kamer, 54/43.

³⁴⁰ Ahatlı, s. 226.

3.3.2.8.2. Hz. Muhammed'in Kur'an İle Haber Verdiği Olayların Vefatından Sonra Gerçekleşmesi

er-Râzî, Rumların Ferslilere önce mağlup olması üzerine sevinen Kureyşlilere, Rumların kısa bir süre sonra galip geleceklerini haber vermesini Allah'ın Hz. Peygamber (s.a.v)'in lisanıyla haber verip, vefatından sonra haber verildiği şekilde gerçekleşen olaylara örnek vermiştir. Allah Rasulü(s.a.v) ve Müslümanlar, Rumları Fersliler'e tercih ediyorlardı. Çünkü Rum kralı Herkül, Allah Rasulü(s.a.v)'ın İslam'a davet mektubunu kabul etmiş, Fers Kralı Kısra ise yırtmıştı. Bu nedenle Fersliler ile Rumlar arasında yapılan savaşta, Rumların mağlup olmaları müslümanları üzmüş, Kureyşlileri ise sevindirmişti.³⁴¹ Ancak Allah Teâla şu âyetleri indirmiştir: *“Elif Lâm Mîm. Rumlar, yakın bir yerde yenilgiye uğratıldılar. Onlar yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip geleceklerdir. Önce de sonra da emir Allah'ındır. O gün Allah'ın (Rumlara) zafer vermesiyle mü'minler sevinecektir. Allah dilediğine yardım eder. O, mutlak güç sahibidir, çok merhametlidir”*³⁴². âyetleri ile Müslümanları müjdelemişti. Bu âyetler nazil olduktan 7 (yedi) yıl sonra Rumlar Ferslilere galip gelmiş, Allah'ın sözü gerçekleşmiş, Müslümanlar da sevinmişlerdir.³⁴³ Bu âyet ile birlikte Araplar için vahyin doğruluğu ortaya çıkmış oldu. Çünkü onlar, çocukları ve eşleri tarafından evlerinde sürekli olarak bundan bahsedildi ve onlar, bu olay bütün insanlar tarafından doğru olduğu ortaya çıkıncaya kadar onu bekliyor ve onunla ilgili bilgi arıyorlardı.³⁴⁴

Hz. Peygamber(s.a.v)'in nübüvvetini ispat eden Kur'an'da birçok hadise vardır. Ve bunları sadece Müslümanlar görmemişler ve aktarmamışlardır. Olaylara Müslüman olmayan birçok insan da şahit olmuş ve bu olayları nakletmişlerdir. Fakat bu insanlardan bazıları sadece inat ve inkârlarından dolayı gerçekleşen hadiselerle sihir, büyü, hile vb. nitelemelerde bulunmuşlardır. Fârisîlerin Rumlara galip gelmelerine karşın Kur'an'ın haber vermiş olduğu gibi kısa bir zaman sonra Rumların onlara galip gelmesini, Bedir gazvesi ile ilgili Kur'an'ın önceden haber vermiş olduğu hadiselerin gerçekleşmesini reddetmeye hiç kimse güç yetirememiştir.³⁴⁵

³⁴¹er-Râzî, s. 166.

³⁴² Rum, 30/1-5.

³⁴³er-Râzî, s. 16.

³⁴⁴et-Taberî, *Kitabu'd-Dîn ve'd-Devle ve İspat-ı Nübüvve*, s. 126.

³⁴⁵er-Râzî, s. 169

Hiç bir kimse daha önceden herhangi bir tecrübesi ve bilgisi olmadan bir yazar, komutan ve sonunda bir muzaffer olamaz. Bu işler sıradan olaylar değildir. Yine hiçbir insan nihai başarısını önceden haber veremez. Müslümanların sayısı üç-beş kişi ile sınırlı diyebileceğimiz bir dönemde, Mekke döneminde Kur'an ilerde müşriklerle savaş olacağını, üstelik şirk ordusunun da hezimete uğrayacağını haber vermiş ve bu ilkin Bedir'de gerçekleşmiştir.³⁴⁶ Yine Kur'an metnini eksiksiz olarak muhafaza ve intikal edeceği,³⁴⁷ İslam'ın muzaffer olup,³⁴⁸ Mekke'yi feth edeceği³⁴⁹ bildirilmiştir.³⁵⁰

İnsanların, Peygamberlerin getirmiş olduğu esaslara iman edip etmemesinde genel anlamda mucizelerin, özellikle de hissi mucizelerin rolünün olup olmadığı varsa etkisinin nasıl ve ne ölçüde olduğu, inkârcıları ikna etmek için bir metod olarak kullanılıp kullanılmadığı, bunlara ne kadar önem verildiği meselesi izaha muhtaçtır. Mucizelere muhatap olan insanlar bu mucizelerden aynı seviyede etkilendiklerini söyleyebilmek tarihî veriler ışığında isabetli görülmemektedir. Bazı insanlar şahit olmuş oldukları normal veya olağanüstü hadiselerden dersler çıkarırken, bazıları da bu hadiseleri hiç meydana gelmemiş veya gerçeğe aykırı bir şekilde yorumlayabilmektedirler. İnsanların aynı olaylar karşısındaki birbirlerinden farklı tutum içerisinde bulunmalarına içerisinde buldukları psiko-sosyal durumlar ve zihinsel yapılar, bilgi birikimleri etki etmektedir. Şayet mucizeler, muhataplarını imana zorlamış olsaydı, insanların inanma hürriyetleri ellerinden almış, böylece sorumluluk esasını ortadan kaldırmış olurdu. Yine bu durum ilahî iradeye de ters düşerdi.³⁵¹

er-Râzî'nin de bu eserinde zikretmiş olduğu mucizeler karşısında muhatapların içinde buldukları durumlara göre bir kısmının iman etmiş, bir kısmının ise inkârlarına devam etmiş olduklarını görmekteyiz.

Peygamberler, ilahî mesajı ortaya koyarlar ve insanları davet ederler. Allah'ın insanları semavî bir âyetle iman etmeye zorlaması imtihan anlayışına ters düşer. Şayet Allah inkârcıların zorla iman etmelerini istemiş olsaydı bütün kâfirler iman ederlerdi.³⁵² Müellifimizin de örnek olarak vermiş olduğu gibi Hz. Salih'in kavmi olan Semud kavmi

³⁴⁶ Kamer, 54/45.

³⁴⁷ Hicr, 15/10.

³⁴⁸ Nur, 24/55.

³⁴⁹ Feth, 48/27.

³⁵⁰ Çelik, Muhammed, "Kur'an-ı Kerim'in Hz. Muhammed'in Nübüvvetini Müdafaası", **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi**, c. III, sayı: I, s. 8.

³⁵¹ Bulut, H. İbrahim, "Mucizelerin Muhataplar Üzerindeki Etkisi", **Usûl, İslâm Araştırmaları**, 2008, sayı: 9, s. 154-155.

³⁵² Şu'arâ, 26/4

deve mucizesini³⁵³ gözleri ile gördükleri halde ıslah olmamışlar, Hz. Salih'in tüm uyarılarına rağmen söz konusu deveyi kesmişlerdi.³⁵⁴ Yine Hz. Musa ile Firavun arasında geçen mücadele de hissi mucizelerin iman etmek için zorlayıcı bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Hz. Musa, muhataplarını önce aklî delillerle ikna etmeye çalışmış, ancak Firavun'un kendisinin doğruluğunu gösteren bir delil getirmesini isteyince hidayet mucizesi olarak âsâ³⁵⁵ ve parıltılı el³⁵⁶ mucizelerini göstermiş, bunun üzerine Firavun, Hz. Musa'nın bilgili bir sihirbaz olduğunu³⁵⁷, Mısırlıları kendi yurtlarından çıkartmak istediğini ileri sürmüştü³⁵⁸, toplattığı sihirbazlarla Hz. Musa arasında bir yarışma düzenlemiştir. Yarışma neticesinde sihirbazların Hz. Musa'nın Rabbine iman etmelerine karşın Firavun yine iman etmemiştir³⁵⁹.

3.4. Kur'an-ı Kerîm'in Hz. Muhammed'in Peygamberliğine Delâlet Eden Mucize Olması

Ebû Hâtim er-Râzî *A'lâmu'n-nübüvve* isimli eserinin altıncı bölümünde, Hz. Muhammed(s.a.v)'in nübüvvet delillerinden biri olarak ona indirilen Kur'an-ı Kerîm'den hareketle nübüvvetini ispatlamaya çalışır. Müellif, bu bölümde öncelikle Kur'an'ın tüm reddetmelere, inkârlara rağmen toptan veya sûre olarak bir benzerinin kendi yaşadığı zamana kadar getirilemediği gibi kendisinden sonraki bütün zaman dilimlerinde de getirilemeyeceğini çeşitli mukayeseler yaparak ispat etmeye çalışmıştır. Daha sonra Kur'an'ın tutarlı bir itikadî ve ahlâkî sisteme sahip olduğu, insanın kafasını ve gönlünü huzura erdirdiği, cemiyette nizamı sağlayıp çeşitli kötülüklerin önüne geçtiği, ilmi teşvik edip bilgisizliği yerdığı, iyiliği emredip kötülüğü yasakladığı, toplumu mutlu kılacak ve onu ayakta tutacak bir sistemi ortaya koyduğu, okuma yazma bilmeyen (ümmî) bir insanın tebliğiyle meydana gelmiş olmasına rağmen insanlığı kucaklayan bir kaynak olduğu gibi hususlar müellif tarafından ilâhî kaynağa dayanmasının delilleri olarak gösterilmiştir.

Tarih boyunca gönderilmiş olan hiçbir peygamberin işi kolay olmamıştır. Birtakım insanlar ilahî tebliğe muhalefet edip, bu konuda çeşitli bahaneler ileri sürmüşlerdir.

³⁵³ A'raf, 7/73; Hûd, 11/64; Şu'arâ, 26/155; Kamer, 54/27; İsrâ, 17/59.

³⁵⁴ A'raf,7/77; Hûd 11/65; Şu'arâ, 26/157; Kamer, 54/29; Şems, 91/14.

³⁵⁵ A'raf, 7/107; 117-118; Tâ-hâ, 20/19-21, 65-69; Şu'arâ, 26/32, 45; Neml, 27/10; Kâsâs, 28/31.

³⁵⁶ A'raf, 7/108; Tâ-hâ, 20/22; Şu'arâ, 26/33; Neml, 27/12; Kâsâs, 28/32.

³⁵⁷ A'raf, 7/109.

³⁵⁸ Şu'arâ, 26/34-35.

³⁵⁹ A'raf, 7/120-122; Tâ-hâ, 20/70.

Kur'an'ı Kerîm, itiraz edenlere gerekli cevapları verip, genel anlamda Nübüvveti, hususi olarak ise Hz. Muhammed(s.a.v)'in Nübüvvetini müdafaa etmiştir.³⁶⁰ Ebû Hâtîm er-Râzî de Kur'an-ı Kerîm'deki delillerle birlikte Hz. Muhammed(s.a.v)'in nübüvvetini ispatlamaya çalışmıştır.

Ebû Hâtîm er-Râzî, mulhid olarak nitelemiş olduğu Zekeriyya er-Râzî'nin Kur'an hakkındaki şu iddialarına reddiyelerde bulunmuştur:

1-Kur'an, edebî olarak bir değere sahip değildir. Çünkü edebiyatçılar, fesahat ve belâğatçılar Kur'an'dan çok daha üstün, derin manalar içeren, belâğat itibariyle daha belîğ, kolayca çözümlenemeyen eserler meydana getirebilirler ki bu eserlerin bir benzerini Müslümanlar meydana getiremezler.³⁶¹

2-Kur'an ihtiva etmiş olduğu konular, vermiş olduğu bilgiler açısından içi boş bir kelimadır. Çünkü Kur'an, içerisinde eski milletlerin hikâyeleri, birbiriyle çelişen ifadeleri olan, hiçbir şeyi açıklama, açığa çıkarma amacı olmayan bir kitaptır.³⁶²

3-Zekeriyya er-Râzî'ye göre şayet bir kitap insanlık için bir başvuru kitabı olarak kabul edilecek olsa bu ancak, mühendislik, gökyüzünün ve yıldızların hareketlerinin bilgisine sahip olan Mecestî,³⁶³ mantık ve tıp kitapları gibi kitaplar olurdu. İçi hurafelerle dolu, insanlar için zararlı ve yararlı davranışların bilgisine sahip olmayan, gizli, kapalı olanı ortaya çıkaramayan Kur'an'dan hüccet olma açısından bu kitaplar daha önceliklidir.³⁶⁴

Zekeriyya er-Râzî, müslümanlar tarafından Kur'an'ın delil olarak ortaya konulmasını hafife alarak, böyle bir kitabı(Kur'an) delil olarak ortaya koymaya hiçbir kimsenin cesaret edemeyeceğini, bunun için de kimsenin Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymaya tenezzül etmediğini belirtmiştir. Yine Ebû Hâtîm er-Râzî, mulhidin, önemli olanın faydasız da olsa bir yazılı metin ortaya koymak olmadığını, sözlerin, faydalı olması halinde boş ifadelerle dolu bir kitaptan(Kur'an'ı kastediyor) daha üstün olduğunu, dolayısıyla kendisi ve onun gibilerinin yazılı olmayan ifadelerinin Kur'an'dan daha üstün olduğunu ifade ettiğini belirtmiştir.³⁶⁵

³⁶⁰ Çelik, c. III, s. 2.

³⁶¹er-Râzî, s. 173.

³⁶²er-Râzî, s. 173.

³⁶³ Batlamyus'un riyâzî ilimlerden geometri üzerine tasnif ettiği büyük eserine verilen isimdir. Eser, yıldızlar ve hareketlerinden bahseder. (H. Suter, "Mecesti", *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yay., İstanbul: 1997, c. VII, s. 438-439); Aydın Cengiz, Aydın Gülseren, "Batlamyus", *DİA*, İstanbul: 1992, c. V, s. 197.

³⁶⁴er-Râzî, s. 174.

³⁶⁵er-Râzî, s. 174.

Hâtim er-Râzî, mülhid olarak nitelendirdiği Zekeriyya er-Razî'nin bu iddialarındaki yanılığını Kur'an konusundaki cehaletine ve inadına bağlamaktadır. Ona göre bu ve bunun gibi düşünceye sahip olan kimseler, Kur'an'daki "*İnsanlar ve cinler onun (Kur'anın) bir benzerini getirmek üzere bir araya gelseler ve birbirlerine arka çıksalar dahi bundan aciz kalırlar*"³⁶⁶ âyetindeki mucizevî beyanı ve Kur'an'ın muhteviyatını bilmiyorlar. Çünkü Kur'an, şanı büyük bir gerçeklik, yüksek beyan özelliğine sahip, anlaşılır delilleri olan, aydınlanmak isteyeneye parlak bir ışık olan, bilen için kesin bir delil, düşmanına cevap vermek isteyeneye hasmını aciz bırakan bir hüccet, dikkatini veren için açık bir ilim, onunla konuşmak isteyen için beliğ bir hikmete sahip, ona sarılan için sağlam bir ip, iman eden için büyük bir kazanç ve kurtuluş, bütün varlıklar için faydası en fazla olan bir kitaptır. Kur'an'ın gücü, Mecestî, tıp, mühendislik, astronomi vb. kitapları ile kıyaslanamayacak kadar üstündür. Kur'an'a karşı diğer kitapları üstün tutmanın sebebi ancak, aklın yetersiz olması, bilgisizlik, kalp körlüğü, dalalet ve arzularının peşine düşme olur. Ebû Hâtim er-Râzî, bu üstün özelliklerinin bulunması nedeniyle inkârcılara karşı Hz. Muhammed(s.a.v)'in peygamberliğinin en büyük delilinin burhanı açık bir şekilde ortada olan ve tüm zamanlarda geçerliliğini sürdüren Kur'an olduğunu, O'nun peygamberliğinin ispatı için Kur'an'dan başka geçmiş peygamberlerin veya Hz. Muhammed(s.a.v)'in diğer mucizeleri ve delillerine ihtiyaç olmadığını ifade eder.³⁶⁷ Önceki Peygamberlerin gönderilmiş oldukları toplumlar kendilerinden peygamberliklerini ispatlamaları için delil istedikleri gibi Hz. Muhammed(s.a.v)'den de yaşamış olduğu dönemdeki insanlar peygamberliğini ispat için delil istemişlerdir. "*Dediler ki: 'Ona Rabb'inden âyetler (mucizeler) indirilseydi ya!' de ki: 'Mucizeler ancak Allah katındadır ve ben ancak apaçık bir uyarıcıyım. Kendilerine okunan kitabı sana indirmiş olmamız onlara yetmedi mi?*"³⁶⁸ Hz. Peygamber(s.a.v)'den istenen mucizeler karşısında onlara mucizeleri gerçekleştirmeye ancak Allah'ın gücünün yeteceğini söylemesi ve bunun yanında Hz. Muhammed(s.a.v)'in asıl mucizesinin Kur'an-ı Kerîm olduğunun vurgulanması istenmektedir. Çünkü Kur'an, kendisinden önceki peygamberlerin mucizelerini tamamlayan, diğer peygamberlerin mucizeleri gibi meydana geldikten sonra etkisini yitiren mucizeleri gibi olmayan, bütün zamanlarda varlığını devam ettiren bir mucizedir.³⁶⁹ Bu itibarla, önceki Resullerde olduğu gibi, Hz. Muhammed(s.a.v)'in

³⁶⁶ İsra, 17/88

³⁶⁷ er-Râzî, s. 174-175.

³⁶⁸ Ankebût, 29/50-51.

³⁶⁹ **Mecmau't-tefâsir**, (Kadı, Neseftî, Hazin, İbn Abbas), İstanbul: Çağrı Yay., 1979/1399, c. V, s. 24.

risaletinin de birçok delili zikredilmiştir. Ancak Hz. Muhammed(s.a.v)'in risaleti evrensel ve ebedi olduğundan, risaletinin delillerinin de her çağ ve yerdeki insanlara yönelik olması icap etmiştir. Binaenaleyh, Kur'an'ın, Hz. Peygamber(s.a.v)'in peygamberliğini ispatlamak için getirdiği deliller aklî, naklî ve hissî olduğu gibi, her çağda ve her yerde geçerliliğini muhafaza edecek mahiyettedir.³⁷⁰

Er-Râzî, Kur'an'ın bu gerçekliğine rağmen mühlidlerin asıl kınandıkları hususun Hz. Peygamber(s.a.v)'in Kur'an'dan başka göstermiş olduğu ve peygamberliğine delil olan hususları reddetmeleri olmadığını ifade etmiştir. Çünkü bu olağanüstü olaylara insanların bir kısmı şahit oldukları halde peygamberleri reddediyorlardı. Birlikte yaşadıkları dönemlerdeki insanların peygamberlerin mucizelerini gördükleri halde reddettikleri halde sonraki dönemde yaşayan insanların kendilerine rivayetlerle gelen bu hadiseleri reddetmelerinden dolayı kınanmazlar. Ancak insanlar, yukarıda özellikleri sayılan, âlemde sürekliliği devam eden ve zamanın ilerlemesiyle anlaşılabilirliği daha da artan Kur'an'ı reddetmelerinden dolayı kınanırlar. Çünkü Kur'an, geçmiş dönemlerde meydana gelmiş olan ve Hz. Muhammed(s.a.v)'in peygamberliğine işaret eden olaylardan kabul edilmesi bakımından daha elzemdir.³⁷¹ Zira Hz. Muhammed(s.a.v), bütün insanlığa gönderilmiş olduğundan³⁷², risaletinin delillerinin de bütün insanlığa yönelik olması gerekir. Bu itibarla, Kur'an, akılla birlikte his, kalb, zihin ve vicdanı da uyarmak suretiyle mesajını bütün insanlığa iletmiştir.³⁷³

İnzal olmuş olduğu 23 yıllık bir zaman diliminde Kur'an, Allah'ın birliği akidesini yayarak, insanlığı dalmış olduğu bataklıktan kurtarmaya çalışmış, onlara dünya ve ahiret aleminin saadet yollarını göstermiştir. Çok kısa bir zaman diliminde başarılı ve meyvelerini vermiş olan böyle bir gelişmeye tarihte rastlanmaz. Böyle bir başarının temel unsuru Kur'an, Müslümanların kutsal kitabı, arap edebiyatının bir şahasesi ve aynı zamanda da Hz. Muhammed(s.a.v)'in nübüvvet ve risaletini teyid eden büyük bir mucizedir. O, üslûbu, insanlara tesiri, tarihi meselleri, hakikatleri açıklaması, telifi, ihtiva ettiği ilimler ve maarif, islah siyaseti, gayba ait haberleri ve daha akla gelebilecek çeşitli yönleriyle bir eşsizlik kazanmıştı. Kur'an'ın bu eşsizliği kendine hastır ve diğer ilahî kitaplardan farklılık gösterir.³⁷⁴

³⁷⁰ Çelik, s. 3.

³⁷¹ er-Râzî, s. 175.

³⁷² Seb'e, 34/28.

³⁷³ Çelik s. 4.

³⁷⁴ Cerrahoğlu, İsmail, "Kur'an-ı Kerîm Nasıl bir Kitaptır, Nasıl Anladılar, nasıl anlıyoruz, Nasıl Anlamalıyız?" **Diyanet İlmî Dergi**, c. 43, s. 8.

Çalışmamızın bu bölümünde Ebû Hâtim er-Râzî'nin Kur'an-ı Kerîm'in Hz. Muhammed(s.a.v)'in en büyük mucizesi olduğuna dair ileri sürmüş olduğu delillere yer vermeye çalışacağız.

3.4.1. Bir Benzerinin Meydana Getirilemeyişi

Ebû Hâtim er-Râzî, geçmiş peygamberlerin getirmiş olduğu kitaplara karşı inanmak istemeyen insanlar tarafından gösterilen tepkinin Hz. Muhammed(s.a.v)'e de gösterildiğini ifade etmek için şu âyeti örnek göstermiştir. “.....duyduk, istesek biz de benzerini elbette söyleriz. Bu eskilerin masallarından başka bir şey değildir dediler.”³⁷⁵ İnkârcıların Allah(cc)'ın sözlerine göstermiş oldukları bu inkârcı tutumlarına karşı Kur'an onlara zor olandan kolayca doğru üç aşamada bir davette bulunmuştur. Birinci aşamada, “İnsanlar ve cinler onun (Kur'an'ın) bir benzerini getirmek üzere bir araya gelseler ve birbirlerine arka çıksalar dahi bundan aciz kalırlar”³⁷⁶. İkinci aşamada, “yoksa onu (Kur'an'ı) kendisi uydurdu mu diyorlar? De ki: Eğer doğru iseniz, Allah'tan başka çağırabildiklerinizi (yardıma) çağırın da siz de onun gibi uydurulmuş on sure getirin”³⁷⁷ diyerek Kur'an'ın tamamının değil 10(on) sûresinin benzerinin getirilmesi ile meydan okumuştur. Üçüncü aşamada ise Allah: “Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sure getirin, eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan başka yardımcılarınızı da çağırın”³⁷⁸ meydan okuması ile inkârcıların Kuran'ın bir suresinin dahi benzerinin meydana getirilemeyeceklerini beyan etmiştir. er-Râzî, inkârcıların bu tezlerinin sadece sözde kaldığını, geçmiş milletlerin de kendilerine gelen ilahî kitaplara aynı şekilde cevap verdiklerini belirterek onların durumunu ‘Ben yerin ve göğün bir benzerini yaratacağım’ diyen, fakat buna güç yetiremeyen kişinin durumuna benzetmiştir. Nasıl ki yeryüzünün ve gökyüzünün yaratılmasında mucizeler varsa Allah'ın indirmiş olduğu Kur'an da bunun gibi mucizelerle doludur. Onun bir benzerini ortaya koymaya hiç kimsenin gücü yetmez.³⁷⁹ Müşriklerin Kur'an'ın bir benzerini meydana getirme iddialarına karşı Allah Teâlâ, onları bu iddialarında yalanlamıştır. Çünkü Kur'an, nazmı, üslubu ve gaybdan haber verme özellikleri ile mucize bir kitaptır. O insanların benzerini meydana getiremeyeceği belağatın en doruk noktasındaki bir kelimadır. Bunun için insanlar bir benzerini

³⁷⁵ Enfal, 8/31.

³⁷⁶ İsra, 17/88.

³⁷⁷ Hud, 11/13.

³⁷⁸ Bakara, 2/23.

³⁷⁹ er-Râzî, s. 174.

meydana getiremezler, şayet buna güç yetirebilselerdi bunu muhakkak yaparlardı.³⁸⁰ Çünkü Kur'an'da Allah, yukarıdaki âyette de apaçık olarak görüldüğü üzere inkârcılara beşer veya cinler de dâhil olmak üzere bütün destekçilerini de yanlarına alarak onun bir benzerini getirmeleri hususunda meydan okumuştur. Kur'an'ın bütün insanlığa bir benzerini getirme yönünde meydan okuyuşu, ebedî çağrıda bulunuşu ve Arap dilinin en güçlü olduğu dönemde bu çağrıyı yapıp cevap alamayışı, Kur'an'ın mucize oluşunun tartışmaya gerek olmayacak şekilde açık olduğunun bir işaretidir.³⁸¹ Kur'an'ın mucize oluşunun delilleri, onun beşer üstü bir kitap olması, muarızlarına meydan okuması ve kendisine muaraza yapılamamasıdır. Çünkü Kur'an ilim, hüküm ve beyan bakımından beşer gücünü aşan ve kendisinin mucizeliğini gösteren farklı özelliklerle dolu bir kitaptır. Kur'an'ın mucize oluşunun indiği dönem itibariyle en belirgin özelliği onun nazım, üslup ve kelimelerden oluşan beyanî yönüdür.³⁸² Kur'an'da Allah'ın inkarcılara tedrici bir üslupla meydan okuması, muhataplarını fikrî mücadeleye çekme amacını gütmektedir. Kur'an'ın bir dünya görüşü getirmesi, her şeyden önce belli bir inanç ve ahlâk sistemi sunması nedeniyle fikrî bir mücadele talep etmesi gayet doğaldır. Zira üzerinde düşünülmedikçe, akıl devreye girmediği üzere onun üstünlüğü anlaşılmazdı. Bunun için bu dinin mesajını sunabilmesi, asabiyet ve kuvvet yarıştırmının fikir mücadelesine dönüştürülmesiyle mümkündür. Bu fikrî mücadeleyi sırf edebî mücadele olarak görmek mümkün değildir. Nitekim Kur'an bunun bir edebiyat yarışması olmadığını şu âyetlerle ifade etmektedir:³⁸³ *“Onlar, ‘Hayır, bunlar karma karışık yalancı düşlerdir. Hayır, onu kendisi uydurdu, hayır, o bir şairdir. Eğer böyle değilse önceki peygamberlerin (mucizelerle) gönderildikleri gibi o da bize bir mucize getirsin’ dediler”*³⁸⁴, *“Yoksa onlar, “O bir şairdir; onun, zamanın felaketlerine uğramasını bekliyoruz” mu diyorlar?”*³⁸⁵ *“O, bir şairin sözü değildir. Ne de az inanıyorsunuz!”*³⁸⁶

Kur'an, Hz. Muhammed(s.a.v)'in mucizeleri arasında ilk sırayı alır. Çünkü diğer mucizeler belirli bir zaman ve mekânda vuku bulmuş ve o devre münhasır kalmış olup sadece haber vasıtasıyla günümüze ulaşmıştır. Kur'an'ı-Kerim ise her tarafa yayılmış

³⁸⁰ Mecmau't-tefasir, c. IV, s. 69.

³⁸¹ Eren, Cüneyt, “Kur'an-ı Kerim'in İ'caz Çeşitleri,” **Diyanet İlmî Dergisi**, c. 46 s. 142-143.

³⁸² Eren, s. 130.

³⁸³ Aydın, Hüseyin, “Meydan Okuma Bakımından Kur'an Mucizesi,” **Kelam Araştırmaları**, 8:1(2010). s. 53.

³⁸⁴ Enbiyâ, 21/5.

³⁸⁵ Tûr, 52/30.

³⁸⁶ Hâkka, 69/41.

olarak ebediyete kadar kalacaktır.³⁸⁷ Allah, Araplara yukarıdaki âyetlerle Kur'an'ın bir benzerinin yapılması hususunda meydan okumuş ve onları tahrik etmiştir. Bu âyetler karşısında yapılması gereken daha fazla öfke ve hırs ile çalışma yapmak olmalıdır. Fakat Araplar, bu kadar tahrik edilmelerine ve ihtiyaç duymalarına rağmen Kur'an'ın bir benzerini ortaya koyamadılar. Ayrıca akıllı birine kolay işi görmek daha makuldür. Hz. Muhammed(s.a.v)'e karşı onlara göre daha kolay olanı seçmişler ve O'nunla savaşmayı tercih etmişlerdir. Çünkü Kur'an'ın bir benzerini yapmayı başaramamışlardır.³⁸⁸

Kur'an'ın Allah kelamı olmayıp Hz. Muhammed(s.a.v)'in sözü olduğunu iddia edenler Kur'an'ın bir benzerini yapmak hususunda ellerinden gelen bütün gayreti göstermeleri, başarılı olamadıkları takdirde de vazgeçmeleri gerekirdi. Bu kimselerin böyle bir şeye koyulmamaları bu işi tabiatlarından gelen bir zorunlulukla bıraktıklarını gösterir. Yine İsra suresi 88. Âyetinde Kur'an'ın bir benzerini meydana getirme hususunda cinlerle insanların birlikte hareket etmesi dahi istenmektedir. Bu ifadeler bize Kur'an gibi eseri dile olan hâkimiyeti ne kadar fazla olursa olsun bir beşerin telif edemeyeceğini belirtmektedir. İslam dinine muhatap olan Araplar, belli bir dalda meşhur olan bazı kavimlerle giriştikleri yarışmalarda onlara cevap yetiştirmeye çalışmışlar ve bir kaside üzerinde bir yıl çalıştıkları bilinen bir gerçektir. Şayet onların Kur'an'ın bir benzerini meydana getirmeye güçleri yetmiş olsaydı veya buna ulaşmayı umsaydılar bunu muhakkak yaparlardı. Halbuki onlar Kur'an nurunu söndürmek için canlarını ve mallarını feda etmişlerdir.³⁸⁹

3.4.2. Üslubunun Kendine Özgü Olması

Kur'an-ı Kerîm, Hz. Muhammed(s.a.v)'in nübüvvetinin en büyük delilidir. O, Kur'an ile Araplara meydan okumuştur.³⁹⁰ Allah, belağatın en doruk noktasına ulaştığı bir çağda sözün sihirbazları olan Araplara, Hz. Muhammed(s.a.v)'i göndermiştir. Allah(cc), peygamberleri gönderildikleri toplumların sosyal yapısı, kültür birikimi ve kendi döneminde yaygın olan ilim ya da sanat alanıyla yakın ilişkisi olan temel mucizelerle göndermiştir. Hz. İsa(a.s.)'a tıp, Hz. Musa(a.s.)'a sihirbazlık, Hz. Muhammed(s.a.v)'e

³⁸⁷ en-Nesefî, c. II, s. 77; Kâdî Abdülcebâr, **Şerhu'l-Usûli'i-hamse**, Mu'tezile'nin beş ilkesi (Mu'tezile'nin beş esasının açılımı) (metin-çeviri); çev. İlyas Çelebi, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., I. Baskı, 2013, s. 470.

³⁸⁸ Kâdî Abdülcebâr, s. 460, 464.

³⁸⁹ Mâtürîdî, s. 240-241, 243.

³⁹⁰ Kâdî Abdülcebâr, s. 470.

de edebî üstünlük taşıyan mucizeler göndermiştir.³⁹¹ Hz. Muhammed(s.a.v)'in nübüvvet aşrındaki Araplar fesahat ve belağat sahasında başkalarının ulaşamayacağı bir dereceye ulaşmışlardır; onların en zekileri, bütün aklî ve hayalî kuvvelerini harekete geçirerek lisanlarını en iyi bir şekilde kullanıyorlardı. Böyle bir toplum içerisinde ortaya çıkan Hz. Muhammed(s.a.v)'e nazım, fesahat ve belağat ile ihtiva ettiği manalar bakımından beşer takatini aşkın bir kitap olan Kur'an verildi. Bu kitap, kendisinden önceki peygamberlere gönderilen mucizelerden daha kuvvetli ve daha şümüllü idi. Çünkü önceki peygamberlerin mucizelerini kendileriyle birlikte yaşayanlar müşahede ettiler. Ancak Hz. Muhammed(s.a.v)'in mucizesi olan Kur'an'ı kendisiyle birlikte yaşayanlar muttali oldukları gibi, sonraki zamanlarda yaşayanlar da gördüler ve görmekteler.³⁹² Kur'an, bu özellikleri ile kendisinin bir benzerini meydana getirme iddiasında bulunan aşrındaki ve gelecek aşrıldardaki belağat sahiplerinin seslerini kesmiştir.³⁹³

er-Râzî, Kur'an'ın üslubu açısından da mucize bir kitap olduğunu belirtmektedir. Müellif, Kur'an'ın gönderildiği dönemde ona Arapların şiir, hitabet, sec'i ve diğer edebî sanatlara benzeterek karşı çıktıklarını ifade etmiştir. Kur'an'ın surelerini şiire, âyetlerini şairlerin beyitlerine, ifadelerinin etkileyiciliğini, sözlerinin kolay anlaşılır oluşunu ve manalarının kuvvetli oluşunu etkileyici bir hitabete, gelecekte olacak hadiseleri haber vermesini ve bu hadiselerin meydana gelmesini kâhinlerin seci'lerine benzetmişlerdir. Hâlbuki bu edebî eserlerin görünen manaları, Kur'an'ın içermiş olduğu kuvvetli ve derin manalara asla ulaşamaz. Çünkü bu edebî eserler aslı itibarıyla tek yönlüdür. Yani bu eserlerde sadece lafız güzelliği vardır, içeriğinde mana kuvvetliliği ve derinliği yoktur.³⁹⁴ Şiirin sadece aruzlarla şekillendirilmiş etkileyici yönü vardır. Belağatlı hitabet sanatının, akıcı ve icazlı sözden başka bir özelliği yoktur. Sec'i ise, kelimelerin dizilişinden ibaret olan bir sanattır. Kâhinlerin secileri ise bunlardan farklıdır. Çünkü onlar, bu edebî sanatları içermesiyle birlikte, haber vermiş oldukları şeylerin sebeplerini de ifade ederler. Kur'an ise, şiirde, belağatlı hitabette ve seci'de dış görünüş olarak var olan bütün özellikleri kapsadığı gibi bunun dışında birçok özelliği de barındırır. Kur'an, orjinal üslubuyla tüm bu türlerin ayrı ayrı Arapça'ya kattığı manaları ve ifade zenginliklerini kendisinde toplamıştır.³⁹⁵

³⁹¹ Neseffî, c. II, s. 78.

³⁹² Çelik, , *Kur'an'ın İknâ Hususiyeti*, s. 138.

³⁹³ Cerrahoğlu, s. 9.

³⁹⁴ er-Râzî, s. 178; İbn Haldun, **Mukadime**, (Haz. S. Uludağ, İstanbul: Dergah Yay., 2005, c. II, s. 1042.

³⁹⁵ er-Râzî, s. 178-179.

Edebiyatın revaçta bulunmuş olduğu bir dönemde Arap toplumunda, hayatı boyunca edebiyatla meşgul olmayan ümmî bir kimse, peygamberlikle görevlendirilmiş ve hem doğruluğunun en önemli delili hem de mesajının bizzat kendisi olan Kur'an mucizesi ona verilmiş, bununla bütün Araplara meydan okuyarak bir benzerini yapamayacaklarını iddia etmesi üzerine, Hz. Peygambere iman etmeyen Araplar kendi toplumlarında yaygın olarak kullanılan kavramlarla onu itham etmişlerdir.³⁹⁶ Kur'an'a bazen bir sihirbazın sözü, bazen bir şiir, bazen etkili bir hitabet, bazen de bir kahinin seci'li ifadeleri diyerek O'nun Allah kelamı olmadığını ileri sürmüşlerdir.³⁹⁷ İlahî kitapların gönderiliş sürecine göz atıldığında inkârcıların Kur'an'a karşı gösterdikleri tutumların benzerlerini, Allah'ın göndermiş olduğu Rasuller ile aynı zamanda yaşamış, onların hissî (maddi) mucizelerine şahit olmuş, o mucizeleri gözleri ile görmüş ve kulakları ile duymuş olmalarına rağmen nübüvveti inkâr ederek rasulleri yalancılıkla, sihirbazlıkla, getirmiş oldukları mucizeleri ise sihir ile niteleyen eski milletler de göstermişlerdir. Hâlbuki bu kişiler, Allah'ın elçilerinden mucizeler getirmelerini istiyorlar, mucizeleri getirirlerse kendilerine iman edeceklerini ifade ediyorlardı. Peygamberler kendilerinden istenen mucizeleri Allah'ın izniyle yerine getirince inkârcılar bunun bir sihir olduğunu ileri sürüyorlar ve iman etmiyorlardı.³⁹⁸ Kur'an, geçmiş peygamberlerin insanlara Allah'ın dinini tebliğ ederken göstermiş oldukları mucizelerden bazılarını yer vermiştir: Hz. Nuh'un gemisi³⁹⁹, Hz. Salih'in devesi⁴⁰⁰, Hz. Musa'nın dokuz mucizesi⁴⁰¹, asası(alaca hastalığı gibi) bir hastalık sebebiyle olmaksızın elinin ışıltı ışıltı bembeyaz çıkması⁴⁰², Hz. İsa'nın babasız olarak dünyaya gelmesi⁴⁰³, çamurdan yapılmış bir kuşa can veriş, Allah'ın izniyle ölüleri diriltişi, evlerde saklanan yiyecekleri haber veriş,⁴⁰⁴ gökten sofranın indirilmesi⁴⁰⁵ bunlara örnek verilebilecek mucizelerdendir. Bu ve benzer mucizelere muhatap olan insanlar, mucizeleri sihir diye niteleyerek kendilerine inanmamışlardır.⁴⁰⁶

³⁹⁶ Bulut, "Ehl-i Sünnet ve Mûtezileye Göre Peygamberliği İspat Eden Delillerin Sosyo-Kültürel Boyutu", **Usûl: İslam Araştırmaları**, sayı 2, s. 72.

³⁹⁷ İlgili ayetler için bkz. Sebe, 34/ 43; Ahkaf, 46/7; Müddesir, 74/24.

³⁹⁸ er-Râzî, s. 175.

³⁹⁹ Ankebût, 29/15.

⁴⁰⁰ A'raf, 7/73; İsrâ, 17/59.

⁴⁰¹ İsrâ, 17/101.

⁴⁰² Tâ-hâ, 20/22; Neml, 27/12.

⁴⁰³ Meryem, 19/17-21.

⁴⁰⁴ Âl-i İmran, 3/49.

⁴⁰⁵ Mâide, 5/114.

⁴⁰⁶ Maide, 5/110; Yunus, 10/2; Neml, 27/12; Kasas, 28/36; Zuhuf, 43/36; Saf, 61/6.

Ebû Hâtim er-Râzî de eserinin bu bölümünde, inkârcıların peygamberlerin mucizeleri karşısındaki tutumlarını ortaya koymak için Kur'an'daki Hz. Salih(a.s.), Hz. İsa(a.s.), Hz. Musa(a.s.) ve diğer peygamberlerin kendi kavimleri ile aralarında geçen hadiseleri örnek olarak göstermiştir. Bu peygamberlerin göstermiş oldukları mucizelere rağmen insanların büyük bir kısmı onlara iman etmediler. Allah(cc) da inkarlara sebebiyle Hz. Salih(a.s.)'in kavminin başına geldiği gibi bazı milletlerden intikamını hemen aldı,⁴⁰⁷ bir kısmına ise küfürlerinde, isyanlarında ve günahlarında ısrar etmeleri için mühlet verdi. Böylece onlar hem dünyalarını hem de ahiretlerini kaybettiler.⁴⁰⁸

er-Râzî'nin vermiş olduğu bir diğer örnek de Hz. Musa(a.s.)'nin getirmiş olduğu mucizeler karşısındaki Firavun ve milletin göstermiş olduğu tavrıdır. Firavun, Hz. Musa(a.s.)'dan Allah'a dua ederek üzerlerindeki sıkıntıların kaldırılmasını istedi. Hz. Musa'nın duasından sonra bu sıkıntılardan kurtulan Firavun yine iman etmedi.⁴⁰⁹ Bu kez Allah(cc), onlara bit ve çekirge sürülerini musallat etti. Yine Hz. Musa'dan yardım istediler. Hz. Musa, onlar için dua etti. Ancak Firavun yine iman etmedi.⁴¹⁰ Hz. Musa, asası ile sihirbazlara karşı mucizesini gösterince sihirbazlar, bunun sihirbazların yapmış oldukları bir sihir olmadığını dolayısıyla Hz. Musa(a.s.)'nin bir peygamber olduğunu anladılar. Hz. Musa(a.s.)'nin fiilleri ve vahyin kuvveti onları etkiledi ve Firavun'un tüm tehditlerine⁴¹¹ rağmen *“Dediler ki ‘Seni, bize gelen açık açık mucizelere ve bizi yaratana tercih edemeyiz. Öyle ise yapacağını yap! Sen, ancak bu dünya hayatında hükümünü geçirebilirsin”* diyerek Hz. Musa(a.s.)'a iman ettiler.⁴¹² Hz. Musa'nın mucizesini görünce nübüvvetini ilk önce sihirbazlar anladılar ve O'na ilk inananlar oldular. Zira onlar, sihir konusunda uzman olduklarından, sihrin sınırlarını ve mahiyetini çok iyi bildiklerinden hayranlık ve takdirlerini gizleyememişler ve gördüklerinin sihir olmadığını kavramakta güçlük çekmemişlerdir.⁴¹³ Hz. Musa'nın asa ve diğer mucizelerine sihirbazlardan başka hiç kimse iman etmedi. Çünkü sadece sihirbazlar hangi davranışın sihir olup-olmadığını biliyorlardı. Firavun ve kavmi ise cehaletlerinden dolayı iman etmediler.⁴¹⁴ Firavun'un bu durumu Kitab-ı Mukaddes'te de şöyle belirtilmektedir: *“Fakat Firavun'un kalbi, katılığını muhafaza etti ve Firavun*

⁴⁰⁷ A'raf, 7/ 78.

⁴⁰⁸ er-Râzî, s. 176-177; Hz. Salih kıssası için bkz. Şuara, 26/153-158.

⁴⁰⁹ Araf, 8/134.

⁴¹⁰ Araf, 8/133.

⁴¹¹ Araf, 8/124; Taha, 20/71.

⁴¹² Taha, 20/72.

⁴¹³ Çelik, s. 138; Yazır, c. IV, s. 2234-2235.

⁴¹⁴ er-Râzî, s. 176.

hiçbir şey dinlemedi”.⁴¹⁵ Firavun ve kavmine gönderilen bela ve musibetler, onların hakikate yönelmelerini sağlayamamıştı. Bu kadar hissi mucizeye rağmen inkârda ısrar etmişlerdi. Aslında onlar da musibetlerin Musa’nın Rabbinden geldiğini çok iyi biliyorlardı. Çünkü uğramış oldukları bela ve musibetler karşısından Hz. Musa’dan Rabbine dua etmesini ve kendilerine yardımcı olmasını talep etmekteydiler. Bu durum Firavun ve kavminden Hz. Musa’ya iman etmeyenlerin Hz. Musa’nın gerçek peygamber olduğunu ve doğru söylediğini bildikleri halde sırf inat ve büyüklenmelerinden dolayı iman etmediklerini gösterir.⁴¹⁶ Benzer isnatlar, ölüleri Allah’ın izniyle diriltten ve yaraları iyileştiren Hz. İsa(a.s.)’a yapıldığı gibi diğer peygamberlere de yapılmıştır.⁴¹⁷ Tıpkı Kur’an’ın çok önemli meseleler içerdiği hususundaki cehaletlerinden dolayı onu reddedenler gibi.⁴¹⁸

Kur’an’da önceki peygamberlerin kavimleri ile aralarında geçen hâdiseler aktarılırken, onların birtakım aklî veya hissî delillerle muhataplarını ikna etmeye çalıştıkları, fakat bazı inkârcıların bu delillerle yetinmediği, peygamberlerinden kendi istekleri doğrultusunda başka mucizeler istedikleri belirtilir. Bunların aktarılmasındaki asıl hedef, sahip oldukları değerleri koruma noktasında taassup ve bağnazlıkla hareket eden, sabit fikirli ve art niyetli inkârcıların mucizeler vasıtasıyla hidayete ulaşamadığını izah etmektir.⁴¹⁹

Geçmiş dönemlerdeki peygamberlere inkârcılar tarafından gösterilen tepkilerin benzerleri Hz. Muhammed(s.a.v)’e de gösterilmiştir. Hâlbuki onlar Hz. Peygamber(s.a.v.)’den peygamberliğine dair birtakım deliller getirmesini istiyorlardı. Hz. Peygamber(s.a.v.)’in göstermiş olduğu bu delilleri görmelerine rağmen inkâr ediyorlardı. er-Râzî, inkarcıların bu tutumlarına örnek olarak ay’ın yarılması hadisesine “*bu devam edegelen bir sihirdir*”⁴²⁰ diyerek karşı çıkmalarını gösterir. Hz. Peygamber(s.a.v.)’i inkâr edenlerin iman etmek için talepleri çığırından çıkmış, sanki iman etmemek için ondan şu şekilde istekleri olmuştur: “*Dediler ki: "Yerden bize bir pınar fışkırtmadıkça, yahut senin hurmalardan, üzümlerden oluşan bir bahçen olup, aralarından şarıl şarıl ırmaklar akıtmadıkça, yahut iddia ettiğin gibi, gökyüzünü üzerimize parça parça düşürmedikçe, yahut Allah’ı ve melekleri karşımıza getirmedikçe,*

⁴¹⁵ Tevrat, Çıkış, 50.

⁴¹⁶ En-Neml, 27/14.

⁴¹⁷ er-Râzî, s. 176.

⁴¹⁸ er-Râzî, s. 174.

⁴¹⁹ Rıza, Reşid, **Tefsîrü’l-Kur’âni’l-hakîm: Tefsîrü’l-menâr**, I-XII, Beyrut: Daru’l-fikr, c. VII, s. 386-387.

⁴²⁰ Kamer, 54/2.

yahut altından bir evin olmadıkça, ya da göğe çıkmadıkça sana asla inanmayacağız. Bize gökten okuyacağımız bir kitap indirmedikçe göğe çıktığına da inanacak değiliz." De ki: "Rabbimi tenzih ederim. Ben ancak resul olarak gönderilen bir beşerim."⁴²¹ Allah(cc), inkârcılara Hz. Peygamber(s.a.v)'in diğer insanlar gibi bir beşer olduğunu,⁴²² onların geçmiş dönemlerdeki insanların Peygamberlere yaptıkları gibi Hz. Peygamberin getireceği mucizeleri de sihir olarak niteleyeceklerini ve bunları inkâr edeceklerini bildiğini bildirmiş⁴²³ ve bu nedenle bu isteklerini yerine getirmemiştir. Çünkü geçmiş dönemlerde insanlar mucizelere şahit oluyorlardı ancak bu mucizeleri sihir, peygamberleri de sihirbaz diye niteleyerek inkâr ediyorlardı.⁴²⁴ Ayrıca Allah(cc), ilâhî âdete büsbütün ters mucize istekleriyle iman etmeyeceklerini belli eden müşriklerin, bu kararlarını Hz. Peygamber(s.a.v) ve inananlara bir örnekle göstermek için, mucize taleplerinin yeni başladığı zamanlarda ayın yarılması hâdisesinde olduğu gibi meydana getirmiştir. Sonraları, mucize taleplerinin boyutları çığırından çıkıp münkirler tarafından bir oyun, eğlence ve istihzaya dönüşünce, artık bu isteklere itibar edilmemiştir.⁴²⁵ Bununla birlikte ayın yarılması, Hz. Muhammed(s.a.v)'in parmaklarından suyun akması ve benzeri mucizeler onların bu isteklerinden daha kolay hadiseler değildiler.⁴²⁶ Allah (cc)'in yardımıyla bu mucizeleri gösteren onların bu tür taleplerini de yine Allah'ın yardımıyla çok rahatlıkla gerçekleştirebilirdi. Kur'an, geçmiş peygamberlerin hissî mucizelerine yer vermiş fakat Hz. Peygamber için talep edilen bu tür mucizelerine yer vermemiştir. Zira bilgi çağına girerek evren hakkında kendinden önceki tüm eski nesillerden daha fazla bilgiye ulaşan insan için artık olağan şeyler olağanüstülerden daha fazla bilgi konusu edilecektir. Böyle bir dönemin mensuplarının olağan dışı şeyler aramaya kalkması, başta Kur'an'ı anlamamak, açtığı bilgi çağının farkında olmamak anlamına gelecektir.⁴²⁷

3.4.2.1. Kur'an İfadelerinin Bir Sihirbaz Sözü Olmaması

Kur'an-ı Kerîm'in Hz. Muhammed(s.a.v)'e Allah tarafından inzal edilmediğini ileri süren Kur'an'ın ilk muhatapları olan Araplar, kendi aralarında Kur'an'ı inkâr etmek için

⁴²¹ İsrâ, 17/90-93.

⁴²² İsrâ, 17/93.

⁴²³ En'am, 6/ 7.

⁴²⁴ er-Râzî, s. 177; En'am, 6/111; Kasas, 28/48.

⁴²⁵ Krş. Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, c. I, s. 103.

⁴²⁶ *Mecmau't-tefasir*, c. IV, s. 72.

⁴²⁷ Aydın, "Meydan Okuma Bakımından Kur'an Mucizesi", s. 53.

yapmış oldukları birbirinden farklı isnatlardan bir netice alamayınca bir araya gelerek Kur'an aleyhinde olacak şekilde fikir birliğine varmak istediler. Çünkü Kur'an'a şiir, kahinlerin seci'li sözleri, bir benzerini kendilerinin de yapabileceği belağat ve fesahatlı söz, Hz. Muhammed(s.a.v)'e de deli, kahin, şair, yalancı gibi isnatlarda bulunuyorlar ve Kur'an'ın bir benzerini yapabileceklerini ileri sürüyorlardı. Ama Kur'an'ın bu türlerden hangisi olduğuna karar veremiyorlardı. Çünkü Kur'an hakkında yapmış oldukları isnatların geçersiz olduğunu görüyorlardı. En sonunda Kur'an hakkında Velid. b. Muğire el-Mahzumî'nin görüşünü uygun buldular. O, Hz. Muhammed(s.a.v)'in sözlerinin (Kur'an'ın) insanların kalbini etkilemesinden dolayı ancak bir sihir olabileceğini söyledi. Bu iddia kendilerine göre daha önce iddia etmiş oldukları Kur'an'ın şiir, hitabet ve kâhinlerin sözleri olduğu tezlerinden daha uygundu.⁴²⁸ Allah Teala bu kişinin durumunu anlatmak için: *“Beni, yarattığım kişiyle başbaşa bırak. Ona bol mal ve gözü önünde duran oğullar verdim. Kendisine alabildiğine imkanlar sağladım. Sonra da o hırsla daha da artırmamı umar. Hayır, umduğu gibi olmayacak. Çünkü o, bizim âyetlerimize karşı inatçıdır. Ben onu dimdik bir yokuşa sardıracağım. Çünkü o, düşündü taşındı, ölçtü biçti. Kahrolası nasıl ölçtü biçti. Yine kahrolası nasıl da ölçtü biçti! Sonra (Kur'an hakkında) derin derin düşündü. Sonra yüzünü ekşitti, kaşlarını çattı. Sonra arkasını döndü ve büyüklük taslayıp şöyle dedi: ‘bu ancak nakledilegelen bir sihirdir’⁴²⁹ âyetlerini indirmiştir.*

Mekkeliler Kur'an'ı inkâr etmelerinin ve ona sihir isnadı yapmalarının nedeni olarak, Allah'ın Kur'an'ı indirmek için kendi aralarından akıl, mal ve şöhret olarak onlara göre en şerefli kişi olan Urve b. Mesut es-Sakafi gibilerini seçmemesini ileri sürüyorlardı. Hz. Muhammed(s.a.v)'i küçük görüyorlar ve kendilerini de üstün tutarak ilahî emrin ona indirilmesini kabul edemiyorlardı.⁴³⁰ Kur'an-ı Kerîm'de Allah(cc), onların durumlarını şöyle bildirmektedir: *“(Ey Muhammed!) Eğer sana kağıda yazılı bir kitap indirseydik, onlar da elleriyle ona dokunsalardı, yine o inkar edenler, ‘Bu apaçık büyüden başka bir şey değildir’ diyeceklerdi”⁴³¹ ve “Fakat kendilerine hak gelince ‘bu bir büyü(sihir)dür, biz onu kesinlikle inkâr ediyoruz’ dediler. ‘bu Kur'an, iki şehrin birinden bir büyük adama indirilseydi ya!’ dediler. Rabbinin rahmetini onlar mı bölüştürüyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık.*

⁴²⁸er-Râzî, s.180; *Mecmau't-tefasir*, c. IV, s. 72.

⁴²⁹ Müddesir, 11-24.

⁴³⁰er-Râzî, s. 180.

⁴³¹ En'am, 6/7.

Birbirlerine iş görmeleri için (çeşitli alanlarda) kimini kimine, derece derece üstün kıldık."⁴³².

Allah(cc), yarattıkları arasında nimetlerini dinî ve dünyevî olarak kendisi taksim etmektedir. Şu halde Allah gerek gördüğünü dünya nimetleriyle rızıklandırır, gerek gördüğünü ise nebiliği için seçer, rahmetini ona tahsis eder ve kullarının rahmete erişmesinde onda sebepler kılar. Allah, yarattıklarının niyetlerini bilir. Nebiliği seçme hakkı O'nundur. Zira kullar kendi istekleri doğrultusunda seçerler, oysa Allah, gerek gördüğünü yaratır ve kulları için en uygun olanı seçer.⁴³³

Sihirbazların fiilleri ile Kur'an'ın mesajları birbirinden farklıdır. Onların fiilleri geçicidir, devamlılık arz etmezler. Hz. Muhammed(s.a.v)'in mucizesi olan Kur'an ise sonsuza kadar kalacak ve onun gücü zamanın geçmesiyle artarak devam edecektir.⁴³⁴ Bunun için Kur'an bir sihirbazın sözü değildir. Onun bir benzerini getirmeye yaratılmışların gücü yetmez. Kur'an'ın alemde sürekliliğini koruması onun bir sihir olmadığını göstergesidir. Bu özelliğine rağmen onu ancak inatçı kişiler reddeder.⁴³⁵

Hz. Peygamber(s.a.v.)'in en büyük mucizesi olan Kur'an'ı sihir diye niteleyen kişilerin öncelikle sihir-sihirbaz ve mucize arasındaki farkları bilmesi gerekir. Aslında Hz. Musa(a.s.)'nin asa mucizesinde olduğu gibi sihir ile ilgilenenler sihir ile mucize arasındaki farkı çok iyi biliyorlardı. Ancak sıradan insanlar sihir ile mucize arasındaki farkları bilmedikleri için daha kolay aldatılabiliyorlardı. Sihir-sihirbaz ile mucize arasındaki belli başlı farkları şu şekilde sıralayabiliriz:

a.Sihirbazlar insanların his ve duygu yönüne hitap ederek gerçekte olmayan bir şeyi tasavvur etmelerini sağlarlar ve onların gözlerini büyülerler. Hâlbuki mucizeler gerçekten olağanüstü olaylardır.

b.Mucizelerin bir benzeri yapılamazken, sihrin değişik zaman ve mekanlarda benzerlerinin yapılması mümkündür.⁴³⁶ Ayrıca sihir yoluyla gerçekleştirilen olayların daha mükemmelinin yapılma imkanı vardır.⁴³⁷ Hâlbuki mucize el çabukluğuna, gizli

⁴³² Zuhruf, 30-32.

⁴³³ er-Râzî, s. 180

⁴³⁴ er-Râzî, s. 177.

⁴³⁵ er-Râzî, s. 177-178.

⁴³⁶ Bakıllanî, ebû Bekir, **el-Beyan**, terc. Adil Bebek, İstanbul: Rağbet Yay., 1998, s. 98, 115-120; Neseî, c. II, s. 41; İbn Haldun, *Mukaddime*, (trc. Zakir Kadirî Ugan), İstanbul: Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1986, III, s. 14-15; İbn Teymiyye, Ebû'l-Abbâs Takiyyüddin Ahmed b. Abdülhalim, **en-Nübüvât**, (nşr. Muhammed Avad), Mısır: 1985, s. 215.

⁴³⁷ İbn Haldûn, s. 14-15.

sebeplere ve benzeri hallere dayanmaz, bilakis o alışlagelmiş tabiat kanunlarının dışında cereyan eden ilahî bir fiildir.⁴³⁸

c.Mucizelerde tahaddi (meydan okuma) özelliği varken sihirden bundan söz edilemez.⁴³⁹

d.Sihirbazların fiilleri ile Hz. Peygamberin mucizesi olan Kur'an'ın mesajları birbirinden farklıdır. Onların fiilleri geçicidir, devamlılık arz etmezler. Kur'an ise sonsuza kadar kalacak, apaçık ortada olan ve delilleri de kendisinde bulunan ve gücü zamanın geçmesiyle artarak devam edecek olan bir kitaptır. Onun bir benzerini meydana getirmeye yaratılmışlar içerisinde hiçbir varlık güç yetiremez.⁴⁴⁰

3.4.2.2. Kur'an İfadelerinin Bir Şair Sözü Olmaması

Kur'an'ın i'cazının en yüksek vechi, nazmındaki belağattan doğmuştur. Kur'an'ın bu nev'i i'cazı, insanoğlunun gücünün dışında bir derecededir.⁴⁴¹

Kur'an'ın bizlere vermiş olduğu bilgilerde Mekkeli müşriklerin Rasulullah(s.a.v) için: *"Biz, deli bir şâir için ilahlarımızı terk mi edeceğiz' diyorlardı"*⁴⁴² isnadında bulunarak insanların kafalarını karıştırmak istiyorlardı. Hâlbuki onlar da şairin vasıflarını ve şiirin özelliklerini çok iyi biliyorlardı. Bunlarla Kur'an'ı karşılaştırdıklarında farklı hususiyetlere sahip olduğu belliydi. Fakat, onların inançlarıyla bağdaşmayan İslam dinini ve onu tebliğ eden Peygamberi halk arasında küçük düşürmek için mücadele etmek gerekirdi ki bu uğurda her türlü yalan ve iftirayı yapmaktan geri durmamışlardır. İşte bunlardan bir tanesi de Hz. Peygamberin şair, Kur'an'ın ise şiir olduğu iddiasıydı.⁴⁴³ Aslında Mekkeli müşrikler, Kur'an hakkında nasıl bir isnatta bulunarak onu insanlar nezdinde küçük düşürecekleri hususunda kararsızdılar. Kur'an-ı Kerîm bizlere onların belli bir görüş etrafında ittifak edemedikleri bilgisini verir: "Onlar, 'Hayır, bunlar karma karışık yalancı düşlerdir. Hayır, onu kendisi uydurdu, hayır, o bir şairdir. Eğer böyle değilse önceki peygamberlerin(mucizelerle) gönderildikleri gibi o da bize bir mucize getirsin' dediler".⁴⁴⁴ Mekkelilerin Kur'an hususundaki kafa karışıklıklarına en güzel örneklerden birisi Hz. Ömer'in anlatmış olduğu şu olaydır:

⁴³⁸ Neseffî, c. II, s. 41.

⁴³⁹ Bakillanî, *el-Beyan*, s. 118 ; İbn Haldun, s. 17-18; İbn Teymiyye, s. 63.

⁴⁴⁰ er-Râzî, s. 177-178.

⁴⁴¹ Said Nursî, *İşaretü'l-İcaz*, s. 109.

⁴⁴² Saffat, 37/36.

⁴⁴³ S. Kutub, c. XII, s. 282.

⁴⁴⁴ Enbiya, 21/5.

“Müslüman olmadan önce Rasulullah ile muaraza için bir gün evden çıktım. Onu Mescid-i Haram’da buldum. Benden önce oraya varmıştı. Arkasında durdum. Rasulullah el-Hakka Suresini okumaya başladı. Ben Kur’an’ın belağatına, düzgünlüğüne, derli-topluluğuna hayran kaldım ve ‘Vallahi, Kureyş’in dediği gibi bu bir şairdir’ diye düşünüyordum ki Rasulullah hemen: “*O(Kur'an), hiç şüphesiz çok şerefli bir elçinin (Allah'dan alıp tebliğ ettiği) sözüdür. O, bir şâirin sözü değildir. Ne de az inanıyorsunuz!*”⁴⁴⁵ âyetini okudu. O zaman ben, ‘Bu bir kâhindir’ diye düşündüm ki Rasulullah: ‘*Bir kâhinin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz!. O, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmedir. Eğer (Peygamber) bize isnat ederek bazı sözler uydurmuş olsaydı mutlaka onu kudretimizle yakalardık. Sonra da onun şah damarını mutlaka keserdik. Hiçbiriniz de bu cezayı engelleyip ondan savamazdı.*’⁴⁴⁶ âyetlerini okudu. İşte o gün kalbim İslama iyice yumuşamıştı.”⁴⁴⁷

Resulullah’a şâir, Kur’an’a ise şiir diyebilmek için aralarında mukayese yapmak gerekir. Ebû Hâtim er-Râzî, edebî eserlerin aslı itibarıyla tek yönlü olduklarını, şiirin de sadece aruzlarla şekillendirilmiş etkileyici yönünün olduğunu ifade eder.⁴⁴⁸ Bununla birlikte, Kur’an âyetlerinde şiir nazmının vezin ve kafiyeleri yoktur. Mana bakımından ise şiir, hakikat olup olmadığı aranmaksızın hoşlandırmak veya tiksindirmek, coşturmak veya küstürmek gibi hisleri gıcıklayan muhayyel kuruntulara, vehmî kıyaslara, hissiyat oyunlarına racidir. Kur’an ise, Yüce Allah’ın hidayetine götüren bir irfan nuru, bir îkan rehberidir.⁴⁴⁹

Kur’an, bir şiir değildir. Ama tam bir düzyazı olmasına rağmen, mûsikinin bütün niteliklerine sahip bulunmaktadır. Tıpkı bir şiirin düzensiz ve ahenksiz okunmasının mümkün olmadığı gibi Kur’an’daki bir kelimenin bir harfi kaldırılırsa artık onun tecvidli okunması mümkün olmaz.⁴⁵⁰

Hız. Peygamber ile şair arasında da büyük farklar vardır. Şairler tabiatlarıyla bir effâktır. Yani söyledikleri halis ifktir. İfk ise mutlaka ‘yalan’ demek değil, fakat gerçek bir temeli olmayan, hak üzerine kurulmayan şey demektir. Effâk, söylediklerinin doğru olup olmayacağını düşünmeden, sorumsuzca ağzına geleni, hoşuna gideni söyleyen

⁴⁴⁵ Hakka, 40-41.

⁴⁴⁶ Hakka, 42-47.

⁴⁴⁷ İbn Kesir, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, c. XIV, s. 8088.

⁴⁴⁸ er-Râzî, s. 178.

⁴⁴⁹ Yazır, c. VI, s. 4040.

⁴⁵⁰ Hamidullah, *Kur’an-ı Kerim Tarihi*, s. 21.

kimsedir.⁴⁵¹ Şairlerin muayyen veya istikrarlı bir çizgisi yoktur. Şairler her zaman tedirgin, her zaman arayış içinde olan bir zümredir. Düşünceleri ve ifadeleri sabit değildir. Zevk, duygu ve ihtiraslar onları her an yeni bir dünyaya götürür. Fevri ve duygusal davranırlar ve nasıl düşünüyorlarsa öyle yazar ve söylerler. Arap şiirinde de genellikle aşk, şehvet, içki, sarhoşluk, kabileler arasındaki nefret ve düşmanlık, savaş, kan dökme ve ırkçılık gibi konular işlenirdi. İyilik ve güzellik gibi temalar çok azdı. Ayrıca şairler, mübalağa, yalan, iftira, hiciv, övünme, alay, istihza ve boş yere meydan okumaya çok meraklı idiler. Bu sebeple Resulullah Arap şiirine önem vermez, iyi ve manalı olanları da överdi.⁴⁵²

Yine şairlerin Hz. Peygamber'in tabiatına ve karakterine zıt bir şekilde yapamayacak oldukları şeyleri söylemeleri de aralarındaki farklardan birisidir.⁴⁵³ Hz. Peygamberi tanıyan herkes, O'nun söylediklerini aynen yaptığını biliyordu. O'nun söz ve fiillerindeki ahengi çevresindeki kimse inkâr edemezdi.⁴⁵⁴

Kur'an Arapça indirilmiş, harfleri Arapça'dan meydana gelmiş, ibareleri Arap üslûbu üzeredir. Araplar beyan ve lisan ehliydi. Bu sahada maharetli olduklarına, yazdıkları şiirler delâlet etmektedir. Fesahat ve beyan sahalarında yarışmaktan büyük haz alırlardı. Bu alanda kabiliyetli oldukları için şiir ve nesirde çarpıştırlardı. Hitap etme, kaside okuma için merasimler düzenlerler, lâfız ve ibareleri en güzel kalıba koyarak kullanırlardı.⁴⁵⁵ Araplar, kendilerinin en büyük meziyetlerinin şiir, nesir ve hitabet olmasına rağmen Kur'an'ın en küçük bir sûresinin bile bir benzerini meydana getirememişlerdir.⁴⁵⁶ Manaları itibariyle mucize olmayan âyet olmadığını kabul edersek bu anlamları içeren nazmın mucize oluşu da kabul edilebilir. Zira "Lafızlar mânaların kalıplarıdır" meşhur sözüne istinaden fesahat bakımından yüksek olsa bile anlam yönünden düşük ifadeler diğer yöndeki değerini de önemli ölçüde yitirmektedir.⁴⁵⁷ Kur'an'ın luğavî güzelliği icazın zirvesine ulaşmıştır. Şayet Kur'an'a insan sözünden bir şey bulaşsa, okuyanın dil zevki bozulur, dinleyenin kulağındaki ahenk heder olur. Bu luğavi güzellik ve ses ahengi bir yandan Kur'an'ın icazını gösterirken diğer yandan

⁴⁵¹ İzutsu, Toshihiko, **Kur'an'da Allah ve İnsan**, (çev. Süleyman Ateş), Ankara: Kevser Yay., ts, s. 162.

⁴⁵² Mevdudî, s. 675-677.

⁴⁵³ Şuara, 26/226

⁴⁵⁴ Mevdudî, s. 677.

⁴⁵⁵ Sâbûnî, Muhammed Ali, **et-Tibyân fi ulûmi'l-Kur'ân**, Beyrut: h.1408, s. 144; Said Nursî, s. 110.

⁴⁵⁶ Vehbe ez-Zuhaylî, **et-Tefsîru'l-münîr fi'l akideti veş-şeria**, Beyrut: Daru'l-fikr'l-muasır, 1991, c. I, s. 101.

⁴⁵⁷ Aydın, *Meydan Okuma Bakımından Kur'an Mucizesi*, s. 55-56.

onun korunması için çok güçlü bir kalkan görevi üstlenmesi hayranlık uyandırıcı hususlardır.⁴⁵⁸

3.4.2.3. Kur'an İfadelerinin Bir Kâhin Sözü Olmaması

İnkarcıların Kur'an hakkındaki iddialarından birisi de Kur'an'ın ayetlerini kahinlerin seci'li ifadelerine, Hz. Peygamber(s.a.v.)'i de kahinlere benzetmeleridir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v) de kahinler gibi gelecekte haber veriyordu.⁴⁵⁹ Peygamber ile kahini kıyaslayarak yapılan bu iddia kesinlikle doğru olamaz. Zira bütün kâhinler bedevîdirler ve hepsi çocukluklarından itibaren kehânet ile meşgul olagelmüşlerdir. Kırk yaşına kadar başka işle meşgul olup da birden bire kâhin olan tek kişi gösterilemez.⁴⁶⁰ Hz. Peygamber(s.a.v.), hiçbir zaman bir kâhin gibi gelecek okuyucusu olmak istememiş, aksine bu kabil iddiaları temelinden yıkan vahye nâil olmuştur: “*De ki: ‘Ben size ‘Allah’ın hazineleri benim yanımdadır’ demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Size ‘Ben bir meleğim’ de demiyorum. Ben sadece, bana gönderilen vahye uyuyorum*”⁴⁶¹.

Hz. Peygamber(s.a.v.)'e kahin diyebilmek için öncelikle kahin ile peygamber arasındaki farkları göz önünde bulundurmak gerekir. Evet peygamber melek ile, kahinler ise cinlerle irtibat kurduklarını iddia ederek gelecekle ilgili bir takım haberler veriyorlardı. İnsanların hem peygamber hem de kahinlerin irtibat kurduklarını iddia ettikleri melek veya cinlerle olan irtibatlarını gözlemlene imkanı yoktur. O halde ikisi arasındaki farkı belirlemenin tek yolu her ikisinin toplum içindeki görüntü ve durumlarından hareket etmek yani onların görünen taraflarını ve getirdikleri haberlerin veya bilginin içeriğini incelemekle aralarındaki temel ayrımı ortaya koyma imkânı bulabiliriz. Bu farkları şöyle özetleyebiliriz:

a. Hz. Peygamber, Kur'an'da insanları kötülükten uzaklaştırıp iyilik yapmaya özendiren, insanların davranışlarının karşılığını göreceği ahiret hayatına vurgu yapan ve insanların buna göre hayatlarına yön vermelerini isteyen bir kişi olarak tanıtılırken kahinlerde bu özelliğin olmadığı görülür.⁴⁶² Buna karşılık Arap kültüründe bu dünya vurgusu daha ağır basmakta ve öte dünya fikri neredeyse bulunmamaktadır. Putlara karşı yaptıkları

⁴⁵⁸ Sâbûnî, s. 161.

⁴⁵⁹ er-Râzî, s. 179.

⁴⁶⁰ Küfrevî, Kasım, **Hz. Peygambere Dil Uzatanlar**, İstanbul: Özyayın Matbaası, 1969, s. 25.

⁴⁶¹ En'am 6/50.(Benzer ayetler için bkz. Araf, 7/187-188.

⁴⁶² Karadağ, Cağfer, “*Büyü ve Din- İslamî Nokta-i Nazardan Bir Değerlendirme*,” **Usûl İslam Araştırmaları Dergisi**, sayı 1(2004), s. 124-125.

tapınma ve saygının amacı, sağlık ve afiyet içinde olmak, servet elde etmek ve zafere ulaşmak gibi dünyevî menfaatlerdir.⁴⁶³

b.Kahinler getirmiş oldukları haber veya bilgi karşılığında bir ücret alırlarken Hz. Peygamber yaptığı iş bir ‘meslek’ olmadığı için hiçbir beklenti içerisinde olmaksızın insanlara sürekli bilgi getirmekte, öğüt vermekte ve yol göstermektedir.⁴⁶⁴ Peygamberlerin bu özelliği Kur’an’da değişik yerlerde belirtilmektedir.⁴⁶⁵ Buna karşılık kâhinlerin yaptıkları işlere karşılık ‘hulvan’ denilen bir ücret aldıkları bilinmektedir.⁴⁶⁶

3-Peygamberlerin toplum içerisindeki konumu ve duruşu da onları kâhinlerden ayıran özelliklerden birisidir. Çünkü peygamberden hiçbir zaman yüz kızartıcı ve şahsiyeti zedeleyici davranışlar beklenmez ve görülmez, güvenilir kimseler olup, sözleri ile davranışları çelişkisiz olur, şahsi bir talep içerisinde bulunmazlar.⁴⁶⁷

4-Peygamberlik başkaları tarafından teşyi, yani yol gösterilmeden ve diğer herhangi bir yabancıya yardımına başvurulmadan peygamberin zatının manevî ve ruhanî âlemlerle münasebet tesis etmesi demektir. Kâhinlik eden kimse ise aciz olduğu için yabancı vasıta ve tasavvurlara başvurur. Haber verdikleri şeyler karışık olur ve içine yalan karışır.⁴⁶⁸

İnkârcıların, Kur’an hakkındaki değişik isnatlarda bulunmaları onların kararsız, tutarsız, huzursuz ve zihinlerinin ne kadar karışık olduğunu ortaya koymaktadır. Aslında bu durum onların aleyhine bir haldir. Zira çelişkili birçok iddia, sahibinin kararsızlığını, zihninin karışıklığını ve en önemlisi haksızlığını ve gerçeği kabul etmemedeki inadını açıkça ortaya koyar.⁴⁶⁹ İnkârcıların durumunu şu hadise çok açıkça ortaya koymaktadır: Nadir b. Haris ismindeki müşrik Hz. Peygamberi toplum içinde küçük düşürücü ve onurunu zedeleyici propaganda toplantılarının birinde: “Ey Kureyş topluluğu! Allah’a yemin olsun ki, henüz çaresini bulamadığımız bir iş başımıza geldi. Muhammed sizin hoşnut olduğunuz yeni yetme bir çocuktur. En doğru sözlünüz ve emanete en çok riayet edeninizdi. Şakaklarında kırılıklar belirdiğinde ve size bir şey getirdiğinde siz ona ‘sihirbaz’ dediniz. Kesinlikle sihirbaz değildir zira sihirbazların, üflemlerini

⁴⁶³ Sarıçam, İbrahim, “Hz. Muhammed (s.a.v)’in Peygamber Olarak Gönderildiği Ortam,”*Diyanet İlmî Dergi* (Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v) Özel Sayı, Ankara: 2000, s. 31.

⁴⁶⁴ Karadağ, s. 125.

⁴⁶⁵ Şuara, 26/109, 127, 145, 164, 180.

⁴⁶⁶ Çelebi, İlyas, “Kahin”, *DİA*, İstanbul: 2002, c. XXIV, s. 171.

⁴⁶⁷ Karadağ, s. 125.

⁴⁶⁸ İbn Haldun, c. I, s. 247.

⁴⁶⁹ Çelik, *Kur’an’ın İkna Hususiyeti*, s. 187.

düğümlelerini biliriz. ‘Kâhin’ dediniz. Kesinlikle kâhin de değildir. Çünkü biz onların hallerini gördük ve secilerini dinledik. ‘Şair’ dediniz. Kesinlikle şair de değildir. Çünkü biz hezec ve recez gibi şiiri bütün türleriyle biliriz. Sonra ‘mecnûn’ dediniz. Kesinlikle mecnûn değildir, zira biz cûnûn gördük onda ne boğulmuşluk ne vesvese ne de karıştırma vardır. Ey Kureyş topluluğu! Başımızın çaresine bakın! Bilesiniz ki, Allah başınıza büyük bir bela(!) sarmıştır.⁴⁷⁰

Görüldüğü üzere inkârcılar kendi aralarında ve iddialarında tutarlı değildirler. Çünkü Kur’an hakkında şiir, sihir, kâhinlerin sözleri gibi iddialar ortaya atmışlar ancak bunların hiçbirinin Kur’an için geçerli olmadığı ortaya çıkmıştır.

Allah’ın insanlık için koymuş olduğu bu yüce değerleri insanlara bildirmek için ruh ve beden açısından en temiz insan Hz. Muhammed(s.a.v)’i nebi olarak seçmiş, insanlara kendisine ibadete davet için O’nu göndermişti. Çünkü O, ilahi vahyi kabule nefis ve ruh yönüyle en yakın kişiydi. Nefisleri kirleten heva, haset, kibir, hırs, cimrilik, azgınlık, kibir ve bunlara benzeyen unsurlardan temizlenmişti. Bunun için Allah’ın yüceliğini, ilahlığını, birliğini kabul etti ve ona samimi bir şekilde kulluk etti, nefsi O’nun desteği ile kuvvet buldu, O’nun vaadiyle doyuma ulaştı. Nefsini O’na vererek, kendisine vahyedilene uyarak, dünyada yüce bir şeref, ahirette ise yüksek dereceler kazanmak için Rabbi’nin kendisine vahyettiğini tebliğ etmesiyle ulaşacağına inanarak Allah’ın emrine uymak suretiyle ayakta durdu. Rabbi hususunda hiçbir zaman şüpheye düşmedi ve O’nun vaadinden hiç endişe etmedi. Bunun neticesinde vahiy O’nun nefisine tesir etti. Vahiy kalbiyle kabul etti, vahiy düşüncesini şekillendirdi ve sözlerinde açığa çıktı. Böylece Kur’an, Hz. Muhammed’in nübüvvetinin en kuvvetli kanıtı, Allah’ın Rabliğinin en yüce delili, Peygamber de Allah’ın kendisine vermiş olduğu burhanının, beyyinesinin ve mucizesinin açıklayıcısı olmuştur. Hz. Peygamber aleme doğan bir ışık gibi ortaya çıktı ve böylece insanların kalbini aydınlatmış oldu. O’nu akrabalık itibariyle yakın olanlar değil, kalbi saf ve temiz olanlar, ruhani yakınlıkta olanlar kabul etmişlerdir.⁴⁷¹

Hz. Peygamber(s.a.v.), hayatında bir defa olsun yalan söylediği, dolandırıcılık veya sahtekarlık yaptığı vb. kötülüklerde bulunduğu sabit değildir. Buna karşılık kendisiyle herhangi bir işi yapma fırsatı bulmuş veya kendisini yakından tanımış olan bir kişi kendisinin tamamıyla lekesiz, temiz, doğru, dürüst, emin, sözünde duran ve herkesin hakkını ödeyen bir kişi olduğunu biliyordu. Yaşamını bu şekilde sürdüren ve bu

⁴⁷⁰ İbn İshak, s. 181-182; İbn Hişam, c. I, s. 299-300.

⁴⁷¹ er-Râzî, s. 183.

vasıflarıyla tanınan bir kişinin birden bire yalan söylemesi, yalan üzerine bina edilmiş olan koskoca bir din, inanç ve hayat nizamını savunması ve propagandasını yapması mümkün değildir.⁴⁷²

Kur'an, nasıl Hz. Peygamberin nefesine tesir etmiş ise, ona inananların nefislerinde de aynı şekilde tesir etmiştir. İnsanlar gün geçtikçe Kur'anı öğrenip, onun etkisi altında kaldılar, hazır bulunuşluklarına göre ondan etkilendiler. Nefislerinde bulunan ve yukarıda sayılan nefsanî kirlere dolayı bazı kimseler de ondan uzaklaştı. Bu kirlere temizlenme ölçüsüne ve Allah'ın gönderdiklerini kabul etmelerine göre insanlar, müslüman, mü'min, kafir, münafık vb. gibi isimlerle ve sıfatlarla nitelendirildiler.⁴⁷³

3.4.3. Konularının Zenginliği

Ebû Hâtim er-Râzî, Kur'an'ın, din ve dünya işleri ile âlemdeki düzenin sağlıklı bir şekilde ayakta tutulabilmesi için gerekli olan hususların hepsini içerisinde barındırdığı için mucize bir kitap olduğunu belirtir. Örnek olarak: Allah'ın birliğine davet etmek, O'na ibadete, O'na hamde, teşbihe, tahlile, bütün övgüleri O'na yapmaya teşvik etmek, dua ve saygıyla O'na yönelmek, af ve bağışlanmayı O'ndan istemek, O'ndan korkmak, Peygamberleri tasdik etmek, onlara itaatte sebat etmek, iyiliği emir, kötülüklerden sakındırmak, cenneti arzulamak ve cehennemden kaçınmak, ödül ve cezayı hatırlamak, ahireti arzu etmek, dünyayı fazla önemsememek, Allah'ın kendilerine şefkat göstereceğini vaat etmiş olduğu ehl-i tevhid ve ehl-imandan ilim istemek, Allah'ın mağfiretinden ümidi kesmekten sakınmak, kâfirleri şiddetli ve acıklı azap ile korkutmak, sıla-i rahim, iyilik yapmak, hakka ve hukuka riayet etmek, emanete vefalı olmak, verdiği sözü tutmak, anne-babaya iyilik etmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak, ahlaksız davranışlar, kötü ve şer işlerden sakınmak ve sakındırmak gibi güzel ve üstün ahlaklı olmayı emretmek, şerden ve kötü davranışlardan sakınmak, iktisatlı olmak, cimrilikten ve israftan sakınmak, savaşta haddi aşmamak, hakkı olmayan şeyi almamak, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmamak, zina yapmamak, çalmamak gibi... Tüm bu konularda Allah, Kur'an'da sınırları çizmiş ve hükümleri açıklamıştır. Din ve dünya yönetimi bu kurullarla ayakta durmaktadır. İman eden ve etmeyen dost-düşman herkes bu hükümlerin doğruluğunu ve faydalarını kabul etmişlerdir. Örnek olarak bir Ermeni başpatriğinin “*Sen af yolunu tut, iyiliği emret, cahillerden yüz çevir.*” ayetini işitince ‘bana dünya yönetiminin yüzü gizli kalmadı’

⁴⁷² Mevdudî, s. 684-685.

⁴⁷³ er-Râzî, s. 184.

itirafı, Kur'an'ın muhteiyatının insanlar için ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü bu kişi müslüman olmamasına rağmen siyaset konusundaki bu ayetin manasının inceliğini ve Kur'an'daki tavsiye edilen güzel ahlak ilkelerini anlamıştır.⁴⁷⁴

er-Razî, Kur'an'ın ihtiva etmiş olduğu konular itibariyle hiç kimsenin Kur'an'ın ihtiva etmiş olduğu kuralları, Kur'an'ın ilkelerinin yerine getirildiği takdirde Allah'ın vereceğini vaad ettiği fayda olarak büyük karşılığı, terk edildiği takdirde verecek olduğu cezayı inkar edemeyeceğini belirtir. Ebû Hâtim er-Râzî, bu kadar değerli bilgilerin olduğu kitaba insanların nasıl kör olabileceğine ve Kur'an'la, içerisinde kendisinin, ailesinin, çocuklarının faydasına ve insanların yönetilmesine dair hiçbir bilgi olmayan diğer kitaplarla mukayese edilmesinin şaşılacak bir durum olduğunu ifade eder. Dünya hayatının hak ve adalete uygun bir şekilde yönetilmesinin açıklamaları Kur'an'da bildirilmiş ve sınırları belirlenmiştir. İnsanların yazmış olduğu kitaplar ise okuyanlara hangi alanda yazılmışsa o yönden etki eder. Öğrenmezse de yaşantısına çok fazla bir zarar vermiş olmaz. er-Razî'ye göre bir insan bin yıl yaşasa ve tıp, astronomi, mantık, felsefe alanlarındaki en etkili kitapları okumasa da hayatını devam ettirir. Nasıl ki her insan inşaat ustası, terzi, dokumacı veya kuyumcu olamazsa bu kişiler de en fazla filozof, mühendis, tabip olamaz. Yaşantılarında bir kaybı olmaz. Bu alanlarda eğitim almaması onların saygınlığına ve dini yaşantısına bir zarar vermez. Ancak insanların çoğunluğu Kur'an'ın açıklayıcılığından ve kurallarından uzak kalmaz. Her insana kendini ilgilendiren alanda Kur'an'a müracaat etmesi gerekir. Eğer Kur'an'ı bir an olsun terk edecek olursa dünyası ve ahireti helak olur.⁴⁷⁵

er-Razî, geçmiş zamanlardaki insanların da peygamberlerin getirmiş oldukları esaslarla, temeli din olan kurallarla yönetildiklerini, Kur'an nazil olduğunda insanların onun hükümlerinin etkisi altında kaldıklarını ve ona sarıldıklarını, İslam dininin bütün dinlere ve milletlere üstün geldiğini ifade etmiştir. Bunun sebebi ise Kur'an'da mü'min ve kâfir bütün insanların bir gün bile uzak kalamayacakları dünya işlerinin hükümleri mevcut olmakla birlikte başka hiçbir kitapta bu konuların tamamı hakkında bilgi mevcut değildir. Ayrıca Kur'an'ın ahirette ona inananlara, kâfirlere olmayan bir faydası da olacaktır. Buna rağmen mülhidler, Kur'an'dan başka kitaplara sarılıyorlar. Bu kitaplar sayesinde insanlara faydası veya zararı olmayan bir kitap zannettikleri Kur'an'dan ayrılarak kanlarını, mallarını ve nesilerini koruma altına alacaklarını zannediyorlar.

⁴⁷⁴er-Râzî, s. 180-181.

⁴⁷⁵er-Râzî, s. 182.

Hâlbuki Kur'an'ın hükümleri altına girdiklerinde canlarını koruyacaklarını, mallarını ve nesillerini emniyet altında tutacaklarını bilmiyorlar. Kur'an'ın insanların faydasına ve zararına olan şeyleri bildirmesini ise ancak akıllarını yitirmiş olan kişiler inkâr edebilirler.⁴⁷⁶

er-Razî'ye göre, Kur'an, insanların yararlarına ve zararlarına olan hususları bildirmesiyle bütün insanları etkilemektedir., Bu etki ise Kur'an'ın görünür sebeplerle mü'min-kafir, genel-özel ayrımı olmaksızın bütün insanlara yaptığı etkidir..⁴⁷⁷

Kur'an'ın Hz. Muhammed(s.a.v)'in risaletine delalet ettiğine şöyle bir örnek verilebilir: Birçok hastalığın ortaya çıkmış olduğu bir ülkede, doktor olduğunu iddia eden bir adam, bu iddiasının delili olarak hastaları tedavi eden tıp ilmi ile alakalı kitabını getirir. Uzman doktorlar o kitabı mütalaa etmeleri neticesinde o konudaki en iyi kitap olduğunu müşahede ve itiraf ederler. Sonra ona sayılamayacak kadar hasta başvurur, kendilerine yazılan reçetelerdeki ilaçları alanlar iyileşir ve sıhhat bakımından en sağlıklı insanlar olurlar.⁴⁷⁸ Durum böyle iken, bu iki ilmî ve amelî burhandan şüphe edilir mi? Kaldı ki, ruhları tedavi etmek, bedenleri tedavi etmekten daha zor bir iştir. Ahlâki hastalıkları, ictimâî rahatsızlıkları tedavi etmek, fertlerin uzuvlarını iyileştirmekten daha ağır bir iş olduğu malûmdur. Zira ictimâî hastalıklar bulaşıcı ve müzmindir. Bilindiği üzere Kur'an, doğru inanç esaslarını, yüce ahlâk kaidelerini, ictimâî ve medenî usulleri ihtiva etmektedir. Hz. Peygamber(s.a.v), Kur'an'ın getirdiği kaideler, ölçüler ve prensipler vasıtasıyla, her türlü kötülükte, câhilî hareketlerde kaybolmuş, cehalet ve putçuluk rezilliğine boğulmuş bir toplumu iyileştirdi, birleştirdi, onlara kitap ve hikmeti öğretti ve bedevî olsun medenî olsun bütün toplumların önüne geçirdi.⁴⁷⁹

Ebû Hâtim er-Râzî, Kur'an'ın, din ve dünya işleri ile âlemdeki düzenin sağlıklı bir şekilde ayakta tutulabilmesi için gerekli olan hususları barındırması yanında geçmiş ve gelecekteki milletler hakkında da bilgiler ve darb-ı meselleri de içerdiğini belirtmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber, Allah'ın kendisini desteklemesi ve vahiyle bu kurullarla birlikte ahlâk ve edebe dair kurulları, bu kitapta bir araya getirmiştir. Hâlbuki Hz. Peygamber(s.a.v)ümmî bir kişiydi. Yani kendisine Kur'an gönderilmeden önce ne

⁴⁷⁶er-Râzî, s. 182-183.

⁴⁷⁷er-Râzî, s. 183.

⁴⁷⁸ Gazzalî, Ebû Hamid Hucetülislam Muhammed b. Muhammed, **el-Munkız**, 3.tab', Beyrut: Mektebetu Kutubu's-Sekafiyye, 1411/1991,(beş kitap bir arada), s. 52; Rıza, M. Reşid ve Abduh, M. **Tefsiru'l-Menar**, 2. tab', Beyrut: Daru'l-Fikr, ts., c. I, s. 218.

⁴⁷⁹ Rıza, M. Reşid ve M. Abduh, c. I, s. 219.

bir kitap okumuş ve de yazmıştı. Devlet başkanları veya büyükleri, bilginler ve edebiyatçılarla da bir araya gelmemişti.⁴⁸⁰

er-Razî, Hz. Peygamberin kendisine vahiy gelmeden önce okur-yazar olmamasına rağmen bu çok önemli bilgileri vermesi ve bu bilgileri bir kitapta toplamasının O'nun mucizelerinden birisi olduğunu ifade etmektedir. Şayet O(s.a.v.), okuma yazmayı öğrenmek isteseydi bunu muhakkak ki yapardı. Ama Allah(cc)'ın sünneti bu şekilde gelişmiştir.⁴⁸¹

Hz. Peygamber(s.a.v.)'in ümmî oluşunu Allah Teala şöyle bildirmektedir: “*Sen şu Kur'an'dan önce hiçbir kitap okumuyor ve onu sağ elinle yazmıyordun. (Okuyup yazsaydın) o takdirde batıl peşinde koşanlar, şüpheye düşerlerdi.*”⁴⁸² Hz. Peygamber(s.a.v.)'in akrabaları, yakınları, komşuları kısaca O'nu tanıyan herkes doğuşundan orta yaşına kadar kendisini tanıyor ve biliyorlardı. Durum böyle iken, O'nun ağzından semavî kitapların talimatı, geçmiş peygamberlerin hikâyeleri, din ve mezheplerin akideleri, eski milletlerin tarihi, medeniyet, ahlâk ve iktisadın mühim meseleleri hakkında çıkan hikmet dolu sözler ve ilmî değerlendirmelerin kaynağı vahiyden başkası olamaz. Eğer bu peygamber okuma yazma bilseydi ve çevresindeki insanlar onun kitap okuduğunu ve araştırmalar ile incelemeler yaptığını görmüş olsalardı, onun bu ilim ve kültürü, vahiyden değil, başka kaynaklardan elde ettiğine inanabilirdi. Fakat ümmiliği bu tür imkanları ortadan kaldırmıştır.⁴⁸³

Kur'an'ın İsrâ Suresi 88. ayetinde “*De ki: "Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler."* ifadesi ile inkârcılara meydan okumasının dünyanın her tarafına yayılmasının en büyük sebebi, Hz. Peygamberin hiç eğitim almadığını bilen bir topluluk içinden çıkıp bunu yapmış olmasıdır. Bu meydan okuma karşısında sadece birkaç basit ve gülünç denemeler olmuştur. Kur'an'ın benzerinin getirilemeyişi inkârcıların buna güç yetiremeyişindedir. Zaten güçleri yetmediği için savaşla muhalefete kalkışmışlar ve bu uğurda canlarını feda etmişlerdir.⁴⁸⁴ Ayrıca Müslümanlarla ilk savaş Bedir'de yapılmıştır. Bu savaştan önce uzun yıllar geçmesine rağmen yani Kur'an'ın bir benzerini yapmalarına yetecek kadar zamanları olmalarına

⁴⁸⁰er-Râzî, s. 181; Maturidî, s. 193,196.

⁴⁸¹er-Râzî, s. 181.

⁴⁸² Ankebût, 29/47.

⁴⁸³ Mevdudî, s. 684.

⁴⁸⁴ Maturidî, s. 193,194.

rağmen bunun yapamamışlardır. Güçleri yetecek olsaydı yaptıkları savaşlar bile onları yapacakları fikrî mücadeleden alıkoymazdı.⁴⁸⁵

Kur'an'daki bazı ayetlerin mu'cem oldukları görülürken, bazı ayetlerin ise amaçlarının ilk indiği esnada ne olduğu anlaşılammış, daha sonra inen ayetlerle bu ayetlerin ne amaçla indirildiği bildirilmiştir. Hiçbir insan manasını bilmediği ve amacı tam olarak bilinmeyen ifadelere kendi yazmış olduğu bir eserde yer vermez. O halde Kur'an Hz. Muhammed(s.a.v)'in kendisinin yazmış olduğu bir eser değildir. Yine hiçbir insan yapmış olduğu şaheser niteliğindeki bir eseri bir başkasına mal etmez. Hz. Muhammed(s.a.v)'in, böyle mükemmel bir eseri hiçbir zaman kendisine maletmeyişi, kendi sözleri karşısında Kur'an'ın ifadelerine derin bir saygı duyuşu ve kendi sözlerinden onun ifadelerini titizlikle ayırmış olması, onun ifadelerinin hıfzı ve bekası için ayrı bir titizlik gösterişi, Kur'an'ın ifadeleri karşısında aczi, o ifadelerde en ufak bir değişiklik ve müdahaleye cesaret edemeyişi, üslup bakımından kendi sözleri ile Kur'an'ın ifadelerinin farklı oluşu Kur'an'ın O'nun sözü olmadığının göstergelerindendir.⁴⁸⁶

3.4.4. İnsanlara Etkisi

Kur'an nuru, adeta bir ziraatçının yere ekip de büyüyen bir tohumu gibi insanların kalplerine yayılmış ve o kalplere tesir ederek bütün âlemi kaplamıştır. Bu tohumların bir kısmı kayalıklara, bir kısmı çorak topraklara, bir kısmı da temiz(verimli) toprağa denk gelmiş, tohumların bulunmuş olduğu yere göre de artmış ve ürün vermiştir.⁴⁸⁷ İncil'de de belirtilmiş olduğu gibi bulunmuş olduğu yere göre yeşermiş ve büyümüştür. “*Ve İsâ onlara mesellerle çok şeyler söyleyerek dedi. İşte, ikinci tohum ekmeğe çıktı ve ekerken bazıları yol kenarına düştü ...ve başkaları iyi toprak üzerine düştü, bazıısı yüz, bazıısı altmış, bazıısı otuz kat semere verdiler. Kulakları olan işitsin.*”⁴⁸⁸ Konuyla ilgili olarak bugün elde bulunan incillerde yer alan en iyi örnek budur.⁴⁸⁹

Ebû Hâtim er-Râzî, Kur'an'ın insanlara olan etkisini Allah Teala'nın Kur'an'daki şu ayeti ile benzetmede bulunduğunu ifade etmektedir: “*Muhammed, Allah'ın Resülüdür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler.*

⁴⁸⁵ Maturidî, s. 193.

⁴⁸⁶ Hatip, s. 423.

⁴⁸⁷ er-Râzî, s. 184.

⁴⁸⁸ Matta 13/3.

⁴⁸⁹ Komisyon, **Kur'an Yolu: Türkçe meal ve Tefsir**, Ankara: DİB Yay., 2004, c. V, s. 514.

Onların, rükû ve secde halinde, Allah'tan lütuf ve hoşnutluk istediklerini görürsün. Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir. İşte bu, onların Tevrat'ta ve İncil'de anlatılan durumlarıdır: Onlar filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş, ziraatçıların hoşuna giden bir ekin gibidirler. Allah kendileri sebebiyle inkarcıları öfkelenmek için onları böyle sağlam ve dirençli kılar. Allah, içlerinden iman edip salih amel işleyenlere bir bağışlama ve büyük bir mükafat vaad etmiştir".⁴⁹⁰ Allah Teala, bu ayette Hz. Muhammed(s.a.v)'i ve nübüvvetini ekine, O'na tabi olanları ve ashabını ekinin filizine benzetmiştir.⁴⁹¹ Hz. Peygamber(s.a.v.) yalnız olarak kıyam etti, sonra Allah Teala onu ilk çimi ondan doğarak etrafını saran filizlerle katlanıp kuvvetlendiği gibi yanındakilerle takviye etti. Şu halde bu yalnız ashabın değil Peygamberle beraber ashabının bir temsili olmuş olur.⁴⁹² Hz. Muhammed(s.a.v)'e iman edenler günümüze kadar böyle devam etmişlerdir. Müslümanlar O'nun ekinleridirler. Onların gıdası ve kuvvet kaynakları Kur'an'dır.⁴⁹³ Hz. Peygamber bir çiftçi gibidir. Hz. Hatice, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali, Hz. Zeyd gibi temiz kalplere ve yetenekli kişilere İslam tohumunu ekmiştir. Bu tohum kısa zamanda bir çığ gibi büyüyerek güçlenmiş, dünyaya hakkın ve adaletin yerleşmesini sağlamıştır.⁴⁹⁴ Müslümanlar, gelişen kuvvet ve enerji dolu bir bitki gibidirler. Öyle kuvvetlidirler ki filizini yarıp ortaya çıkmışlardır. Fakat bu filizi yarararak onu zayıflatmıyor, bilakis onu kuvvetlendiriyor. Ekinin sahibi olarak Hz. Peygamber, ekinin gücünü, verimliliğini ve imrendiriciliğini bilmektedir. Kâfirler ise ekinin büyümesinden ve kuvvet bulmasından öfkelenmekte ve üzüntü duymaktadır.⁴⁹⁵

Ebû Hâtim er-Râzî, Kur'an'ın içermiş olduğu konular itibariyle herkese açık olduğunu, mü'min-kafir bütün insanların Kur'an'daki üstün bilgilerden faydalanabileceğini, ancak Kur'an'da gizli, ilahî bir kuvvetin bulunduğunu ve bu kuvvetin sadece mü'minler için olduğunu ifade eder.

Şayet, içerisinde insanların kalplerini onu ve hükümlerini kabul etme hususunda bir araya getiren büyük etkiye sahip olan Hz. Muhammed(s.a.v)'in insanlara bıraktığı Kur'an olmasaydı, insanların işleri doğru bir şekilde yürümez ve dünyada işler adalete uygun olmazdı. Ve yine insanların kalplerinde bu ruhani kuvvet olmasaydı, insanlar Kur'an'ı kabul etmezler ve onun etkisi günümüze kadar devam etmezdi. Halbuki

⁴⁹⁰ Fetih, 48/29.

⁴⁹¹ er-Râzî, s. 184.

⁴⁹² Yazır, c. VI, s. 4442.

⁴⁹³ er-Râzî, s. 184

⁴⁹⁴ Komisyon, *Kur'an Yolu: Türkçe meal ve Tefsir*, c. V, s. 514.

⁴⁹⁵ Seyyid Kutub, c. XIII, s. 472.

zamanın geçmesiyle insanlarda Kur'an'ın etkisi ve kuvveti artmaya devam etmiştir. Çünkü o kuvvet, Allah(cc)'in mukaddes sözlerindedir. Şayet böyle olmasaydı Kur'an'ın durumu Müseyleme, Talha ve Esvedü'l-Ansi gibi bazı yalancı Peygamberlerin sözleri gibi olur ve etkisi zamanla birlikte dünyada yok olur giderdi. İşte Kur'an'da bulunan bu güçten dolayı ona sihirdir demişlerdir. Çünkü Hz. Muhammed(s.a.v)'in insanlara okuduğu Kur'an, onların kulaklarından kalplerine işliyor, içerisinde barındırmış olduğu gizli, ilahi bir kuvvet nedeniyle kalpleri Kur'an'ın etkisi altına giriyor ve Kur'an'a tabi oluyorlardı. İşte bu sebepten dolayı Kureyşliler ve Araplar, Kur'an'a sihir, Hz. Peygambere de sihirbaz demişlerdir. Ebû Hâtim er-Râzî, sihrin muskacılık, düğümlere üfürmek ve bir takım yollarla insanları etkilediğini, insanların kalbini dostluktan kavgaya, veya kavgadan dostluğa, sevgiden düşmanlığa veya düşmanlıktan sevgiye çevirmek suretiyle insanların nefislerinde etkili olduğunu ve sihrin bütün zamanlarda insanlar tarafından kabul edilen bir gerçeklik olduğunu ifade etmektedir.⁴⁹⁶ Kur'an ve Allah'ın göndermiş olduğu diğer kutsal kitaplar ve insanlık tarihindeki çoğu kimseler de sihirden bahsetmişler, hepsi doğru olmasa ve birçok uydurmalar olsa da sihrin var olduğunu kabul etmişlerdir. Bunun için geçmiş milletler, Arapların Hz. Peygamber(s.a.v)'e yapmış oldukları gibi kendilerine gönderilen Peygamberleri sihirbazlıkla itham etmişler, sözlerine de sihir demişlerdir. Hz. Peygambere inanmayanlar, insanları O'nu dinleyip, O'na iman etmelerinden korktukları için de her yolu denemişler, O'ndan uzak tutmak için ellerinden geleni yapmışlardır. Buna karşılık Hz. Peygamber(s.a.v) hac, ticaret veya bir müddet Mekke'de kalmak için gelenlere İslam'ı anlatmış, Kur'an'ı okumuş, bunların neticesinde insanların kalpleri İslam'a ısınmış ve bu kişiler İslam'ı kabul etmişler, memleketlerine geri döndüklerinde insanlara İslam'ı anlatmışlardır. Tıpkı kavminin reisi, şair ve akıllı bir kişi olan Tufeyl b. Amr ed-Deysi gibi. Bu kişi Mekke'ye geldiğinde ona Kureyşliler, Hz. Peygamber'den uzak durmasını, O'nun sözlerinin sihir olduğunu, eşleri ve birbirlerini sevenleri ayırdığını söylemişlerdi. Bunun üzerine Tufeyl, kulaklarına Hz. Peygamberi duymamak için pamuk tıkamıştı. Tufeyl, Kabe'yi tavaf ettiği sırada Hz. Peygamber de namazda *“Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor”*⁴⁹⁷ ayetini okuyordu. Tufeyl, bir an bu okunan ayetleri işitir gibi oldu ve kulaklarına tıkadığı pamuğu çıkardı ve attı. Kendi kendine *“Ben akıllı bir adamım bana ne oluyor da Kureyşlilerin aklı ile hareket ediyorum”* dedi. Hz. Peygamberden okuduğu sözleri

⁴⁹⁶er-Râzî, s. 185.

⁴⁹⁷ Nahl,16 /90.

tekrar kendisine okumasını istedi. Hz. Peygamber de ona bu âyeti ve daha fazlasını okudu, bunun üzerine Tufeyl Müslüman oldu ve kavmine döndüğünde insanları İslam'a davet etti. Kavmindeki insanlar da Müslüman oldular.⁴⁹⁸

er-Râzî'ye göre Kur'an'ın mucizevi yönlerinden birisi de içerisinde bulunan gizli bir kuvvet ile insanların kalplerini bir araya getirmesi, uzlaştırmasıdır. Bu konuda Allah Teala *"O, seni bizzat kendi yardımıyla ve mü'minlerle destekleyen ve onların kalplerini uzlaştırandır. Şayet yeryüzündeki şeyleri tümüyle harcasaydın sen onların kalplerini uzlaştıramazdın. Fakat Allah onların arasını uzlaştırdı."*⁴⁹⁹ buyurmaktadır. Kur'an'da bulunan bu gizli kuvvet sayesinde insanların kalpleri uzlaşır. Şayet Kur'an ve içerisinde insanların kalplerini uzlaştıran bu güç olmasaydı, dünyadaki bütün güçler bir araya gelseler insanların Kur'an'ı ve onun hükümlerini kabul etmelerini başaramazlardı.⁵⁰⁰

Mülhidlere göre insanlar, İslam dinini aralarında bulunan dostluk, bir alışkanlık veya zamanın ilerlemesi nedeniyle kabul etmişlerdir. Hâtim er-Râzî, bunların hiçbirisinin insanların İslam'ı kabul etmelerinde etkili olmadığını savunmaktadır. Çünkü, insanlar İslam dini daha Mekke'de ortaya çıkmaya başladığı zamanlarda, kuvvet bulmadan önce Kur'an'ı dinliyorlar ve ona iman ediyorlardı. Tıpkı yukarda geçen Tufeyl hadisesinde olduğu gibi. İslam dinini kabul edenler ile kabul etmeyen kişiler arasında bir dostluk meydana gelecek kadar bir zaman geçmemişti. Bununla birlikte sadece İslam dinini kabul ettikleri için Müslümanlara değişik işkenceler yapılıyordu. Müslümanlar da kendilerine yapılan bu işkencelere karşı dinlerinden dönmeyerek sabrediyorlardı. Dolayısıyla insanların bir alışkanlıktan veya aralarındaki bir dostluktan dolayı dinlerini değiştirme, yani İslam dinini kabul etme gibi bir gelenekleri de bulunmuyordu. Umeyye b. Halef, İslam dininden dönmesi için Bilal'e yaptığı gibi Müslümanlara sadece İslam dinini seçmelerinden dolayı işkence yapıyordu. O, Bilal'i kızgın kumların üzerine yatırıyor, karnına taş koyarak İslam dininden dönmesi için eziyet ediyordu. Bilal ise tüm bu eziyetlere sabrederek İslam dininden dönmemiştir. Benzer hadiseler o dönemde çokça vuku bulmuştur. Müslümanlar tüm bu eziyetlere sabretmişler, bu işkenceler karşısında imanlarını artarak devam etmiştir. Bu eziyetlerin devamında Müslümanlar yurtlarından kovulmuşlar, eşlerinden, ailelerinden, akrabalarından, kabilelerinden ayrı kalarak birçoğu Habeşistan'a ve daha sonra işkencelerin artarak devam etmesi neticesinde Medine'ye hicret etmek zorunda

⁴⁹⁸er-Râzî, s. 185-186; krş. Mevduğî, s. 850-851.

⁴⁹⁹ Enfal, 8/62.

⁵⁰⁰er-Râzî, s. 187.

kalmışlardır. Ancak onlar için Rasulullah ile beraber olma, onun dinine tabi olma ve onun sevgisini kazanma için öldürülme, sünnetini benimseme ve ona tabi olma, onun uğrunda canlarını ve mallarını feda etme, tüm bu eziyetlerin ve maddi ayrılıkların üstünde olmuştur. Tüm bunlara neden olan ise öğrenmiş oldukları Kur'an ve onun kalplerinde yapmış olduğu tesirdi. Bunun için Müslümanlar, Hz. Peygamberi himaye etmişler, ona yardım etmişler, kendi memleketlerine göç eden diğer Müslümanları sevmişler, birbirlerini kardeş ilan etmişler, mallarını bölüşmüşler ve kendi memleketlerine hicret edenleri korumuşlardır. Kendilerini İslam dininden döndürmek isteyen babaları, oğulları ve aşiretleri ile savaşmışlar, Hz. Muhammed'i ve O'na tabi olanları tüm bu kişilere tercih etmişler, canları, malları ve evlatları hakkındaki İslam'ın hükümlerine razı olmuşlardır. Tüm bunları hiçbir zorlama altında kalmadan kendi özgür iradeleri ile yapmışlardır. Hz. Peygamber onlara Allah Teala'nın şu âyetini bildirmesine rağmen iman ettiler: *“Hayır! Rabbine and olsun ki onlar, aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp, sonra da verdiği hükme, içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olmazlar.”*⁵⁰¹ Ve *“Allah ve Resûlü bir iş hakkında hüküm verdikleri zaman, hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadın için kendi işleri konusunda tercih kullanma hakları yoktur. Kim Allah'a ve Resûlüne karşı gelirse, şüphesiz ki o apaçık bir şekilde sapmıştır”*⁵⁰². Allah'ın ve Rasûlü'nün vermiş olduğu hükümlerde tercih hakları olmadığını bilmelerine rağmen onlar İslam'ı kabul etmişlerdi. Hz. Peygamberin onlar üzerinde bir egemenliği, otoritesi, İslam'ı kabul etmeleri halinde verecek bir malı, O'na yardım edecek bir aşireti ve kabilesi de yoktu. Hz. Peygamber tek başınaydı. İnsanlar, İslam dinini seçerek dünyalık olarak herhangi bir nimet elde etmediler. Aksine İslam dinini seçtikleri için türlü türlü işkencelere uğradılar. Hâlbuki insanoğlu kendisine iyilik yapanı sever, kötülük yapandan nefret eder. İnananlar Hz. Peygamberden dünyalık herhangi bir şey talep etmediler. Bilakis, inanmaları nedeniyle dünyayı, ahirete tercih edenler tarafından çeşitli eziyetlere uğradılar. Dini dünyaya tercih edip Hz. Muhammed(s.a.v)'e inanmayı da güzellik olarak kabul ettiler.⁵⁰³ Ebû Hâtim er-Râzî'nin, insanların Hz. Muhammed(s.a.v)'e inanmaları neticesinde dünya malı olarak herhangi bir kazançları olmadığı gibi, inançlarından dolayı da çok değişik şekillerde işkenceler görmüşler, dünyalık adına herhangi bir menfaat beklemezsizin İslam dinini tercih etmişler, inançları nedeniyle görmüş

⁵⁰¹ Nisa, 4/65.

⁵⁰² Ahzab, 33/36.

⁵⁰³ er-Râzî, s. 187-188.

oldukları eziyetleri bir güzellik olarak değerlendirmişlerdir. Çünkü onlar ahireti dünyaya tercih etmişlerdir.

İnsanların, dünyanın güzelliklerini bırakıp, dostlarını terk ederek, mallarını, canlarını feda edip Allah'ın şeriatına kuvvetle sarılmaları, bu uğurda ölmeyi istemeleri, hayatlarını bu yolda harcamaları, dine olan bağlılıkları ve bunların tamamı herhangi bir zorlama olmadan, özgür iradeleri ile yapılması ancak Allah'ın kelamının kalplere olan etkisi sayesinde. İnsanların İslam dinini tercih etmelerinde bazılarının iddia ettikleri gibi aralarında bulunan dostluk, gelenekleri veya zamanın geçmesi kesinlikle etkili değildir.⁵⁰⁴ Şayet insanların İslam dinini kabul etmesinde bu unsurlar etkili olsaydı, Müslümanlara bu eziyetler yapılmaz, yurtlarından uzaklaştırılmazlar, Müslümanlara karşı savaş açmazlardı. İnkâr edenler Hz. Muhammed(s.a.v) ve İslam dinine şiddet ile değil, fikri anlamda muhalefet ederlerdi.

Ayrıca bir kısım insanlar, Hz. Peygamberin insanları zor kullanarak, kendisine muhalefet edenlere savaş açarak onlara zorla Müslüman olmayı kabul ettirdiğini iddia etmektedirler. er-Râzî, bu iddianın da öncekiler gibi doğru olmadığını ifade eder. Çünkü insanlar İslam dininin ilk zamanlarında da kendi tercihleri ile bu dini kabul ediyorlardı. Müslümanlar güçlenince insanlar türlü şekillerde İslam dinine karşı çıkmaya ve mücadeleye başladılar. Ve bunu da açıktan açığa yapmaya başladılar. Bu durum Allah'ın hoşlanmadığı bir haldi. Bunun üzerine Hz. Peygamberin ashabına inançları nedeniyle eziyet eden zorba ve küstah olan kişileri zelil düşürmek ve mü'minlerin saygınlığını arttırmak için bu kişilere karşı mücadele edilmesine müsaade etti. *“Hiçbir zulüm ve baskı kalmayıncaya ve din yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Onlar savaşmaya son verecek olurlarsa, artık düşmanlık yalnız zalimlere karşıdır.”*⁵⁰⁵ Hz. Peygamber, İslam'ı tebliğ etmeye başladığında tek başına idi. Kendi kavminin arasında ortaya çıktı ve kendisine vahyedilene insanlara anlattı. Bunun neticesinde kendisine çok değişik eziyetler yapıldı, küçük düşürülmeye çalışıldı ve bu işkenceler zulme dönüşünce Taif'e gitmek durumunda kaldı. Fakat burada da işkenceler ve tahammülsüzlükler devam etti. Öyle ki, Hz. Peygamber, Taif'te hatırı sayılır bir kişi olan Abdüyâlîl b. Amr'ın duvarının dibinde, yaz sıcağından korunmak için oturduğu esnada onu gören Abdüyâlîl, “Duvarımın gölgesinden kalk!” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber ellerini semaya kaldırarak Rabbine şöyle duada bulundu: “Ey Rabbim! Zayıflığımı, çaremin azlığını, insanlara karşı acziyetimi sana şikayet ediyorum. Eğer

⁵⁰⁴er-Râzî, s. 188-189.

⁵⁰⁵ Bakara, 2/193.

bana kızmamışsan buna aldırış etmem. Fakat senin afiyetin benim için daha geniştir”⁵⁰⁶ İnanmayan insanlar, Hz. Peygamber’in güneşten korunmak için bir duvar dibine dahi oturmasına tahammül edemiyorlardı. Buna rağmen bazı inkârcılar, insanların İslam dinini aralarında bulunan bir dostluktan dolayı kabul ettiklerini iddia edebiliyorlar.

Kureyşliler, Müslümanlara yapmış oldukları fizikî işkencelerin yanında, onlara sosyal ve psikolojik açıdan da baskı uygulamak için kendi aralarında toplanarak Müslümanlardan bütün ilişkileri kesme, onlarla hiçbir şekilde alışveriş ve evlilik yapmama konularında bir karar aldılar ve bu kararlarını bir yazılı metin haline getirip Kabe’nin duvarına astılar. Müslümanları da Mekke’nin bir kenar mahallesine çıkardılar. Müslümanlar bir süre böylece yaşamak zorunda kaldılar. Daha sonra Kureyş’in içerisindeki bir grup yapılan bu işi çirkin bulup, Kabe’de yazılı olan bu kağıdı yırttı. Benzer eziyetler Hz. Peygambere ve ona iman edenlere karşı Medine’ye hicret edene kadar devam etti. Bütün bunlar insanların İslam dinini seçmesinin nedeninin bir dostluk, gelenek veya zamanın ilerlemesi olmadığını göstermektedir.⁵⁰⁷

Allah Teala, kendisinden önce gönderilmiş olan Peygamberlere kendi milletleri tarafından yapılan muameleleri hatırlatarak Hz. Peygamberi ve inananları yapılan bu işkencelere karşı teselli etmiş, sabretmeleri halinde yardımının kendilerine ulaşacağını bildirmiştir: “*Andolsun ki, senden önce de bir çok Peygamberler yalanlanmıştı da onlar yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine karşı sabretmişler ve nihayet kendilerine yardımımız yetişmişti. Allah’ın kelimelerini değiştirebilecek bir güç de yoktur. Andolsun peygamberler ile ilgili haberlerin bir kısmı sana gelmiş bulunuyor*”⁵⁰⁸ ve “*Nice peygamberler var ki, kendileriyle beraber birçok Allah dostu çarpıştı da bunlar Allah yolunda başlarına gelenlerden yılmadılar, zaafa düşmediler, boyun eğmediler. Allah sabredenleri sever.*”⁵⁰⁹ Allah Teala, insanların Allah’ın dinine bir dostluk veya adeten giriyorlar iddialarının önüne geçmek için peygamberlerini görevlerinin başlarında bu şekildeki zorluklarla imtihan etmiştir. Daha sonra Allah Teala, Peygamberlerine yardım etmiş ve onları kendisi ve ilahi kelamı ile kuvvetlendirmiştir.

İnananların bu eziyetlere sabretmeleri, verdikleri mücadeleler, kalplerinin Allah’ın şeriatını ayakta tutmak için bir araya gelmesi Kur’an’ın etkisinin inananlardaki büyük tesirinin göstergesidir. er-Râzî, bu durumu ilacın insanların damarlarına girerek onlara

⁵⁰⁶er-Râzî, s. 189.

⁵⁰⁷er-Râzî, s. 189-190.

⁵⁰⁸En’am, 6/34.

⁵⁰⁹Al-i İmran, 3/146.

tesir etmesine benzetir. Nasıl ki ilaç insanların bedenlerine damarlar yoluyla ulaşır ve insan sağlığına olumlu yönde etki ediyorsa Kur'an da inananlar topluluğuna benzer şekilde tesir eder ve onların hayatlarını düzenli hale getirir.⁵¹⁰

Kur'an bu kadar tesirli bir kitap olduğuna göre insanların bir kısmı neden onu kabul etmezler? Ebû Hâtim er-Râzî, bu sorunun cevabını şu şekilde verir: Bazı insanların Peygamberlerin getirmiş olduğu vahye inanmamalarının sebebi, onların nefislerine musallat olan ve nefislerini bozan bir takım hasletlere sahip olmalarıdır. Bu hasletlere örnek heva, hased, kibir, azgınlık, haddi aşmak, düşmanlık, kendini beğenme, şüphe, akli kullanmama, hırs, vb. Özelliklerdir. Tüm bunlar ilahi gücün insanların kalplerine yer etmesine manidir. Ebû Hâtim er-Râzî buna sarımsakla mıknatıs örneğini vermiştir. Mıknatısa sarımsak sürülürse, mıknatısın tabiatında olan demiri çekme kuvveti yok olur. Tıpkı bunun gibi insanın tabiatında bulunan ilahi vahye inanma kabiliyeti, kendisine isabet eden yukarıda sayılan hasletler neticesinde ortadan kalkar ve inanmaya engel olur. Kalp artık vahyin etkisini kabul etmez hale gelir. Kureyşliler de kendilerini Mekke'de ikamet etmelerinden dolayı, övgü, şeref ve izzetin anayurdu olarak kabul ediyorlar, kendilerini Allah'a en yakın kimseler olarak görüyorlardı. Bu nedenle diğer Arap kabileleri kendi aralarında savaştıkları gibi Kureyşlilerle savaşıyorlar ve onlara eziyet etmiyorlardı. Fakat onlarda bulunan kendilerini üstün görme, kibir ve büyülenme kalplerinde iyice yer etti ve tabiatlarını bozdu. İslam'ı kabul etmelerine engel oldu. Bu kötü hasletlerden kendilerini uzak tutan kimseler ise Hz. Peygambere iman ettiler. Tüm zorluklar ve sıkıntılar karşısında yılmadan sabrettiler, zayıf düşmediler, usanmadılar, hedeflerinde bir zafiyet göstermediler, aksine içerisinde buldukları zorluklar arttıkça onların imanlarının daha da güçlenmesine ve Allah'ın onları vafettiği gibi inançlarının daha da sağlamlaşmasına neden oldu.⁵¹¹ *“Onlar öyle kimselerdir ki, halk kendilerine ‘İnsanlar size karşı ordu toplamışlar, onlardan korkun’ dediklerinde, bu söz onların imanlarını artırdı ve ‘Allah bize yeter, O ne güzel vekildir’ dediler. Bundan dolayı Allah’tan bir nimet ve lütufla kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan geri döndüler ve Allah’ın rızasına uydular. Allah büyük lütufla sahibidir.”*⁵¹²

er-Râzî, ilk inananların durumlarının bu şekilde olduğunu, İslam davetinin ve dinin kurallarının bu şekilde tesis edildiğini, insanların İslam dinini hiçbir zorlama olmadan

⁵¹⁰er-Râzî, s. 190.

⁵¹¹er-Râzî, s. 191.

⁵¹² Al-i İmran, 3/173-174.

kendi iradeleri ile tercih ettiklerini, başlangıçtan itibaren insanların İslam dinini insanlar arasında var olan bir dostluk, alışkanlıklar veya zamanın ilerlemesi nedeniyle seçmediklerini söylemiştir. Kur'an'da bulunan ilahî kuvvet, insanların kalplerinde yer etti ve bunun sonucunda insanlar arasındaki gerçek dostluk arttı ve insanları bu ilahî kuvveti kabul etmede bir araya getirdi. Ebû Hâtim er-Râzî, daha sonra gelenlerin de kendilerinden önceki bu kişilerin takipçileri olduklarını ve İslam dinini benimseme ve kalplerin bu hususta bir araya gelmesinde aynı yolu takip edeceklerini ifade etmiştir.⁵¹³

er-Râzî, bu özellikler ile Kur'an-ı Kerîm'in insanların kalplerine olan etkisini ve ne kadar büyük bir mucize olduğunu gösterdiğini, dolayısıyla Hz. Muhammed'in peygamberliğine delaletinin en büyük göstergesi olduğunu ifade etmiştir. Kur'an'ın gönderildiği ilk dönemlerdeki insanların kalplerine yapmış olduğu tesirin, zamanın ilerlemesiyle birlikte yeryüzünün her tarafında artarak devam ettiğini, yeryüzünde sayılamayacak kadar yerde günde beş vakit mescitlerde okunan ezanın, tevhidin, Hz. Muhammed(s.a.v)'in doğruluğunun ve peygamberliğinin tasdik edilmesinin bir belirtisi olduğunu belirtmiştir. Bunu Hz. Muhammed(s.a.v)'in Allah'tan getirmiş olduğu kitapta bulunan kuvvetten başka hiçbir kuvvetin başaramayacağını söylemiştir. İşte bunun için Kur'an'dan daha büyük bir mucize yoktur. Çünkü, Kur'an'dan başka dünyada hiçbir kitapta insanlara din ve dünya işlerinde bu kadar fayda sağlayacak hususlar yoktur. Kur'an'ın getirmiş olduğu esaslarla insanların can ve mal güvenliği sağlanmış oldu, yeryüzündeki insanlar arasındaki bozgunculuk yasaklandı. Eğer Kur'an'ın ortaya koymuş olduğu ilkeler olmasaydı dünya hayatı canlıların yaşama imkanı olmayan bir yer haline gelir ve insanlar yok olur, yeryüzü ve içerisinde bulunanlar fesada uğrardı.⁵¹⁴

er-Râzî, Hz. Peygamber'e nazil olan Kur'an ile diğer kitapların insanların menfaatine olan bilgileri içermesi açısından dinî konularda kıyaslanmasını anlamsız bulur. Çünkü Hz. Peygamberin getirmiş olduğu dinin farz ve sünnetlerini yerine getirenlere Allah, bir göz aydınlığı ve büyük bir sevap vereceğini vaad etmiştir. İşte bu büyük bir nimet ve menfaat, yüce bir şeref, yerine getirilecek en büyük karşılıktır. İnsanların kaleme almış oldukları eserler, bunları okuyanlara az miktarda ahlakî ilkeler verir. Bu ilkeler de diğer insanların sahip olmuş olduğu edep ilkelerine benzer. Yani her ilim dalı kendine ait bir takım edep ilkelerini insanlara öğretir. Bu kitaplarla meşgul olmayanlar ise bunlardan bir fayda göremezler. Zaten bu ilim sahaları herkesin ilgi alanına da girmez. Netice olarak, İnsanların tıp, matematik, mantık, astronomi gibi alanlarda yazmış oldukları

⁵¹³er-Râzî, s. 191-192.

⁵¹⁴er-Râzî, s. 192.

kitaplarda dinî konularda insanlar için bir yararın olmadığı Müslümanlar ve inkarcılar ittifak halindedirler.⁵¹⁵ Bu ilim dallarının dini konularda insanlara bir fayda vermediği açıklandıktan sonra müellif bunların dünyevî açıdan insanlara olan etkisini ele alır. Müellife göre her meslek fayda açısından diğer mesleklerden daha büyük, o meslekle ilgilenenler de bu eserlere sahip olanlardan daha şanslı ve daha zengindirler. Herhangi bir kimse, Allah'ın koymuş olduğu kuralları dikkate almadan, dinin emirleri konusunda bilinçli olmadan bu meslek sahalarında derinleşirse bu iş onu Allah'ın sıfatlarını inkara ve inançsızlığa götürür. Ebû Hâtim er-Râzî, bu meslekler ve ilmi eserlerle ilgili görüşlerini ifade ederken, bu eserlerin insanlık için gereksiz ve faydasız olduğunu söylemek istemediğini belirtmektedir. Çünkü bu eserleri ortaya koyan bilginler, Allah'ın kendilerine yardımı ile insanların faydasına olacak olan bilgileri ortaya çıkarmışlardır. Râzî'nin karşı çıktığı husus, bu kitapların Kur'an ile, bilginlerin ise Hz. Muhammed(s.a.v) ile kıyaslanmasıdır. Hz. Muhammed(s.a.v)'in hikmeti mü'min-kafir yeryüzündeki herkesi kapsamıştır. Diğer bilginler ise, insanlara bilgiyi gösterip kendi mertebelerini ortaya çıkarmışlar, yaşamış oldukları dönemde onların değerini bilen kimselere ve kendilerine yapmış oldukları işin faydası dokunmuştur. Bu kimseler vefat ettikten sonra, yazmış oldukları eserlerin faydaları ancak günümüze ulaştığı kadarı ile kalmıştır. Bu kitapların etkisi, yeryüzünde önder ve bir şeraite sahip olan Hz. İsa(a.s.), Hz. Musa(a.s.) ve diğer peygamberlerin kitaplarının etkisi gibi olamamıştır. Kıyamete kadar bütün aleme önder olacak olan ve sözlerindeki insanlık için nelerin faydalı ve zararlı olduğu yer alan Hz. Muhammed(s.a.v) buna en güzel örnektir. İnsanlar tarafından bu genel kabul görmüş bir durumdur. İhlas sahibi mü'minler ile birlikte mülhidler, inkarcılar ve İslam'ın güzelliklerini gizlemeye çalışan münafıklar bu hususta ortak görüş içerisinde dirler. Şayet dinin kanunları ve Kur'an'da evlilik, miras, malların taksimi gibi konularda dinî ilkeler, farzlar ve sünnetler gibi düzenlemeler olmasaydı, inkarcıların evlilik ve çocuk sahibi olma hususlarındaki durumları hayvanlar gibi olur, nesilleri ve akrabalık ilişkileri belli olmaz, malları ise ganimet malları gibi olurdu. İnkarcıların Kur'an'ın hükümlerinden kendi iradeleri ile çıkmaları neticesinde anneleri, kızları ve kız kardeşleri mehir ve evlilik akdi olmaksızın değersizce evlendirilirler, çocukları bilinçsiz olur, hangi babanın çocuğu olduğu belli olmaz, malları yaşamları süresince yağmalanır, öldükten sonra ise diğer insanlara mübah sayılır, adil miras paylaşımı yapılmaz, adalete uygun ticaret gerçekleşmez. Böylece hayatları hayvanların yaşantısından farksız olur. Eğer İslam ve Kur'an'ın hükümleri olmazsa insanlar sürekli olarak birbirlerinin haklarına müdahale eder ve

⁵¹⁵er-Râzî, s. 193.

toplumda kargaşa meydana gelir. Kur'an'ın hükümlerini kabul eden sağlam bir kaleye sığınan kişi gibidir. Müslüman olmayıp da İslam topraklarında yaşayan kimseler ise İslam'ın egemenliğini kabul ederek cizye karşılığında canlarını, mallarını ve nesillerini emniyet altına almış olurlar. Çünkü dünyada Kur'an'dan daha emniyetli bir yer yoktur. Bunun aksine kim Kur'an'ın hükümlerini kabul etmez ise ona dünyada ne sığınabileceği bir yer, ne de ona yardım edebilecek kimse vardır. Çünkü Kur'an, Allah'ın kelamı ve Hz. Muhammed(s.a.v)'in mucizesidir. Böyle bir güce Allah'tan başkası sahip olamaz. Böyle bir gücü reddedebileceğini sanan kimse ancak akılsız, ahmak, inkarcı ve aptal olabilir.⁵¹⁶

Kur'an, insan hayatının tamamında, dünyanın her bölgesinde, maddî, bireysel ve toplumsal hayatın her alanında ve her zaman kendini bir yol gösterici olarak takdim eder. En üst devlet adamlarından, başkomutandan, en sade vatandaşa kadar herkes onda kendisini ilgilendiren bir şey bulur. Çünkü Kur'an, birkaç ezilmiş kimseden tutun, Atlantik Okyanusu'ndan Pasifik Okyanusu'na ya da yakınlarına kadar uzanan bir alanda, tek ve bir imparatorluk olarak hüküm sürdüğü döneme kadar, İslam toplumlarının ihtiyaçlarına yetmiştir. Bu toplum, Kur'anda kendi inanç esasları, ibadetleri, sosyal yaşantısı, yasaları ve diğer bütün ihtiyaçları için gerekli her şeyi bulmuştur.⁵¹⁷

3.4.5. Gaybi Olaylardan Haber Vermesi

Kur'an, insanların bilmeye imkân bulamadıkları gayb haberlerini ihtiva etmektedir. Bu gayb haberleri mâzi ve istikbale ait olmak üzere iki bölüm halinde incelenebilir.⁵¹⁸ Geçmiş milletlerin gayb haberleri mâziye, Bizanslıların İranlılarla savaşı ve Allah'ın, Hz. Peygamberi ve Kur'an'ı koruyacağına dâir haberleri istikbale delalet eden gayb haberlerindedir.⁵¹⁹

3.4.5.1. Geçmiş Ümmetlerden

Hâtim er-Râzî, Kur'an'ın geçmiş ümmetlere ait bilgiler vermesi yönüyle de muciz bir kitap olduğunu ifade eder. Çünkü Hz. Peygamber(s.a.v) ümmî bir insandı.⁵²⁰ Eski

⁵¹⁶er-Râzî, s. 194-195.

⁵¹⁷ Hamidullah, s. 22.

⁵¹⁸ Arpa, Enver, "İ'cazu'l-Kur'an Konusuna Farklı Bir Yaklaşım," **AÜİFD**, c. XL/LL(2002), Sayı 1, s. 92.

⁵¹⁹ Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, s. 167.

milletlerin hallerini bilen bir ortamda yetişmemiş, bu konularda bilgili devlet adamları ile bilginlerle ve edebiyatçılarla da bir araya gelip, geçmiş milletler hakkında onlardan bilgi de almamıştır.⁵²¹ Bu konularla alakalı olarak Allah Teala, Kur'an-ı Kerim'de şu bilgileri vermektedir: Hz Meryem'in durumunu anlatmak için *“(Ey Muhammed!) Bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindedir. Meryem'i kim himayesine alıp koruyacak diye kalemlerini (kur'a) için atarlarken sen yanlarında değildin.(Bu konuda tartışılırken de yanlarında değildin)”*⁵²², Hz. Yusuf'un kıssası için *“İşte bu (kıssa), gayb haberlerindedir. Onu sana biz vahiy yoluyla bildiriyoruz. Yoksa onlar tuzak kurarak işlerine karar verdikleri zaman sen onların yanında değildin”*⁵²³ ve Hud kavminin durumu için *“İşte bunlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindedir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin...”*⁵²⁴ âyetleri bunlara örnek gösterilebilir.

3.4.5.2. Gelecekle İlgili Haberler

Kur'an'ın mucize bir kitap oluşunun göstergelerinden birisi de kıyamet gününe kadar olacak hadiseler ve ihtiyaçlara ait hükmün açıklamasının bulunması, ileride fethedilecek ülkelerin haber verilmesi, Allah(cc)'ın İslam dinini diğer din mensupları arasında yayacağını bildirmesidir. Kur'an'ın kendisine indirildiği Hz. Muhammed(s.a.v) de bu hususlara vakıf herhangi birisiyle görüşmemiş ve hiçbir kitabı mütalaa etmemiştir ki sözü edilen bu mucizeler kendisine bu yolla sağlanmış olsun.⁵²⁵

er-Râzî, bu bölümde Allah(cc)'ın Hz. Peygamber(s.a.v.)'e Kur'an'ı indirdiği dönemde, İslam dininin tüm dünyada etkili olacağını bildirmesini Kur'an'ın bir mucizesi olarak değerlendirmektedir. Allah(cc), bu müjdeyi peygamberliğinin başlangıç dönemlerinde vahiy yoluyla Hz. Peygamber (s.a.v.)'e bildirmiş, O da bunu ümmetine iletmiş, Allah (cc) da bu vaadini yerine getirmiştir.⁵²⁶ Verilen müjdelerde İslam'ın bütün dinlere ve milletlere üstün geleceği şu şekilde belirtilmiştir: *“Allah'ın nurunu ağızları ile söndürmek istiyorlar. Oysa kafirler hoşlanmasalar da Allah, nurunu tamamlamaktan başka bir şeye razı olmaz. O, Allah'a ortak koşanlar hoşlanmasalar bile dinini bütün dinlere üstün kılmak için peygamberini hidayetle ve hak din ile gönderendir. O,*

⁵²⁰ Ankebût, 29/48.

⁵²¹ er-Râzî, s. 181; Arpa, s. 92.

⁵²² Âl-i İmran, 3/44;

⁵²³ Yusuf, 12/102.

⁵²⁴ Hud 11/49.

⁵²⁵ Maturidi, s. 238.

⁵²⁶ er-Râzî, s. 196.

peygamberini hidayet ve hak din ile gönderendir. (Allah) o hak dini bütün dinlere üstün kılmak için (böyle yaptı). Şahit olarak Allah yeter”⁵²⁷.Allah(cc), bu âyeti Hz. Peygambere indirerek, ona dininin yeryüzünde batıdan doğuya kadar bütün dinler üzerine üstün geleceğini vaat etmiştir. Zamanın ilerlemesiyle de bu vaat yerine gelmiştir. Hz. Peygamber(s.a.v), insanları dine davet etmeye başladığında tek başına ve zayıftı. Daha o zaman O, kendisini Allah’ın gönderdiğini ve dininin diğer dinlere galip geleceğini va’d ettiğini ve kendi hükümdarlarının Kısra ve Kayser’den daha güçlü olacağını söylemiştir. Hz. Peygamberin daha işin başlarında söyledikleri olduğu gibi gerçekleşmiştir.⁵²⁸ Bu âyetleri, İslam meşalesinin eninde sonunda herkesi aydınlatacağı şeklinde anlamak mümkündür. Şu bir gerçekliktir ki tarihin her döneminde peygamberlerin getirdiği vahyin parlıtısından rahatsız olup onlara inananları bir kaşık suda boğma istek ve çabası içerisinde olanlar görülmüştür. Fakat bu ışık, bu tür esintiler karşısında bazı dalgalanmalara ve zafiyetlere mâruz kalsa bile asla söndürülememiştir; insanlığın günümüzde ulaştığı nokta da, tevhid inancına dayalı olan bu mesajın gitgide daha bir yaygınlık kazandığını, ilgiyle karşılandığını ve kısa bir süre içinde bu aydınlığın bütün insanlığı kuşatacağını göstermektedir.⁵²⁹

Yine Kur’an’da yer alan “Gerçekten, Rabbin sana verecek sen de razı olacaksın”⁵³⁰ âyeti de Hz. Muhammed(s.a.v) ve O’na iman edenlerin ilerleyen zamanda gerçekten mutluluk duyacaklarına işaret etmektedir. Nitekim Hz. Peygamber, daha hayatta iken İslam toprakları Arap yarımadası ile birlikte Suriye, Irak ve Kızıldeniz’e kadar yayılmıştı. İslamiyet’in yayılışını, ne müşrikler ne de ehl-i kitap durdurabilmişti. Bu bölgelerdeki insanların inanç, ahlak, fiil bilgi ve kültürlerinde tam anlamıyla bir inkılap gerçekleşti. 23 yıllık bir zaman diliminde cahiliyyenin en kötü illetlerine yakalanmış olan bu millet bambaşka bir kimliğe kavuşmuştur. İslam hareketi burada da son bulmadı, aksine zamanın ilerlemesiyle daha da büyüdü, dal-budak saldı, Asya, Avrupa ve Afrika gibi dünyanın çok değişik bölgelerinde hakim oldu ve dünyanın her köşesine yayılmış oldu. İşte İslam dininin bu kadar geniş coğrafyalarda etkili ve hakim olmasının temelinde ortaya koymuş olduğu evrensel ve ebedî ilkeler vardır. Bu ilkelerle hareket eden insanlık muazzam bir millet olarak yetişebilir ve bunlara göre her zaman yönünü tayin edebilir.⁵³¹

⁵²⁷ Tevbe, 9/32-33.

⁵²⁸er-Râzî, s. 196; Maturidi, s. 243-244.

⁵²⁹ Komisyon, *Kur’an Yolu: Türkçe meal ve Tefsir*, c. III, s. 39.

⁵³⁰ Duha, 93/5.

⁵³¹ Mevdudî, s. 278.

er-Râzî, Hz. Peygamber(s.a.v.)'in de kendisinden sonra İslam dininin yeryüzünde fetihler yoluyla insanları etkisi altına alacağını Müslümanlara müjdelediğini ifade etmiştir. O “*Muhakkak ki Allah, yeryüzünü gözlerimin önüne dürdü. Böylece onun doğusunu ve batısını gördüm. Şüphesiz ümmetimin mülkü, (Allah'ın gözlerimin önüne) dürdüğü (her yere) yayılacaktır*”⁵³²sözü ile İslam dininin tesirinin kendisinden sonra yeryüzünün çok değişik yerlerine yayılacağını ve oralara hâkim olacağını, Allah'ın kendisine bu müjdeyi verdiğini ifade etmiştir. Zamanla Allah'ın âyetlerinin ve Hz. Peygamber(s.a.v.)'den rivayet edilen haberlerin doğruluğu ortaya çıkmıştır. Şayet Hz. Peygamber yalancı olsaydı o zaman, davası batıl olur, Allah(cc), Onu düşmanlarından kurtarmaz ve tesis etmeye çalıştığı sistem vefatından sonra ayakta duramazdı. Peygamberlerden başka din ve dünya işlerinde önderlik iddiasında olan kimseler de ortaya çıkmıştır. Ancak bu kişilerin ölümleri ile birlikte saltanatları, liderlikleri ve diğer tüm vasıfları da yok olup gittiği, kendilerine tabi olan insanların ayrılıklara düştükleri, eserlerinin ve kurmuş oldukları sistemlerinin kesintiye uğradığı veya yıkıldığı görülmektedir. Fakat Allah katından tertemiz olarak gönderilen Peygamberlerin kurmuş oldukları sistemler ayakta durmaktadır.⁵³³ Bununla birlikte Ebû Hâtim er-Râzî, yeryüzünde sadece Peygamberlerin kurmuş oldukları sistemlerin bulunmadığını, bir takım bidatçıların da oluşturmuş oldukları sistemlerin bulunduğu gibi bir karşı görüşün olduğunu ifade etmektedir. Bu görüşe karşı Ebû Hâtim er-Râzî, bu kişilerin başlangıçta sistemlerini Peygamberlerin getirmiş oldukları ilkeler üzerine bina ettiklerini, ancak daha sonra kendi bidatleri ile peygamberlerin ilkelerini karıştırdıklarını ve bu son şekle de peygamberlerin sistemi diyerek insanları buna davet ettiklerini ifade ederek cevap vermiştir. Şayet böyle yapmasalar, yani oluşturmuş oldukları yeni sistemi peygamberlere nispet etmeseler düzenleri ve eserleri tamamen yok olup giderdi. Bu kişilerin oluşturmuş oldukları sistemlerdeki sağlamlık peygamberlerden arta kalan ve onların sözlerinin özü kadardır.. Yapmış oldukları bu hileye rağmen bu bidatçıların düzenleri zayıflamıştır, zamanla daha da zayıflayacaktır. Bunların oluşturmuş oldukları düzen hiçbir zaman Hz. Muhammed(s.a.v.)'in her gün yücelen ve değeri artan düzeni gibi olamayacaktır.⁵³⁴

Ebû Hâtim er-Râzî, kendisinden sonra İslam topraklarının Arabistan bölgesi dışına taşınacağına dair Hz. Peygamber(s.a.v.)'den gelen şu iki rivayete yer verir: “*Allahsize Mısır'ı fethetmeyi nasip ettiği zaman oranın yerli halkına iyi davranın. Çünkü onlarla*

⁵³²er-Râzî, s. 196.

⁵³³er-Râzî, s. 196.

⁵³⁴er-Râzî, s. 197.

akrabalık bağınız vardır".⁵³⁵ Hz. Peygamber bu sözü ile Mısır'ın fethedileceğini müjdelirken akrabalık ilişkisinden de Mısırlı olan eşi Mariye'den olan oğlu İbrahim'i kast etmiştir.

Yine Selman-ı Farisî'den rivayet edilen bir hadisede Hendek savaşı sırasında yaşanan bir olay şöyle anlatılır: Selman-ı Farisî Hendek günü kendisine çok sert gelen bir kaya ile karşılaştıklarını, kendisini ve bu kayanın durumunu gören Hz. Muhammed(s.a.v.)'in eline bir kazma alarak kayaya ilk vuruşunda kazmanın altından bir kıvılcım çıktığını, sonra kayaya tekrar vurduğunda bir kıvılcım daha çıktığını, üçüncü kez kayaya vurduğunda yine bir kıvılcım çıktığını, bunun üzerine kendisinin Hz. Peygamber(s.a.v.)'e şöyle söylediğini ifade eder: Ey Allah'ın Resulü! Bu kazmanın altından çıkan kıvılcım nedir? Diye sordum. O bana: *Ya Selman! Sen bunu gördün mü?* Dedi. Ben de: Evet! deyince, O: *İlkinde (ilk kazma vuruşum neticesinde çıkan kıvılcımda) Yemen'in, ikincisinde Şam'ın, üçüncüsünde ise doğu'nun fethi bana göründü*" dedi.⁵³⁶ Bu iki hadisede de görüldüğü gibi Allah Teala kendisinden sonra fethedilecek olan yerleri ona göstermiş, O da bunları ümmetine müjdelemiş, bu müjdelere de kendisinden sonra gerçekleşmiştir. Ebû Hâtim er-Râzî, kendisinin bu iki hadiseyi örnek verdiğini ancak bunun gibi hadiselerin çok fazla olduğunu ifade eder.⁵³⁷

Hz. Peygamber(s.a.v.) gibi, Arap kabileleri içerisinde gelecekte haber verdiklerini ve nebilik iddia eden Yemame'de Müseylem'tul-Kezzab b. Habib, Ben-î Esed denilen yerde Talha b. Huveylid, San'a'da Esved'ül-Ansî, Tenimoğulları bölgesinde Şucac binti Haris el-Yerbuiyye isimdeki insanların ortaya çıktıklarını, bu kişilerin insanlara seci'li sözler söylemeleri ve bir takım vaadlerde bulunmaları nedeniyle bazı insanların onlara tabi olduklarını ancak bunların ölümleri neticesinde yalancı oldukları anlaşılmış, oluşturmaya çalıştıkları davaları kısa bir zaman sonra yok olup gitmiştir. Hâlbuki Hz. Muhammed(s.a.v.)'in davası böyle değildir. Çünkü Onun ortaya koymuş olduğu sistem takva üzere ve Allah'ın rızasını kazanma üzerine olup, etkisi, günlerin, ayların, yılların geçmesiyle daha da artmaktadır. Bunun için Hz. Peygamberin nun oluşturmuş olduğu sistem mucizedir ve hiç kimse onun bir benzerini ortaya koyamaz.⁵³⁸ Yalancı insanlar ne kadar uğraşırsa uğraşsın Hz. Peygamber(s.a.v.)'in ulaştığı mevkiye ulaşamaz. İlk dönem cahil ve ilkel Araplar şöyle dursun, o çağda dünyanın en medeni ve en ileri

⁵³⁵er-Râzî, s. 197.

⁵³⁶ er-Râzî, s. 197-198; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. IV, s. 101-102; el-Heysemî, Alî b. Ebîbekr b. Süleymân, *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, Müessesetü'l-Meârif, Yay., 1406 h., c. VI, s. 133.

⁵³⁷er-Râzî, s. 198.

⁵³⁸er-Râzî, s. 198-200.

bir toplumunda yetişen en zeki ve en yetenekli bir lider bile bir millet ve toplumun çehresini böylesine tanınmayacak şekilde değiştiremezdi. Yine bütün insan soyunun bir platformda birleşip kardeş olabileceği ve muhteşem bir din ve kültür düzenini meydana getirebileceği altın ilkeler yaratamazdı.⁵³⁹ Sebepleri, doğru söyleyenler ile yalancıların her ikisi de kullanır. Ancak yalancıların fiilleri insanlara etkileyici gelse de, sihirbazların fiilleri gibi bir süre sonra yok olur gider. Buna mucize denmez. Asıl mucize ise, yeryüzündeki insanları etkisi altına alan ve zamanın geçmesiyle birlikte gücü bütün insanlar üzerinde artarak devam eden Kur'an'ın durumu ve Hz. Muhammed(s.a.v)'in şeriatıdır. Allah böyle vaad etmiş ve vaadi de gerçekleşmiştir. Çünkü Allah vaadinden dönmeyeceğini “*Şüphesiz Allah vaadinden dönmez*”⁵⁴⁰ sözü ile ifade etmektedir. İşte gerçek mucize budur ve bunun bir benzerini hiç kimse meydana getiremez.⁵⁴¹

Üzerinde çalışmış olduğumuz Ebû Hâtîm er-Râzî'nin bu eserinde verilen bilgilere ilaveten Kur'an'ın mucize bir kitap oluşunu ve Hz. Muhammed(s.a.v)'in peygamberliğine en büyük delil oluşunu İsmail Cerrahoğlu'nun şu ifadeleri çok güzel bir şekilde özetlemektedir: “*Şüphesiz Kur'an-ı Kerîm'in muhatapları akıl ve fikir sahipleridir. O, insanı yaratılıştan yaratana, eserden müessere ulaştırır. Kendisi üzerinde düşünülmesini ister... insanoğlunun her iki alem için hidayet ce saadet rehberi olur. Gönüllere hoş gelen, müşahade ve tefekküre davet eden, insanın madde ve ruhuna hitap eden uslûbu, fasihliğin bütün şartlarını cemetmiş lafızlarının fashahatı, maksada zarar vermeksizin i'câzın en yüksek mertebesine ulaşması, sözlerinin yerliyerinde oluşu, tekrarların usandırmayışı, çok güzel âyet sonları (fasılalar) ve tabi'i secileri, zaman ve mekanın gizlilikleri içerisinde kalmış gayba ait bilgileri, ancak sonradan yapılmış hassas aletler ve laboratuvarlar yardımıyla akılların ulaşabileceği imlî sırlar, kânun koyma ilminde diğer münzel kitaplarda bulunanların fevkinde hakim kanunları, fert ve cemiyet ahlakını güzelleştiren ve aileyi ıslah eden ahlak kaideleri, bir çok yönlere tahammülü ve birçok manalara teşabüh kuvveti, tatlı ibret verici kıssalarıyla geçmiş sırların tarihini aydınlatması, mebde ve mead hususundaki bilgiler, sulh ve harp sanatları yolundaki askerî tâlimatı, devletler arası hukuk prensipleri, bâtil ve hurafelerden sâlim ve bünyesinin diğer eserlerden farklı oluşu, tabii güzelliklerine ilaveten bedii güzellikleri, mücerredi müşahhas zihinde gâib olanı önünde hazır yapan meseleleri, güzel hitapları, müstesna ikna sistemi, delillerin kuvveti, mantığın üstünlüğü, insanlığa her iki alemin saadetini temin eden esasları ile Kur'an-ı Kerîm, hangi zaman ve mekanda okunursa okunsun,*

⁵³⁹ Mevdudi, s. 278.

⁵⁴⁰ Âl-i İmran, 3/9.

⁵⁴¹ er-Râzî, s. 198-200.

*O daima ebedi bir mucize olarak taptaze önümüzde duracaktır. Dünya yaşlandıkça, Kur'an gençleşecek, zaman ilerledikçe, Kur'an'ın hakikatleri daha açık olarak ortaya çıkacaktır.*⁵⁴²

er-Râzî, Kur'an-ı Kerimin mucize oluşunu üslubu ve ihtiva etmiş olduğu konular bakımından bir benzerinin insanlık tarihi boyunca meydana getirilemeyişi, insanlar üzerindeki etkisi ile hayatlarında meydana getirmiş olduğu değişiklikleri, istikbalde vuku bulacak bir takım olayları haber vermesi ve bu olayların Kur'an'ın haber verdiği şekilde gerçekleşmesini onun mucizevi bir kitap oluşunun özellikleri, dolayısıyla kendisi ile gönderilen Hz. Muhammed(s.a.v)'in de peygamberliğinin en büyük delili olarak kabul eder. Müellifin yaşamış olduğu H. 4. yy.'a kadar Kur'an'ın bir benzerini ortaya koyduğunu iddia eden hiç kimse bulunamadığı gibi her gün gelişmekte olan bilim ve teknoloji ile Kur'an'ın ihtiva etmiş olduğu bilgilerin çelişik olmaması hatta gelişen bilgi ve teknolojinin Kur'an'ı doğrulaması da bizlere Ebû Hâtim er-Râzî'nin ifade etmiş olduğu gibi zamanın ilerlemesi ile ilmî gelişmelerin artarak sürmesi Kur'an'ın ne kadar mucizevî bir kitap olduğunu göstermektedir.

⁵⁴² Cerrahoğlu, *Kur'an-ı Kerîm Nasıl bir Kitaptır, Nasıl Anladılar, nasıl anlıyoruz, Nasıl Anlamalıyız?*,s. 12.

SONUÇ

Allah Teala insanlara kendisini gereği gibi tanıtmak, göndermiş olduğu dinini anlamak ve insanlara anlatmak için insanlar arasından Peygamberler seçip göndermiştir. Şayet peygamberlik müessesesi olmasaydı insanlar sınırlı akılları ile gerçeklerin pek azını çok uzun bir zaman diliminde ancak bulabilirlerdi. Bu sebeple Allah Teala insanlara yardımcı olmak amacıyla Peygamberleri göndermiştir. Peygamberler sayesinde Allah(cc), insanlara yaratılışlarından itibaren maksatlarının neler olduğunu ve kendi nefsanî arzularından kurtulma yollarını göstermiştir. Peygamberler, Allah Teala'nın dinini öğretmek ve insanlara örnek olma amacıyla gönderildiklerinden dolayı söz ve davranışlarında diğer insanlardan çok daha farklı olma durumunda olmaları gerekirdi. Bu farklılıklar, Peygamberlerin söz ve davranışları, nesepleri ve kendilerinden önce gönderilmiş olan diğer peygamberlerin müjdesi şeklinde ortaya çıkmışken bazen de diğer insanların bir benzerini yapamayacakları mucizeler şeklinde zuhur etmiş, böylece gerçek Peygamberler ile Peygamberlik iddiasında bulunan sahte Peygamberler birbirlerinden ayrılmışlardır.

Sonlu, aciz ve eksik olan insan karşılaşmış olduğu ve sonsuza kadar uzayıp giden problemlerin çözümünde yetersiz kalmakta veya bu problemlerin üstesinden gelememekte, ya da bu uğurda yapmış olduğu çalışmalarda birçok hata ve eksiklik meydana gelmektedir. Bu nedenle insanın yetkin olmadığı konularda kendisine bu konularda yeterince bilgi verecek ve kendisini eksikliklerden ve hatalardan uzak tutacak, boşa zaman ve emek harcamadan hedefine ulaştıracak bir yol göstericiye, bir peygambere, dolayısıyla da ilahi bir yardıma ihtiyacı vardır. İnsanlar akıllarını kullanarak Allah'ın varlığını ve birliğini anlayabilirler. Ancak onun sıfatları, ona nasıl ibadet edileceği, ahiret alemi, melekler ve cinler gibi konularda akıl yetersiz kalmaktadır. İnsanların dünya ve ahiret saadetine en kısa ve pürüzsüz yoldan gidebilmeleri, fikren ve ahlaken yükselmeleri, ancak peygamberlerin öğretmiş oldukları buyruklara tabi olmakla mümkündür. Şayet peygamberler gönderilmemiş olsaydı insanlar nelerin yararlı, nelerin zararlı olduklarını öğrenmek için çok uzun zaman düşünmek zorunda kalacaklar, bunun için çok zaman kaybedeceklerdi. Veya yararlı ve zararlıyı tespit etmek için tek tek deneme yapacaklar ve hayati tehlikelerle başbaşa kalacaklardı. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı Allah rahmetinin bir eseri olarak peygamberler göndermiştir.

İslam dünyasında tarih boyunca din karşıtı olan hareketler, Allah'tan daha çok nübüvvet müessesine yöneltilen eleştiriler şeklinde ortaya çıkmıştır. Hz. Peygamber henüz hayattayken sahte peygamberlerin ortaya çıkmasıyla nübüvvet tartışmaları başladığı söylenebilir. Bu tartışmalar peygamberin vefatıyla birlikte İslam dünyasında oluşan çeşitli mezheplerle bu tartışmalar yeni bir ivme kazanmıştır. Ayrıca başka din, kültür ve medeniyetlerden terceme edilen eserlerin bu tartışmalara önemli etkileri olmuştur. Nübüvvet karşıtı bu düşüncelere Müslüman din bilginleri şiddetle karşı çıkmışlar, yazmış oldukları itikadî, felsefî, hadis ve tarih gibi eserlerinde aklî ve rivayet metodları ile ulaşılmış oldukları delillerle peygamberliği reddeden fikirlere cevaplar vermişlerdir.

Özellikle Eski Yunan felsefe eserlerinin İslam dünyasında Arapçaya tercüme edilmesinden sonra etkisini oldukça artıran ve İslam dünyasında Zındıklık, Mulhidlik, Ateistlik gibi adlarla isimlendirilen düşünce hareketlerine karşı İslam kelimacıları, genelde nübüvvet müessesini özelde ise Hz. Muhammed(s.a.v)'in peygamberliğini ispat etmek için *A'lâmü'n-nübüvve*, *Delailü'n-nübüvve*, *İsbatü'n-nübüvve* gibi isimlerle eserler kaleme almışlardır.

Hâtîm er-Râzî'ye göre insanlar aklî yetenek ve yeterlilikleri bakımından farklı seviyelerde yaratıldıklarından gerçeği anlamada birbirleriyle ayrılığa düşmektedirler. Bu sebeple insanlara gerçeği ancak Allah'tan vahiy alan peygamberler bildirmiştir. Bu gerçekler bütün peygamberler için aynıdır.

Er-Râzî, nübüvvet müessesesinin sadece aklen mümkün ve gerekli bir düşünce veya inanç olmayıp tarihen gerçekleşmiş bir müessese olduğunu, Ateistler, Brahmanlar ve deistler gibi az bir yekün teşkil eden gruplar dışında insanların büyük bir çoğunluğunun tarihte peygamberlerin yaşadıklarını ve elçilik vazifesini yaptıklarını kabul ettiklerini, geçmiş peygamberlerin hayatlarından örnekler vererek ortaya koymuştur. Dolayısıyla Nübüvvet müessesesi, tarihi bir gerçektir.

Er-Râzî'ye göre nübüvvet, sadece dinî anlamda değil dünyevî anlamda da aklî bir gereklilik ve gereksinimleri karşılayacak bir müessesedir. Bunun için nübüvvet dinî ve dünyevî yaşantıyı tesis eden bir kaynaktır.

Hicri IV. yy'da Hâtîm er-Râzî tarafından kaleme alınan *A'lâmü'n-nübüvve* isimli eserde müellif ilahî dinlerle nübüvvet müessesesinin aynı kaynaktan doğduğunu aklî ve naklî delillerle ispat etmeye çalışmıştır. Dolayısıyla ilahî dine inanan nübüvveti de inanmak zorundadır. Çünkü insanların bilme gücünü aşan konuların vahiy yoluyla

peygamberlere bildirilmesi ve bu yolla insanların din ve dünya işlerini düzene koymasını mümkündür.

Er-Râzî, savunusunu iki temel üzerine bina etmiştir. Birincisi mucize olan Kur'an'ın haber değeri ve dilsel özellikleri ile ilahlılığı. İkincisi ise Hz. Peygamberin şahsiyeti, ilahî hitabın muhtevası, gelecekte gerçekleşeceği haber verilen Kur'an ayetleri, geçmişte meydana gelen kıssalar, Hz. Peygamberin mesajının önceki peygamberlerin mesajlarıyla örtüşmesi, Hz. Peygamberin risaletinin önceki ilahi kitaplardaki işaretleri, kâhinlerin verdikleri haberler, Hz. Peygamberin nesebi, ahlakı ve ümmiliği gibi delail kapsamında değerlendirmiş olduğu deliller.

Bir peygamberin peygamberliğini isbatı, ancak şüphe taşımayan kesin delillerle olur. Bu kesin delil bu peygamberin göstermiş olduğu mucizeyi gözlemek ve müşahade etmek veya bu mucize hakkında mütevatir haber ile olur. Er-Râzî, her ne kadar İslami kaynaklarda veya geçmiş ilahî kitaplarda haber verilmiş olsa da Hz. Peygamber hakkında Kur'an'ın dışındaki bilgileri mucize olarak nitelendirmez. Çünkü bütün insanlara gönderilmiş olan Hz. Muhammed(sav)'in kıyamete kadar devam edecek olan tek mucizesi Kur'an'dır. Çünkü kendisinden sonraki zamanda yaşayan insanlar sadece Kur'an mucizesi ile muhatap olmaktadır. Diğer deliller ise zaman ve mekan ile sınırlıdır. Bu deliller, meydana gelmiş oldukları dönemdeki insanlar için öncelikle bağlayıcıdır.

Er-Râzî'ye göre Kur'an mucizesi dışında Hz. Peygamberin peygamberliğine delil olarak gösterilen ve A'lam, delalil, şevahid gibi isimlerle ifade edilen hususlar, O'nun şan ve şerefının yüceliğini göstermektedir. Çünkü O(sav), hayatı boyunca bu yüce ahlakını korumuş, öfkeli-neşeli, gizli-açık hayatının hiçbir anında bu yoldan ayrılmamıştır. Ona iman etmeyenler dahi bütün düşmanlıklarına ve saldırılarına rağmen kendisini eleştirecek bir nokta bulamamışlardır. İşte bu özellik bile onun peygamberliğinin en büyük delillerindedir. Hz. Peygamber hakkındaki bu tür haberler tek tek mütevatir derecesine ulaşmasa da bütünü değerlendirildiğinde herkeste bulunmayan bir takım olağanüstülüklerin kendisinde toplandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bu tür hadiselerin Müslümanların imanlarını kuvvetlendirmek gayesiyle gösterilmiş olabileceği göz ardı edilmemesi gereken bir husus olduğunu düşünmekteyiz.

Er-Râzî, Hz. Muhammed(s.a.v)'in peygamberliğini delillendirmesinde özellikle Kur'an'a mu'cize nitelemesinde bulunup diğer delilleri a'lam, delâil gibi isimlerle adlandırması, Hz. Peygamberin şahsı ile ilgili ortaya atılan şair, sihirbaz, kahin gibi

iddialara vermiş olduğu yanıtlar, müellifin *Kitâbü'z-zîne* isimli eserinde de görüleceği üzere Arap edebiyatında kullanılan terimlerin anlamlarını kullanmasındaki becerisini göstermektedir. Konuyla ilgili olarak *A'lâmü'n-nübüvve* isimli eserinde de bu terimler arasındaki anlam farklarını ortaya koymuştur. Bu nedenle Hz. Muhammed(s.a.v)'in peygamberliğinin delilleri arasında yer vermiş olduğu Kur'an dışındaki delilleri, insanlara olan etkisi açısından sınırlı kabul etmiştir. Bununla birlikte o, Kur'an'ın, dinî ve dünyevî konularla ilgili muhteviyatı, edebî özellikleri, içerdiği gaybî haberleri ve ummî bir peygambere indirilişi ile tüm çağrılara rağmen bir benzerinin getirilemediği mu'ciz bir kitap olduğunu aklî ve naklî delillerle kanıtlamaya çalışmıştır.

Müslüman düşünürler tarafından ilk dönemlerde Hz. Muhammed(s.a.v)'in peygamberliğinin ispatının delili olarak, Kur'an'dan önceki kutsal kitaplarda bulunan bilgilerin mevcudiyeti yeterli görülmuş, ancak bu mevcudiyetin delillerinin araştırılması cihetine gidilmemiştir. Er-Râzî, çalışmamıza konu olan eserinde kendisiyle aynı bölgede(Taberistan) yaşamış olan Ali b. Rabben et-Taberî (ö.247/861) gibi önceki kutsal kitaplarda yer alan Hz. Muhammed(s.a.v)'in peygamberliğine işaret olan bilgileri delilleri ile birlikte derli toplu bir şekilde ele alarak bu konuda önemli bir katkı sağlamıştır. Günümüzde elde mevcut olan Kitab-ı Mukaddes'te bile birçok tahrifata rağmen hadislerde anlatılan Hz. Peygamber'in vasıflarına benzer ifadeler bulunmaktadır.

İslam akaidinde değişik meselelerde mezhepler arasında birtakım görüş farklılıkları mevcuttur. Ancak özellikle bir Şii-İsmailî müellif olan Hâtim er-Râzî'nin bu eserinde de görüleceği üzere nübüvvetin ve Hz. Muhammed(sav)'in peygamberliğinin ispatlandırılmasında Sunnî kitaplarda var olan birçok delilin kullanıldığı görülmektedir. Bu da bizlere nübüvvet müessesinin İslam akaidi açısından önemini ve mezheplerüstü bir müessese olduğunu, nübüvvet gelebilecek olumsuz eleştirilerin İslam dünyasındaki tüm mezhepleri olumsuz etkileyeceğini göstermektedir.

Bu eserle birlikte, müellifin mulhid diye nitelemiş olduğu Zekeriyya er-Râzî'nin ve temsil etmiş olduğu düşünce akımının din ve nübüvvet ile ilgili görüşleri hakkında da bilgi edinmiş oluyoruz. Bu düşünürler, Hz. Muhammed(s.a.v)'in nübüvvetini ve Kur'an'ın ilahiliğini sorgulayan eleştiriler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerin özellikle XVII. yy'dan itibaren aklî bilgilerin, evreni ve ona tabi olanları Tanrı'nın yaratmasını ispat etmesiyle birlikte, Tanrı'nın bir ilahî kitap ve Peygamber göndermediğini, bu tür inançların insanlar tarafından oluşturulduğunu ileri süren batılı deistler tarafından kullanıldığı görülmektedir. Hâtim er-Râzî'nin, nübüvveti inkar eden bu düşüncelere

karşı ortaya koymuş olduğu deliller kendisinden sonraki dönemlerde İslam dünyasında geliştirilerek kullanılmaya devam edegelmiştir.

Bu çalışmamızla birlikte er-Râzî'nin *A'lâmü'n-nübüvve* isimli eseri bütün muteviyatı ile ele alınmamıştır. Kanaatimizce, bizim de çalışmamızla yakından ilgili olan nübüvvetin ispatı konusundaki görüşleri ve diğler eserleri ile birlikte birçok yönden detaylı olarak incelenmeyi hak edecek, ilmî araştırmalara konu olacak değerde bir şahsiyettir.

KAYNAKÇA

- ABDÜLBAKÎ, M. Fuad (1364). *el-Mu'cemu'l-müfehres li elfazıl Kurani'l-Kerim*, Daru Hadis, Kahire.
- AHATLI, Erdinç (2007). *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, DİB Yay., Ankara.
- ARNELDEZ, Roger (1982). *Hız. Muhammed(Hadis ve Sözleri)*, çev. Burhanettin Semi, Üçdal Neşriyat. İstanbul.
- AKIN, Nimetullah (2007). "Delâilü'n-Nübüvvenin İşlevselliği Üzerine", *Usûl Dergisi*, sayı 8.
- ALLÂME Hillî(1411),*Keşfü'l-Murâd fî Tecridi'l-İtikad*, Kum.
- ARPA, Enver (2002). "İcazu'l-Kur'an Konusuna Farklı Bir Yaklaşım,"*AÜİFD*, Cilt XL/LL, Sayı 1.
- ASIM EFENDİ (2014). *el-okyanusu'-basit fî tercemeti'l-kamusu'l-muhit*, Haz. Mustafa Koç, Eyüp Tanrıverdi, I. Baskı, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul.
- AYDIN, Cengiz, AYDIN, Gülseren (1992) "Batlamyus", *DİA*, V, İstanbul.
- AYDIN, Hüseyin (2010). "Meydan Okuma Bakımından Kur'an Mucizesi," *Kelam Araştırmaları*, 8:1.
- AYDIN, Mehmet (1992). "Beşâirü'n-nübüvve", *DİA*, V, İstanbul.
- _____ (1995). "Faraklit", *DİA*, XII, İstanbul
- BAKILLANÎ, Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib b. Muhammed Basri (1349). *Î'câzü'l-Kur'an*, el-Matbaatü's-Selefiyye, Kahire.
- BAKILLANÎ, Ebû Bekir (1998). *el-Beyan*, trc. Adil Bebek,(Olağanüstü Olaylar ve Aralarındaki Farklar-Mucize, Keramet, Sihir-) Rağbet Yay., İstanbul.
- BATUK, Cengiz (2003).*Tarihin Sonunu Beklemek: Ortadoğu Dinlerinde Eskatoloji Mitoslari*, İz Yay., İstanbul.
- BEDEVÎ, Abdurrahmân (1993).*Min târîhi'l-ilhâd*, 2. bs. Kahire.
- BEDEVÎ, Cemal (1998). *Kitab-ı Mukaddeste Hz. Muhammed (s.a.v)*, (çev. Ahmet Tahir Dayhan), D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı XI, İzmir.
- BELAZÛRÎ, Ahmet b. Yahya b. Cabir b. Davut (2002). *Futuhu'l-Buldân*, çev. Mustafa Fayda, Kültür Bakanlığı, Ankara.

- BEYHAKÎ, Zamiriuddin (1994). *Tetimme Sıvanu'l-Hikme*, (tahkik ve ta'lik: Refik Acem) ,Darul-fikri lübnani, Beyrut.
- BEYHAKÎ, Ebû Bekr Ahmed B. El-Hüseyin (1405/1985). *Delâilü-nübüvve ve ma'rifü Ahvali Sahibi's-şeria*, (nşr. Abdülmü'tî Kal'acî), Kütübu'l-İlmiyye, Beyrut.
- BÎRÛNÎ, Ebü'r-Reyhan Muhammed b. Ahmed el-Harizmi (1366).*Fihrist-i Kitabhây-ı Râzî ve Namhâ-yi Kitabha-yi Bîrûnî*, (nşr. Mehdî Muhakkık), Danişgah-ı Tahran, Tahran.
- BULUT, Halil İbrahim (2004). “Ehl-i Sünnet ve Mûtezileye Göre Peygamberliği İspat Eden Delillerin Sosyo-Kültürel Boyutu,” *Usûl:İslam Araştırmaları*, sayı 2.
- _____ (2005).“Mucize”, *DİA*, XXX, İstanbul.
- CAHEN, Claude(2000), *İslamiyet*,çev. Esat Nermi Erendol, 2. Basım, Bilgi Yay.,Ankara.
- CANAN, İbrahim (1995). *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Terceme ve Şerhi*, Akçağ Yay., Ankara.
- CERRAHOĞLU, İsmail, “Kur'an-ı Kerîm Nasıl bir Kitaptır, Nasıl Anladılar, Nasıl anlıyoruz, Nasıl Anlamalıyız?”*Diyanet İlmi Dergi*, c. 43, s: 2.
- _____ (1993).*Tefsir Usulü*, TDV Yay., Ankara.
- EL-CÛRCANÎ, Ebû Bekr Abdülkahir b. Abdurrahman Abdülkahir (1982). *Delailü'l-i'caz*, tah. Muhammed Reşid Rıza- Muhammed Abduh, Beyrut.
- ÇAĞRICI, Mustafa (2004). “Merhamet” , *DİA*, XXIX, Ankara.
- ÇANKI, Mustafa Namık (1954). *Büyük Felsefe Lügatı*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul.
- ÇELEBİ, İlyas (2002). “Kahin”, *DİA*, XXIV, İstanbul.
- ÇELİK, Muhammed (1996). *Kur'an'ın İkna Hususiyeti*, Çağlayan Yay., İzmir.
- _____, “Kur'an-ı Kerîm'in Hz. Muhammed'in Nübüvvetini Müdafaası,” *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, c. III, sayı: I.
- DAFTARY, Farhad (2001). *Muhaliif İslamın 1400 yılı İsmaililer Tarih ve Kuram*, çev. Ercüment Özkaya, I. Baskı, Rastlantı Yay., Ankara.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1986). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*: Aydın Yay., Ankara.
- DIRAZ, Muhammed Abdullah (1994). *En Mühim Mesaj Kur'an*, Trc. Suat Yıldırım, Işık Yay., İzmir
- EBÛ DÂVÛD, Süleyman B. El-Eş'as B. İshak es-Sicistanî el-Evdî (1981). *Sünen-i Ebû Davud*, Çağrı Yay., İstanbul.

- ER-RÂZÎ, Ebû Hâtim Ahmed b. Hamdân b. Ahmed el-Versinanî (2003). *A'lâmü'n-nübüvve er-Reddü ale'l-mulhid Ebi Bekr er-Râzî*, I. Baskı, el-Müessesetu'l-Arabiyye li't-tahdîsi'l-fikrî-Dâru's-Sâkî, Beyrut.
- _____ (1415/1994). *Kitâbü'z-zînefil kelimâtî'l-islamiyyeti'l-arabiyye*, (ek ve ilavelerle tahkik, tariz ve ta'lik Hüseyin b. Feyzullah el-Hemedânî), I. Baskı, Merkezü't-dirasât ve'l-buhsu'l yemeni, San'a.
- _____ (1982). *Kitâbu'z-zîne*, nşr. Abdullah Sellûm es-Semerrâî, el-Gulûv ve'l-firaku'l-Gâliyye fi'l-hadâreti'l-İslâmiyye içinde), Bağdad.
- EREN, Cüneyt, "Kur'an-ı Kerim'in İ'caz Çeşitleri", *Diyanet İlmi Dergisi*, c.46, sayı 3.
- FÎRÛZÂBÂDÎ, Ebü't- Tahir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kub b. Muhammed (1400/1980). *el kamusul Muhit*, el heyetu'l- mısriyyetü lil kitab, Kahire.
- GARDET, Louis (1982). "Hicrî 330 Yılından Önce İslam'da Din ve Felsefe" çev. Mustafa Sait Yazıcıoğlu, *Ankara Üniv. İlahiyat Fak. İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, V, Ankara.
- GAZZALÎ, Ebû Hamid Huccetülislam Muhammed b. Muhammed (1411/1991). *el-Munkız mine'd-Dalâl*, 3.tab', Mektebetu Kutubu's-Sekafiyye, Beyrut.
- GENÇ, Süleyman(2007). H.v/M. xı. Asırda Ehl-İ Sünnet'in Yeniden Yükselişi: Süreç, Kurum Ve Şahsiyetler Üzerine Bir İnceleme, *D.E.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: XXV, İzmir.
- GÜNDÜZ, Şinasi (1995). *Sâbiiler Son Gnostikler*, Vadi Yayınları, Ankara.
- HAMİDÜDDİN, el-Kirmânî (1397/1977). *el-Akvâlü'z-zehebiyye*(nşr. Salah es-Savî), Tahran.
- HAMİDULLAH, Muhammed (1412/1992). *Resûlullah Muhammed*, çev. Salih Tuğ, II. Baskı, İrfan Yay., İstanbul.
- _____ (1414/1993). *İslam Peygamberi*, trc. Salih Tuğ, V. Baskı, İrfan Yay., İstanbul.
- _____ (2010). *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, (çev. Abdülaziz Hatip, Mahmut Kanık), Beyan Yay. II. Baskı, İstanbul.
- HARMAN, Ömer Faruk (1995). "Faran", *DİA*, XII, İstanbul.
- HATİP, Abdülaziz (1997). *Kur'an ve Hz. Peygamber aleyhindeki İddialara Cevaplar*, Nesil Yay., İstanbul.
- EL-HEYSEMÎ, Alî b. Ebîbekr b. Süleymân (1406). *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, Müessesetu'l-Meârif, Yay.
- HİNDÎ, Rahmetullah b. Halilurrahman (1414/1994). *İzhâru'l-hak* nşr. Muhammed Ahmed Melkavî, Riyad.
- HODGSON, Marshall G.S (1995). *İslam'ın Serüveni* (trc. Alp Eker, Mutlu Bozkurt, Birol Çetinkaya, Ahmet Demirhan, Fethi Gedikli, Ahmet Güler, Metin

Karabaşoğlu, Muhammed Seviker, Ali Varlı, Taner C. Yıldırım), İz Yay., İstanbul.

HUME, David (1974). *İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma*, ter. Selmin Evrim, Meb Yay., İstanbul.

İBN ABDİ'L-BERR (1413/1993). *el-İstiab,fi mağrifeti ashab, tah.* Ali Muhammed Becavi, daru Ceyl, Beyrut.

İBN CÜLCÜL, Ebû Davud Süleyman b. Hassan el-Endelüsi (1955). *Tabakâtü'l-etibbâ ve'l-hükemaşır.* Fuad Seyyid, Kahire.

İBN FÂRİS Ebü'l Hüseyin Ahmed B. Faris B. Zekeriyya, *Mu'cemü mekâyis'l-luğa,* tah. Abdusselam Muhammed Harun, Daru'l Ceyl, Beyrut.

İBN HACER EL-ASKALANÎ, Ebû'l-Fazl Şehabeddin Ahmed (2007). *Muhtasar Fethu'l-Bari: Sahih-i Buhari Şerhi,* Haz. Ebû Suhayb ed-Davvi Ahmed el-Adevi, Polen Yay., İstanbul.

_____, Ebû'l-Fazl Şehabeddin Ahmed, *Fethu'l-bari bi şerhi Sahih-i Buharî,* nşr., Abdülaziz b. Abdullah b. Bâz, Daru İhyait-Turesi'l-Arabî, ts.I-XIII, Beyrut.

İBN HACER, *Lisânü'l-Mizân,* Daru'l-Kitabi'l-İslamiyye, Kahire.

İBN HALDUN (1986). *Mukadime,* trc. Zakir Kadirî Ugan, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, İstanbul.

İBN HİŞAM, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik,(1391/1971). *es-Siretü'n-nebeviyye,* Mustafa es-Sakka, İbrâhim el-Ebyari, Abdülhafız Şelebi, 3. bs., Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut.

İBN İSHAK, Ebû Abdullah Muhammed b. İshak b. Yesar,*siretu İbn İshak,* tah. Muhammed Hamidullah,

İBN KESİR, Ebü'l-Fıda İmamüddin İsmail B. Ömer (1411/1990). *es-Sîratu'n-nebeviyye,* tah. Mustafa Abdulvahid, Daru'l-Fikr, Beyrut.

_____(1451/1932). *el-Bidâye ve'n-Nihâye,* Daru'l-fikril arabi.

İBN KESİR (1405/1985). *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri,* çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, Çağrı Yay, İstanbul.

İBN MANZÛR, Ebü'l-Fazl Muhammed B. Mükerrerem B. Ali, *Lisânü'l-arab,* Daru Sadr, Beyrut.

İBN NEDİM, Ebü'l-Ferec Muhammed B. İshak, (1994). *el-Fihrist* tah. İbrahim Ramazan, Darü'l-Marife.

İBN SA'D, (1405/1985). *Tabakatü'l-Kübra,* daru sadr, Beyrut.

İBN TEYMİYYE, Ebü'l-Abbas Takiyyüddin Ahmed b. Abdülhalim (1985). *en-Nübüvvat,* nşr. Muhammed Avad, Mısır.

- _____ (1398). *Mecmûu Fetâvâ Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye*, Muhakkik: Abdurrahmân b. Muhammed b. Kâsım, I. Baskı, Yay.
- İSFEHÂNÎ, Ebû'l-Kâsım el-Hüseyin İbn Muhammed Ragıb(1412/1992). *el-Müfradât elfazı'l-Kur'ân*, tah. Safvan Adnan Davudî, Daru'l-kalem (Dımeşk)-Daru's-samiye(Beyrut), I. Baskı.
- İZUTSU, Toshihiko (t.y.)*Kur'an'da Allah ve İnsan*, (çev. Süleyman Ateş), Kevser Yay., Ankara.
- KÂDÎ ABDÜLCEBBAR, Ebû'l-Hasan Abdülcebbar B. Ahmed (1385/1975).*el-Muğnî fi evbabi't-Tevhid ve'l-adl*, Tah. Mahmud -Abdülhalim; Hüseyin-Taha; Metkur-İbrahim; Dünya-Süleyman, Darü'l-Mısıryye.
- _____ (2013).*Şerhu'l-usuli'l-hamse:Mu'tezile'nin beş ilkesi (Mu'tezile'nin beş esasının açılımı)* (metin-çeviri); çev. İlyas Çelebi, I. Baskı, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul.
- KARADAŞ, Çağfer (2004). “Büyü ve Din- İslâmî Nokta-i Nazardan Bir Değerlendirme”, *Usûl İslam Araştırmaları Dergisi*, s. 1.
- KARAGÖZ, İsmail (2010). *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yay., Ankara.
- KASTALANÎ (1393/1973). *el-Mevâhib*, Şerhu'l-Allame ez-zerragi ale-mevahibi diniyye lil kastallani, zadu'l- mead li ibnil kayyim, 3. Baskı, daru'l-ma'rife Beyrut.
- KATİP ÇELEBİ, Hacı Halife Mustafa B. Abdullah (TLI: İsmail Paşa, Babanzade), (1413/1992. *Keşfu'z-zunûn*, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut.
- KAYA, Mahmut (1995). “Ebû Bekir er-Râzî ile Ebû Hâtım er-Râzî Arasında Geçen Tartışma,” *İslam Tetkikleri Dergisi*, IX, İstanbul.
- _____ (2007). “Ebû Bekir Râzî”, *DİA*, XXXIV, İstanbul.
- KESKİN, Halife(2000).*Şia İnanç Esasları*, Beyan Yay., İstanbul.
- KILAVUZ, A. Saim (2009).*İslam Akaidi ve Kelama Giriş*, 14. Baskı, Ensar Yay.,İstanbul.
- KINALIZADE Ali Efendi (t.y.). *Ahlâk-ı Alâî*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.
- KOCA, FERHAT (2011). *Hz. Peygamber ve Merhamet Eğitimi*, I. Baskı, DİB Yay. Ankara.
- EL-KUMMÎ, Şeyh Saduk(1978). *Risâletü'l-i'tikâdâtil-İmâmiyye*, çev. Ethem Ruhi Fığlalı, AÜ Basımevi, Ankara.
- Kutsal Kitap- Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebûr, İncil)*, (2003). III. Basım, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul.
- KÜFREVÎ, Kasım (1969). *Hz. Peygambere Dil Uzatanlar*, Özyayın Matbaası, İstanbul.

- Kütüb-İ Sitte (1981). *Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim, Sünen-i Ebû Davut, Sünen-i Tirmizi, Sünen-i Nesei, Sünen-i İbn Mace*, Çağrı Yay., İstanbul.
- KUTUP, Seyyid (1968). *Fîzılâli-l Kur'an*, (trc. İ. Hakkı Şengüller, Bekir Karlığa, M. emin Saraç), Hikmet Yay., İstanbul.
- KOMİSYON (2004). *Kur'an Yolu: Türkçe meal ve Tefsir*, DİB Yay., Ankara.
- KUŞEYRÎ Ebü'l-Kasım Zeynü'l İslam Abdülkerim (1981). *el-Risaletü'l-Kuşeyriyye*, Hazırlayan Süleyman Uludağ, Dergah Yay., İstanbul.
- KUTLUER, İlhan (1998). *Akıl ve İtikad*, II. Baskı, İz Yay., İstanbul.
- KRAUS, P. ve PİNES, S. (1997). "Râzî", *İA*, MEB Yay.
- Mecmau't-Tefasir* (1399/1979). (*Kadı, Neseî, Hazin, İbn Abbas*), Çağrı Yay., İstanbul.
- M. Larousse*, (1981). Meydan Yay., c. IX, İstanbul.
- MÂTÜRÎDÎ(2009). Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Mâtürîdî Semerkandî, *Kitabüt-tevhid Tercemesi*, trc. Bekir Topaloğlu, İsam Yay. Ankara.
- MAVERDÎ, Ebü'l Hasan Ali b. Muhammed (1412/1992). *A'lâmun-Nubüvve*, şerh ve talik: Muhammed Şerif Sukker, 2. Baskı, Daru İhyau'l Ulum, Beyrut.
- MEVDUDÎ, Ebü'l Âlâ (2010). *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı*, (çev: Ahmet Asrar), Pınar Yay., İstanbul.
- MUHAMMED EL-BEHİY (1995). *İnanç ve Amellerde Kur'ani Kavramlar*, Çev. Ali Turgut, Yöneliş Yay., İstanbul.
- MÜSLİM, Ebü'l Hüseyin b. El- Haccac el-Kuşeyrî Ebü'l Huseyn (1981). *Sahih-i Müslim*, Çağrı Yay., İstanbul.
- NESAİ, Ebü Abdîrrahman B. Şuayb B. Ali, (1981). *Sünen-i Nesai*, Çağrı Yay., İstanbul.
- NESEFÎ, Ebü'l-Muin Meymun b. Muhammed b. Muhammed el-Hanefi (2003). *Tefsîratü'l-edille fî usulî'd-din* tah. Hüseyin Atay, Şaban Ali Düzgün, DİB Yay., Ankara.
- RAGIP EL-İSFAHANÎ, Ebü'l-Kasım Hüseyin B. Muham. (1412/1992). *Müfredatü'l-Elfazi'l-Kur'an*, tah. Safvan Adnan Davudî, Dımaşk:Darü'l-Kalem&Beyrut:Darüş'şamiyye.
- RIFAT, Ahmet (t.y.). *Tasvir-i Ahlâk*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.
- RIZA, M. Reşid ve M. Abduh (t.y.). *Tefsîru'l-Menar*, 2. tab', Daru'l-Fikr Beyrut.
- RIZA, Reşid Muhammed, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-hakîm: Tefsîrü'l-menâr*, I-XII, Daru'l-fikr, Beyrut.
- SÂBÛNÎ, Muhammed Ali (1408). *et-Tibyân fî ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut.

- SABÛNÎ, Nureddin Ahmed b. Mahmud (1399/1979). *el-Bidâye fî usûli'd-dîn* nşr. Bekir Topaloğlu, Dimeşk.
- SAİD NURSÎ (2004). *İşaretü'l-İcaz*, (trc. Abdülmecid Nursî) Sözler Neşriyat, İstanbul.
- _____ (1986). *Mektubat*, Envar Neşriyat, İstanbul.
- SARIÇAM, İbrahim (2000). “Hz. Muhammed (s.a.v)’in Peygamber Olarak Gönderildiği Ortam,” *Diyanet İlmî Dergi* (Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v) Özel Sayı, Ankara.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem (1997). *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*, Sidre Yay., Samsun.
- ŞEMSEDDİN Sami (2012). *Kâmûs-ı Türkî*, haz. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, E. Faruk Önal, İdeal Kültür ve Yay., İstanbul.
- SEZGİN, Fuad (2007). *İslamda Bilim ve Teknik*, çev. Abdurrahman Aliy, 2. Basım, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.
- SUTER, H. (1997). “Mecesti”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yay., İstanbul.
- SÜLEYMAN ÇELEBİ, *Mevlid-Vesilet-iin-Necat*, Haz: Faruk Timurtaş, Kültür Bakanlığı Yay., 3. Baskı,
- SUYÛTÎ, Celaleddin Abdurrahman Ebi Bekr, (1387/1967). *el-Hasâisu'l-Kübra*, tah. Muhammed Halil Harras, Daru'l Kutubi'l-Hadise.
- TABATABÂÎ, AllameM. Hüseyin(t.s.). *Tüm Boyutlarıyla İslam'da Şia*, çev. Kadir Akaras, Abbas Akyüz, 4. Baskı, Kevser yay., İstanbul.
- TABERÎ, Ali b. Rabben (2012). *Kitabu'd-Dîn ve'd-Devle ve İspat-ı Nübüvve*, (Yahudi ve Hristiyan Kutsal Kitaplarındaki Hz. Muhammed (s.a.v)’in Peygamberliğinin Delilleri, çev. Fuat Aydın), Ensar Yay., İstanbul.
- TABERÎ, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed B. Cerir (1407/1987). *Tarihu'l-umem ve'l-muluk*, Daru'l-Fikr, Beyrut.
- TAN, MUZAFFER, *Erken Dönem İsmaililik ve Temel Görüşleri*, EKEV Akademi Dergisi, Yıl:13, Sayı:39(Bahar 2009).
- _____, *Tarihsel Süreçte İsmaililik Ve Yaşadığı Faklılaşmalar*, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi, 17:2, (2002).
- TAYLAN, Necip (1994). *İslam Düşüncesinde Din Felsefeleri*, İFAV, İstanbul.
- TEHÂNEVÎ, Muhammed B. A'la B. Ali el-Farukî, *Keşşafü Istılahati'l-Funun*, Daru Sadır, Beyrut.
- UCEYNÎ, ismâil b. Abdürresûl (1344/1966). *Fehresetü'l-kütüb ve'r-resâil*, nşr. Alinakî Münzevî, Tahran.
- UZUN, Mustafa (1998). “Hilye”, *DİA*, XVIII, İstanbul.

- WACH, Joachim (2003). *Dinler Tarihi ve Din Felsefesinde Kurtarıcı ve Kurtuluş*, çev. Ali Coşkun, *Mesihi Beklerken: Mesihçi ve Millenarist Hareketler*, ed. Ali Coşkun, Rağbet Yay., İstanbul.
- VEHBÎ, Mehmed *Büyük Kur'an Tefsiri*, Üçdal neşriyat.
- YAVUZ, Yusuf Şevki (1989) "A'lâmün-nübüvve", *DİA*, II, İstanbul.
- _____ (1994). "Delailü'n-Nübüvve", *DİA*, IX, İstanbul.
- _____ (1994) "Ebû Hâtim er-Râzî", *DİA*, X, İstanbul.
- YÖRÜKÂN, Yusuf Ziya (2002). *Müslümanlık ve Kur'an-ı Kerim'den Âyetlerle İslam Esasları*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- YARDIM, Ali (1983). "Şemâil Nev'inin Doğuşu ve Tirmizî'nin Kitab'üş-Şemâli", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* I, İzmir.
- _____ (1997). *Peygamberimizin Şemâili*, Damla Yayınevi, İstanbul.
- YAZIR, Elmalılı Hamdi (1979). *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat.
- ZEHEBÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed (1409/1989). *Tarihu'l-İslam ve vefayetu'l-meşahiri ve'l a'lam (es-Siratü'n-nebeviyye)*, nşr. Abdüsselam Tedmurî, Beyrut.
- ZUHAYLÎ, Vehbe (1991) *et-Tefsîru'l-münîr, fi'l akideti veş-şeria*, Daru'l-fikr'l-muasır, Beyrut.

ÖZGEÇMİŞ

Zülkif ÖZER, 1976 yılında Trabzon'un Şalpazarı İlçesine bağlı Geyüklü Köyü'nde dünyaya geldi. İlk ve ortaokuldan sonra Of İmam-Hatip Lisesi'nden mezun oldu. 1994 yılında başlamış olduğu KTÜ Rize İlahiyat Fakültesi'ndeki lisans eğitimini 1999 yılında tamamladı.

2001 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde İstanbul İl Müftülüğü'nde Murakıp olarak göreve başladı. Daha sonraki yıllarda Kocaeli ve Trabzon illerinde görev yaptı. 2010 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak atandı. Halen Trabzon İli Akçaabat Anadolu İmam-Hatip Lisesi'nde Meslek Dersleri Öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

